

یکصد و چهل و چهارده نکته

از قرآن کریم

در باره‌ی نماز

دهقان ، اکبر . ۱۳۴۴

یکصد و چهارده نکته از قرآن کریم در باره نماز / اکبر دهقان

تهران : ستاد اقامه نماز؛ ۱۳۸۱ [۱۳۶] ص-

چاپ ششم : ۱۳۸۶ ؛ ۶۰۰۰ ریال ISBN:964-7309-27-9

کتابنامه به صورت زیر نویس : ۱۱۴ | صد و چهارده | نکته از قرآن کریم درباره نماز . نماز - جنبه های قرآنی

۱۱۴ | صد و چهارده | نکته از قرآن کریم درباره نماز . نماز - ستاد اقامه نماز

رده بندی کنگره: ۹ د ۸ ن / BP۱۰۴ رده بندی دیویی: ۲۹۷ / ۱۵۹

کتابخانه ملی: ۹۸-۸۲ م

ستاد اقامه نماز

نام کتاب: ۱۱۴ نکته از قرآن کریم درباره نماز

نویسنده: اکبر دهقان

ناشر: ستاد اقامه نماز

تیراژ: ۵۰۰۰ جلد

نوبت چاپ: ششم بهار ۸۶

چاپ و صحافی: مرکز خدمات فرهنگی مطهر

قیمت: ۶۰۰۰ ریال

مراکز پخش:

۱- تهران ، میدان فلسطین ، انتشارات ستاد اقامه نماز -

تلفن: ۸۸۹۰۰۰۵۹

۲- دفاتر ستاد های اقامه نماز در سراسر کشور

شابک: ۹۶۴-۷۳۰۹-۲۷-۹ ISBN:964-7309-27-9

فهرست مطالب

پیشگفتار.....	۹
۱- اهمیت نماز.....	۱۵
۲- عنایت خداوند به نماز.....	۱۵
۳- ارزش نماز.....	۱۶
۴- اقامه‌ی نماز در ردیف اقامه‌ی دین.....	۱۶
۵- اقامه‌ی نماز در ردیف مبانی اعتقادی.....	۱۷
۶- توجه به خداوند به هنگام نماز.....	۱۸
۷- بهره‌برداری از نماز در قیامت.....	۱۸
۸- پیمان‌شکنی بنی اسرائیل نسبت به نماز.....	۱۹
۹- اوقات پنج‌گانه‌ی نماز.....	۲۰
۱۰- نماز معیار قبولی اعمال.....	۲۱
۱۱- نماز نخستین فریضه‌ی الهی.....	۲۲
۱۲- معانی صلوة در قرآن.....	۲۲
۱۳- ایمان به قیامت عامل محافظت بر نماز.....	۲۳
۱۴- نماز تنها برای خداوند.....	۲۴
۱۵- خشیت و خشوع در نماز.....	۲۴
۱۶- نماز نشانه‌ی شکر خداوند.....	۲۵
۱۷- اذان و اقامه در نماز.....	۲۵
۱۸- شرافت نماز.....	۲۹
۱۹- سفارش پیامبر اکرم <small>صلی الله علیه و آله</small> به نماز.....	۲۹
۲۰- نماز عامل سعادت.....	۳۰
۲۱- نام‌ها و اوصاف نماز.....	۳۰
۲۲- اقامه فردی و اجتماعی نماز.....	۳۲
۲۳- اقامه‌ی نماز برنامہ‌ی رسمی انبیاء الهی.....	۳۴
۲۴- اقامه‌ی نماز هدف هجرت ابراهیم <small>علیه السلام</small>	۳۵

- ۲۵- رعایت آداب ظاهری و باطنی در نماز..... ۳۵
- ۲۶- سفارش والدین به نماز..... ۳۷
- ۲۷- ممنوعیت نماز در حال مستی..... ۳۹
- ۲۸- احیای نماز از وظائف مسئولین نظام اسلامی..... ۴۰
- ۲۹- طهارت ظاهری و معنوی در نماز..... ۴۱
- ۳۰- کمک خواستن از نماز..... ۴۲
- ۳۱- نماز وسیله‌ی طرد شیطان..... ۴۴
- ۳۲- نماز نشانه‌ی بسیاری از کمالات..... ۴۵
- ۳۳- مطرح بودن نماز در همه ادیان الهی..... ۴۶
- ۳۴- سبقت به نماز..... ۴۷
- ۳۵- همراهی سایر عبادات با نماز..... ۴۷
- ۳۶- فضایل اخلاقی و اجتماعی همراه با نماز..... ۴۸
- ۳۷- کمالات انسانی همراه با نماز..... ۴۹
- ۳۸- همراه بودن زکات و نماز..... ۵۰
- ۳۹- پرداخت زکات در نماز..... ۵۱
- ۴۰- نماز و ابراز عقاید دینی و مذهبی..... ۵۱
- ۴۱- نماز عامل تکامل..... ۵۲
- ۴۲- نماز و اعتقاد به اختیار..... ۵۳
- ۴۳- نماز عامل رستگاری..... ۵۳
- ۴۴- نماز فرع بر یاد خداوند..... ۵۵
- ۴۵- نماز عامل تحصیل خشنودی خداوند..... ۵۵
- ۴۶- اوصاف برجسته‌ی نمازگزاران..... ۵۶
- ۴۷- نماز مایه رهائی انسان از علاقه به دنیا..... ۵۷
- ۴۸- مداومت بر نماز..... ۵۸
- ۴۹- محافظت از نماز..... ۵۹
- ۵۰- اعتدال در نماز..... ۵۹
- ۵۱- نماز راه تحصیل استقامت..... ۶۱
- ۵۲- نماز راه تحصیل شرح صدر..... ۶۲
- ۵۳- استعانت از خداوند با نماز..... ۶۳
- ۵۴- نماز، حضور در برابر خداوند..... ۶۳

- ۵۵- نماز عبادت موقت ۶۴
- ۵۶- نماز ذکر عملی ۶۵
- ۵۷- بر پا دارنده‌ی نماز؛ مصلح واقعی ۶۵
- ۵۸- نماز مظهر ستایش و نیایش ۶۶
- ۵۹- نماز هم قرائت قرآن است، هم دعا ۶۶
- ۶۰- خشوع در نماز ۶۷
- ۶۱- نماز مانع گواهی دادن به دروغ ۶۸
- ۶۲- نماز برنامه‌ی دائمی پرهیزکاران ۶۹
- ۶۳- دوری از رذایل و تزئین به فضایل، معیار قبولی نماز ۶۹
- ۶۴- شباهت‌های نماز با قرآن کریم ۷۰
- ۶۵- شباهت‌های نماز و حضرت علی علیه السلام ۷۲
- ۶۶- محافظت بر نماز ۷۴
- ۶۷- تأکید بر حفاظت از نماز وسطی ۷۵
- ۶۸- نماز و خشوع در برابر خداوند ۷۷
- ۶۹- آثار و برکات نماز ۷۷
- ۷۰- نماز یاد الهی ۷۹
- ۷۱- استخفاف به نماز ۸۱
- ۷۲- برخورد منفی با نماز ۸۳
- ۷۳- موانع قبولی نماز ۸۵
- ۷۴- نماز و آغاز به نام خداوند ۸۶
- ۷۵- ادب ورود در نماز ۸۷
- ۷۶- قداست نام خداوند ۸۸
- ۷۷- نماز جلوه‌ی رحمت خداوند ۹۰
- ۷۸- یاد قیامت در نماز ۹۰
- ۷۹- نماز و طلب هدایت ۹۱
- ۸۰- پاداش نماز ۹۳
- ۸۱- هشدار نسبت به ترک نماز ۹۵
- ۸۲- نماز نور خداوند ۹۶
- ۸۳- سجده در نماز ۹۷
- ۸۴- قداست و عظمت مساجد ۹۹

- ۸۵- مساجد محل عبادت خداوند ۱۰۰
- ۸۶- ویران کننده مساجد ظالم‌ترین انسان ۱۰۰
- ۸۷- شرایط آباد کنندگان مسجد ۱۰۱
- ۸۸- ترس از خداوند از اوصاف متولیان مساجد ۱۰۲
- ۸۹- وظایف مسلمان نسبت به مساجد ۱۰۳
- ۹۰- مسجد مرکز عبادت ۱۰۶
- ۹۱- نماز جماعت ۱۰۷
- ۹۲- توجه به جنبه‌های اجتماعی نماز ۱۰۷
- ۹۳- نماز جمعه ۱۰۹
- ۹۴- مقدم داشتن نماز جمعه بر هر کار ۱۱۰
- ۹۵- نماز جمعه و رسیدن به خیر حقیقی ۱۱۱
- ۹۶- دنیا پرستان و رها کردن نماز جمعه ۱۱۲
- ۹۷- نماز شب ۱۱۵
- ۹۸- راز پنهان بودن پاداش نماز شب ۱۱۶
- ۹۹- دستور نماز شب به پیامبر اکرم ۱۱۷
- ۱۰۰- نماز شب مستحب مؤکد ۱۱۹
- ۱۰۱- سحر بهترین فرصت برای نماز شب ۱۲۰
- ۱۰۲- وجوب نماز شب بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله ۱۲۱
- ۱۰۳- مقام شفاعت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در بر تو نماز شب ۱۲۱
- ۱۰۴- نماز مسافر ۱۲۲
- ۱۰۵- نماز در میدان جنگ ۱۲۳
- ۱۰۶- نماز دافع و رافع اعمال ناپسند ۱۲۵
- ۱۰۷- نماز مایه‌ی پاکیزگی از گناهان ۱۲۶
- ۱۰۸- بهره‌مندی مؤمنان از نماز ۱۲۷
- ۱۰۹- نماز اولین و آخرین سفارش پیامبران ۱۲۸
- ۱۱۰- زینت مادی و معنوی در نماز ۱۲۸
- ۱۱۱- تأثیر و تأثر متقابل در نماز و گناه ۱۲۹
- ۱۱۲- ضرورت نشاط در نماز ۱۲۹
- ۱۱۳- کمیت و کیفیت در نماز ۱۳۰
- ۱۱۴- نماز نشانه‌ی خرد ۱۳۲

پیشگفتار

از دیدگاه قرآن کریم نماز منزلت بس رفیعی دارد که هیچ عمل عبادی به پایه‌ی آن نمی‌رسد، از این رو اولین دستوری که خداوند به حضرت موسی علیه السلام بعد از وحی به او می‌دهد، موضوع نماز است که تبلور بندگی و عبودیت است؛ ﴿و انا اخترتك فاستمع لما یوحی * اننی انا الله لا اله الا انا فاعبدنی و اقم الصلوة لذكری﴾^(۱)

از نظر اسلام نماز ارتباط بنده با خداوند است؛ ارتباط موجود ضعیف و نیازمند به خداوند قادر و بی‌نیاز؛ ﴿یا ایها الناس اتمموا الفراء الی الله و الله هو الغنی الحمید﴾^(۲)

الف - همه‌ی مسلمانان دوست دارند که در نزد خداوند قرب و منزلت پیدا کنند؛ بهترین وسیله‌ی تقرب به خداوند نماز است؛ «الصلوة قربان کل تقی»^(۳)

ب - همه‌ی مسلمانان دوست دارند خداوند از آنان خشنود باشد؛

بهترین وسیله‌ی خشنودی خداوند نماز است. پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: «الصلاة من شرایع الدین و فیها مرضات الرب عز و جل و هی منهاج الانبیاء»^(۱).

ج - همه‌ی مسلمانان دوست دارند قلب آنان آرام گردد، بهترین وسیله برای آرامش روح و قلب، نماز است. زیرا نماز یاد خداوند است؛ ﴿اقم الصلوة لذكری﴾^(۲) و به وسیله‌ی یاد خداوند قلب آرام می‌گردد؛ ﴿الا بذكر الله تطمئن القلوب﴾^(۳).

د - همه‌ی مسلمانان دوست دارند بهترین عمل را انجام دهند؛ بهترین عمل نماز است. قال علی عَلِيٌّ: «اوصیکم بالصلوة و حفظها فانها خیر العمل»^(۴).

ه - همه‌ی مسلمانان دوست دارند گناهانشان آمرزیده شود؛ بهترین وسیله‌ی آمرزش گناه، نماز است. قال علی عَلِيٌّ: «من اتى الصلوة عارفاً بحقها غفر له»^(۵).

و - همه‌ی مسلمانان دوست دارند به سعادت و فلاح نائل شوند؛ بهترین وسیله‌ی سعادت، نماز است؛ ﴿قد افلح من تزکی * و ذکر اسم ربّه فصلی﴾^(۶).

۱. خصال / ج ۲ / ص ۵۲۲

۲. طه / ۱۴.

۳. رعد / ۲۸.

۴. بحار / ج ۸۲ / ص ۲۰۹.

۵. خصال / ج ۲ / ص ۶۲۸.

۶. اعلیٰ / ۱۴ - ۱۵.

ز - همه‌ی مسلمانان دوست دارند از شرّ شیطان در امان باشند و بهترین وسیله‌ی امنیت از گزند شیطان، نماز است؛ «الصلاة حصن من سطوات الشیطان»^(۱).

ح - همه‌ی مسلمانان دوست دارند محبوب‌ترین عمل را برای خداوند بجا آورند و محبوب‌ترین اعمال نزد خداوند نماز است؛ «احب الاعمال الى الله عزّ و جلّ الصلاة»^(۲).

ط - همه‌ی مسلمانان دوست دارند از ردائیل اخلاقی پاکیزه گردند؛ بهترین وسیله برای از بین بردن ردائیل اخلاقی نماز است؛ «فرض الله الصلوة تنزيهاً من الکبر»^(۳).

ی - همه‌ی مسلمانان دوست دارند به بهشت جاویدان راه پیدا کنند؛ بهترین وسیله برای رفتن به بهشت الهی نماز است؛ «تكون صلاة العبد مفتاحاً للجنة»^(۴).

نسبت به نماز در روایات تشبیهاتی شده است از جمله:

الف - نماز همانند سر نسبت به بدن است؛ پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «موضع الصلوة من الدین کموضع الرأس من الجسد»^(۵).

ب - نماز همانند ستون خیمه است که قوام خیمه به آن ستون‌هایی

۲. من لایحضر الفقیه / ج ۱ / ص ۲۱۰.

۴. بحار / ج ۸۲ / ص ۲۳۲.

۱. غرر / ۲۲۱۲.

۳. بحار / ج ۸۲ / ص ۲۰۹.

۵. نهج الفصاحة / ج ۲ / ص ۶۲۴.

است که در آن به کار رفته است؛ رسول اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: «مِثْلُ الصَّلَاةِ مِثْلُ عَمُودِ الْفَسْطَاطِ إِذَا بَعَثَ الْعَمُودَ نَفَعَتِ الْإِطْنَابُ وَالْأَوْتَادُ وَالْغِشَاءُ».

ج - نماز همانند نهر آب است که انسان می تواند در یرتو نماز از آلودگی ها پاک شود؛ پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: «مِثْلُ الصَّلَاةِ كَمِثْلِ النِّهْرِ الْجَارِي كَلِمَا صَلَّى صَلَاةً كَفَّرَتْ مَا بَيْنَهُمَا مِنَ الذَّنُوبِ».^(۳۱)

د - نماز همانند سفره ی آماده ای است که انسان می تواند از آن بهره مند شود. «إِنَّ الصَّلَاةَ مَأْدِبَةٌ لِلَّهِ فِي الْأَرْضِ قَدْ هَيَّأَهَا لِأَهْلِ رَحْمَتِهِ فِي كُلِّ يَوْمٍ خَمْسَ مَرَّاتٍ»؛ نماز سفره ای است از جانب خداوند در روی زمین که آن را برای کسانی که مورد لطف او هستند آماده و تهیه کرده تا در هر روز پنج مرتبه از آن بهره مند شوند.^(۳۲)

نماز به اندازه ای دارای اهمیت است که حضرت رضاع رَضِيَ اللهُ عَنْهُ جلسه ی بحث و مناظره با عمران صابی را که فرد مشرکی بود ترک کرد. آن شخص گفت: قلب من الان نرم شده؛ (قد لان قلبی) حضرت حاضر نشد بحث را ادامه دهد تا او هدایت شود با این که در روایت دارد که پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به علی رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمود: سوگند به خدا اگر شخصی به وسیله ی تو هدایت شود، از آنچه خورشید بر او می تابد بهتر است؛ «فَوَاللَّهِ لَأَنْ يَهْدِي

۲. تهذیب ج ۲/ص ۲۳۷.

۱. وسائل ج ۳/ص ۶۱.

۳. مستدرک ج ۱/ص ۱۰۷.

الله بك رجلاً واحداً خیر لك مما طلعت علیه الشمس»^(۱).

در اینجا حضرت هدایت این فرد را رها کرد و به طرف نماز حرکت نمود. بعد از نماز جلسه‌ی بحث را ادامه دادند و آن فرد مسلمان شد.^(۲) شاید بتوان استفاده نمود که این اهمیت دادن به نماز زمینه‌ی مسلمان شدن او را فراهم نمود. زیرا وقتی آن شخص می‌بیند امام علیه السلام این اندازه به دین خود مقید است، عقیده به حقانیت آن پیدا می‌کند.

نماز به اندازه‌ای مهم است که حضرت صادق علیه السلام در آخرین لحظه‌ی عمر مبارک خویش به خویشاوندان خویش توصیه به نماز می‌نماید و می‌فرماید: هر کس نماز را سبک بشمارد به شفاعت ما نمی‌رسد؛ «ان شفاعتنا لا تنال مستخفاً بالصلوة».^(۳)

کتابی که پیش رو دارید، پیش از تدوین طی ۶۰ جلسه در رادیو معارف بیان شده سپس علاوه بر تغییرات اندک در آن، مواردی نیز افزوده شده است تا به شکل کنونی عرضه شده است. این کتاب مشتمل بر یکصد و چهارده نکته از قرآن کریم درباره‌ی نماز^(۴) معادل یکصد و چهارده سوره قرآن کریم می‌باشد. خداوند متعال را بر این توفیق سپاسگزارم.

۱. بحار، ۸/۳۹، ج ۴۹، ص ۱۷۵.

۲. بحار، ۸/۳۹، ج ۴۹، ص ۱۷۵.

۳. وسائل، ج ۳، ص ۱۷.

۴. بیش از ۳۰ نکته که در این کتاب آمده به فضل الهی در اثناء مطالعه به ذهن نویسنده رسید که از قرآن و روایات استفاده نموده و آن‌ها را به رشته‌ی تحریر در آوردم.

در پایان از جناب حجة الاسلام و المسلمین آقای محسن قرائتی که همواره مشوق اینجانب در تحقیق مباحث و آثار قرآنی از جمله این اثر بوده‌اند تقدیر می‌نمایم. خداوند انشاء الله ما را از نمازگزاران واقعی قرار دهد.

حوزه‌ی علمیه‌ی قم

اکبر دهقان

۸۰ / ۱۲ / ۸

۱- اهمیت نماز

در اهمیت و عظمت نماز همین بس که در هیچ حال و زمانی نماز از انسان ساقط نمی‌شود. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿ان الصلوة کانت علی المؤمنین کتاباً موقوتاً﴾.^(۱)

مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید: کلمه «موقوت» به معنای قرار دادن وقت برای امری است؛ یعنی نماز فریضه‌ای است که باید در مواقع و زمان‌های معینی انجام شود و مقصود از کتابت موقوت این است که نماز فریضه ثابتی است که اصلاً تغییرپذیر نیست و در هیچ حالی ساقط نمی‌شود.^(۲)

۲- عنایت خداوند به نماز

قرآن کریم می‌فرماید: ﴿و أمرنا لنسلم لرب العالمین * و أن أقیموا الصلوة و اتقوه و هو الذی الیه تحشرون﴾.^(۳)

مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید: خداوند متعال با ذکر کلمه «واتقوه» (تقوا داشته باشید)، تمامی عبادات و اعمال دین را خلاصه کرد و تنها از میان آن‌ها نماز را نام برد، برای آن اهمیتی که داشته و عنایتی که خداوند نسبت به امر نماز دارد.^(۴)

۲.المیزان / ج ۵ / ص ۱۰۲.

۴.المیزان / ج ۷ / ص ۲۳۰.

۱.نساء / ۱۰۱.

۳.انعام / ۷۱-۷۲.

۳- ارزش نماز

قرآن کریم ضمن بیان ویژگی‌های مؤمنان که به خدا و قیامت معتقد هستند از موضوع اقامه‌ی نماز با تعبیر ویژه‌ای یاد کرده است: ﴿وَالْمُؤْمِنُونَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ وَمَا أَنْزَلَ مِنْ قَبْلِكَ وَالْمُقِيمِينَ الصَّلَاةَ وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ﴾^(۱).

در این آیه‌ی شریفه کلمه‌ی «مُقِيمِينَ الصَّلَاةَ» به صورت منصوب بیان شده است که از باب اختصاص و مدح می‌باشد، اما جملات دیگر به صورت مرفوع ذکر شده است مانند: «وَالْمُؤْمِنُونَ» و «وَالْمُؤْتُونَ الزَّكَاةَ»، بنا بر این منصوب بودن «مُقِيمِينَ الصَّلَاةَ» اهمیت و ارزش نماز را می‌رساند.^(۲)

۴- اقامه‌ی نماز در ردیف اقامه‌ی دین

همان گونه که قرآن کریم مسلمانان را به اصل اقامه‌ی دین توصیه می‌کند: ﴿إِنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا فِيهِ﴾^(۳) سفارش به اقامه‌ی نماز هم می‌نماید، بطوری که در آیات مختلف می‌فرماید: ﴿أَقِيمُوا الصَّلَاةَ﴾؛ در حدیث آمده است: «افزعوا الی قوام دینکم باقامة الصلوة».^(۴)

چه این که کفار برای مبارزه با اسلام گاهی دین و گاهی نماز را به

۱.المیزان / ج ۵ / ص ۱۰۰

۱.نساء / ۱۶۲

۲.بهار / ج ۷۸ / ص ۳۵

۳.شوری / ۱۳۱

استهزا می‌گرفتند. خداوند می‌فرماید: ﴿لَا تَتَّخِذُوا الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَكُمْ هُزُوءًا وَّلَعِبًا﴾^(۱) و ﴿وَ إِذَا نَادَيْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوهَا هُزُوءًا وَّلَعِبًا﴾^(۲)؛ از این تعبیرات روشن می‌شود که اقامه‌ی دین به اقامه‌ی نماز بستگی دارد و کفّار برای مبارزه با دین مسلمانان با نماز برخورد می‌کردند و آن را به استهزا می‌گرفتند.

۵- اقامه‌ی نماز در ردیف مبانی اعتقادی

نماز آنقدر دارای اهمیت است که گاهی بلافاصله بعد از ایمان به مبدأ و معاد مطرح شده است؛ ﴿إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مِنْ ءَامِنٍ بِاللَّهِ وَ الْيَوْمِ الْآخِرِ وَ أَقَامَ الصَّلَاةَ﴾^(۳)، همانگونه که نماز همتا و عدل امامت است. چون حضرت ابراهیم علیه السلام در دو مورد عبارت ﴿وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي﴾ را به کار برده است؛ یکی در مورد نماز و دیگری در مورد امامت فرزندان خود؛ ﴿رَبِّ اجْعَلْنِي مُقِيمَ الصَّلَاةِ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي﴾.^(۴) وقتی خداوند به ابراهیم علیه السلام فرمود: تو را امام مردم قرار دادم، ابراهیم علیه السلام امامت را برای ذریه و نسل خود تقاضا کرد؛ ﴿قَالَ وَ مِنْ ذُرِّيَّتِي﴾.^(۵)

۱. مانده / ۵۷

۲. مانده / ۵۸

۳. توبه / ۱۸

۴. ابراهیم / ۴۰

۵. بقره / ۱۲۴؛ یکصد و چهارده نکته در باره‌ی نماز / ص ۸۸

۶- توجه به خداوند به هنگام نماز

﴿وَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ﴾^(۱) و اقیموا وجوهکم عند کل مسجد و ادعوه مخلصین له الدین ﴿۱﴾
 مرحوم علامه طباطبایی رحمته اللہ علیہ می‌فرماید: منظور از اقامه وجه به هنگام عبادت، این است که انسان دلش چنان متوجه خدا باشد که از هر چیز دیگری منقطع شود.

بنا بر این جمله‌ی ﴿وَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ﴾ به ضمیمه ﴿وَأَدْعُوهُ مَخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾ این معنا را افاده می‌کند که بر هر عابدی واجب است که توجه خود را از غیر خدا منقطع سازد و یکی از چیزهایی که غیر خداست، همان عبادت اوست، پس عابد حتی نباید به عبادت خود توجه کند. زیرا عبادت توجه است نه چیزی که به او توجه شود.^(۲)

۷- بهره‌برداری از نماز در قیامت

از نظر قرآن کریم بهترین عملی که در قیامت انسان از آن بهره‌مند می‌شود، بر پا داشتن نماز است. آیه‌ی شریفه‌ی ﴿أَقِمْ الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَ مَا تَقْدِمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ﴾^(۳) تجسم عمل را بازگو می‌کند که انسان از اعمال خیر خود بهره می‌برد؛ یعنی نمازی که در دنیا انجام می‌دهد و زکاتی که می‌پردازد سود آن نصیب خود انسان می‌شود؛ ﴿لِأَنْفُسِكُمْ﴾ نه این که خداوند به اعمال بشر نیاز داشته باشد.

۸- پیمان شکنی بنی اسرائیل نسبت به نماز

قرآن کریم در دو آیه از سوره‌ی بقره به بنی اسرائیل دستور اقامه‌ی نماز داده است و در یک مورد از آنان پیمان گرفته که نماز را در جامعه اقامه کنند، اما اکثریت آنان پیمان شکنی کردند؛ ﴿و اذ اخذنا میثاق بنی اسرائیل ... و اقیموا الصلوة ... ثم تولّیتم الا قليلاً منکم﴾^(۱) و در آیه‌ی دیگر بعد از آن که به بنی اسرائیل دستور می‌دهد که نعمت‌های الهی را یادآور شوند آن‌ها را موظف به اقامه‌ی نماز و پرداخت زکات می‌نماید؛ ﴿یا بنی اسرائیل اذکروا نعمتی الّتی أنعمت علیکم ... و اقیموا الصلوة و اتوا الزکوة و ارکعوا مع الراکعین﴾^(۲)

اگر از میان همه تکالیف، دعوت به اقامه‌ی نماز نمود، به دلیل اهمیت نماز است و از این که خواندن نماز جماعت به رکوع نمودن تعبیر شده، اهمیت رکوع در نماز را بیان می‌کند؛ علاوه بر آن می‌رساند که نماز یهودیان دارای رکوع نبوده و بعد از ظهور اسلام باید همانند مسلمانان نماز بخوانند.^(۳)

۹- اوقات پنج‌گانه‌ی نماز

در بعضی از آیات قرآن کریم تنها اشاره به یک نماز شده است مانند: نماز ظهر که می‌فرماید: ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَى﴾^(۱) که نماز وسطی طبق تفسیر مشهور، نماز ظهر است، و گاهی اشاره به وقت سه نماز شده است مانند: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفَى النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنْ اللَّيْلِ﴾^(۲) که ﴿طَرَفَى النَّهَارِ﴾ اشاره به نماز صبح و مغرب و ﴿زُلْفًا مِنْ اللَّيْلِ﴾ اشاره به نماز عشا است.

گاهی اوقات هر پنج نماز بیان شده است مانند: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ لَدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقِرْءَانَ الْفَجْرِ إِنَّ قِرْءَانَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾^(۳)؛ ﴿لَدُلُوكِ الشَّمْسِ﴾؛ یعنی زوال خورشید و ﴿غَسَقِ اللَّيْلِ﴾؛ یعنی تاریکی شب که نماز از زوال خورشید تا تاریکی شب شامل نماز ظهر و عصر و مغرب و عشا می‌شود و مقصود از ﴿قِرْءَانَ الْفَجْرِ﴾ نماز صبح است.

سؤال: منظور قرآن کریم از این که می‌فرماید: نماز صبح مشهود است، منظور مشاهده‌ی چه کسانی است؟

پاسخ: از روایات استفاده می‌شود که نماز صبح مشهود فرشتگان شب و روز است. زیرا در آغاز صبح فرشتگان شب که مراقبان بندگان خدایند، جای خود را به فرشتگان روز می‌دهند و چون نماز صبح در

همان آغاز طلوع اقامه می‌گردد، هر دو گروه آن را مشاهده می‌کنند و بر آن گواهی می‌دهند.

۱۰- نماز معیار قبولی اعمال

از نظر قرآن کریم معیار قبولی اعمال، تقوا و پرهیزکاری است؛ ﴿أَتَمَّا يَتَقَبَّلَ اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ﴾. اما از روایات استفاده می‌شود که قبولی اعمال بستگی به قبولی نماز دارد؛ «إِنْ قُبِلَتْ قُبِلَ مَا سِوَاهَا»^(۱)، جالب این که باز پذیرفته شدن نماز بستگی به ولایت امامان معصوم علیهم‌السلام دارد. شخصی از حضرت سجاد علیه‌السلام پرسید سبب قبولی نماز چیست؟ امام علیه‌السلام فرمودند: ولایت ما و بیزاری از دشمنان ما مایه‌ی پذیرفته شدن نماز است؛ «و ما سبب قبولها قال: ولایتنا و البرائة من أعداءنا»^(۲).

از ضمیمه شدن این دو حدیث به صورت شکل اول منطقی نتیجه می‌گیریم که پذیرفته شدن همه‌ی اعمال بستگی به محبت اهل بیت علیهم‌السلام دارد.

توضیح:

- مقدمه‌ی اول: قبولی سایر اعمال به قبولی نماز بستگی دارد.
- مقدمه‌ی دوم: قبولی نماز به ولایت اهل بیت علیهم‌السلام وابسته است.
- نتیجه: قبولی اعمال وابسته به محبت اهل بیت علیهم‌السلام است.

۱۱- نماز نخستین فریضه‌ی الهی

خداوند متعال اولین دستور عبادی را که به حضرت موسی عَلَيْهِ السَّلَام می‌دهد، موضوع نماز است، از این رو بعد از دستور به عبادت به عنوان نخستین فریضه موضوع نماز را مطرح می‌نماید: ﴿فاعبدني و أقم الصلاة لذكري﴾^(۱).

الف- اولین حکمی را که خداوند بر بندگان خویش واجب نمود، نمازهای پنج‌گانه بود؛ قال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «أول ما افترض الله على امتي الصلوات الخمس»^(۲).

ب- اولین حکمی که تعلیم و یادگیری آن واجب است نماز است؛ قال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إذا أسلم الرجل أول ما يعلمه الصلاة»^(۳).

ج- اولین فریضه‌ای که در قیامت از انسان سؤال می‌شود نماز است؛ قال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «... أول ما يحاسب به العبد يوم القيامة الصلاة»^(۴).

۱۲- معانی صلوة در قرآن

نماز گزاردن - نماز خواندن - ﴿فنادته الملائكة و هو قائم يصلی فی المحراب﴾^(۵) واژه صلاة گاهی متعدی به حرف (علی) می‌شود و در

۱. کنز العمال / ج ۷ / ۱۸۸۵۱.

۱. طه / ۱۴.

۲. جامع الاخبار / ص ۱۸۴.

۳. در المنثور / ج ۱ / ص ۷۱۰.

۴. آل عمران / ۳۹.

معانی مختلفی به کار می‌رود از جمله:

الف) قرائت ﴿و لا تجهر بصلوتک﴾^(۱)

ب) دعا کردن ﴿خذ من اموالهم صدقه تطهرهم و تزكيم بها وصل عليهم﴾

ج) درود فرستادن ﴿ان الله و ملائکته يصلون على النبي﴾^(۲)

د) آمرزیدن از جانب خدا - طلب رحمت از ناحیه فرشتگان ﴿هو الذي يصلي عليكم و ملائکته﴾^(۳)

و نمازی که از ناحیه خداوند بر ما تشریح و واجب شده و دارای افعال و اذکار مخصوصی است از آن جهت به «صلوة» نامگذاری شده که مشتمل بر قرائت در حال قیام و درود فرستادن و ستایش در حال قعود است و هنگامی که نمازگزار این فریضه را بجا آورد مشمول رحمت خداوند می‌گردد.^(۴)

۱۳ - ایمان به قیامت عامل محافظت بر نماز

خداوند متعال در قرآن کریم می‌فرماید: کسانی که معتقد به قیامت هستند به قرآن نیز ایمان دارند، علاوه بر آن نسبت به نماز محافظت دارند؛ ﴿و هذا کتاب أنزلناه مبارك ... و الذين يؤمنون بالآخرة يؤمنون به و

۱. احزاب / ۵۶

۱. اسراء / ۱۱۰

۲. روح البیان / ۳۳/۱

۳. احزاب / ۴۳؛ دانشنامه قرآن / ۱۳۷۹/۲

هم علی صلاتهم یحافظون ﴿۱﴾.

با توجه به این که اصولاً ایمان به قیامت انسان را وادار به تمام کارهای خیر می‌کند (از نماز و روزه و خمس و ...)، لیکن موضوع نماز را به دلیل شرافتش بر سایر عبادات بیان کرده است.^(۲)

۱۴ - نماز تنها برای خداوند

از آیه‌ی شریفه‌ی ﴿قُلْ اِنَّ صَلَاتِي وَنَسْكَی وَمَحْيَای وَمَمَاتِي لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِیْنَ﴾^(۳)، استفاده می‌شود که شرط نماز آن است که تنها برای خداوند انجام شود و جهت این که نماز را جداگانه ذکر کرد با این که نماز داخل در نسک و عبادت هست به دلیل شرافت نماز است.^(۴)

۱۵ - خشیت و خشوع در نماز

از نظر اسلام نماز مانند سایر عبادات دارای درجات و مراتب است و بهترین نماز آن است که نمازگزار در نمازش خشیت و خشوع داشته باشد. قرآن کریم در وصف مؤمنان می‌فرماید: ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ * اَلَّذِیْنَ هُمْ فِی صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾^(۵)

۲. تفسیر کبیر / ج ۱۳ / ص ۸۷

۱. انعام / ۹۲

۴. تفسیر کبیر / ج ۱۴ / ۱۲؛ مراغی / ج ۸ / ص ۹۱

۳. انعام / ۱۶۲

۵. مؤمنون / ۱ - ۲

در سیره‌ی اولیای الهی می‌بینیم که آن بزرگواران به دلیل خشیت از خداوند اندام مبارکشان می‌لرزید. در باره‌ی امام سجاده علیه السلام در روایت آمده است: «كانت اعضائه ترتعد من خشية الله»^(۱).

۱۶- نماز نشانه‌ی شکر خداوند

خداوند متعال بعد از آن که نعمت کوثر را به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله مرحمت می‌کند می‌فرماید: در برابر این عطای ما برای خداوند نماز بخوان؛ ﴿أَنَا أُعْطِينَاكَ الْكَوْثَرَ * فَصَلِّ لِرَبِّكَ...﴾^(۲).

فخر رازی می‌گوید: در این سوره خداوند در برابر نعمت کوثر نمی‌فرماید «فاشکر» بلکه فرموده: ﴿فَصَلِّ﴾؛ جهتش آن است که شکر بر سه قسم است: لفظی، عملی و قلبی، و نماز مشتمل بر هر سه قسم شکر است.^(۳)

۱۷- اذان و اقامه در نماز

از آیات کریمه‌ی قرآن می‌توان جملاتی که در اذان و اقامه گفته می‌شود استفاده کرد:

الف - «اللَّهُ أَكْبَرُ»؛ ﴿وَكَثْرَهُ تَكْبِيرًا﴾^(۴).

۲. کوثر / ۱ - ۲.

۴. اسراء / ۱۱۱.

۱. بحار / ج ۸۴ / ص ۲۵۰.

۳. تفسیر کبیر / ج ۳۲ / ۱۲۲.

ب- «أشهد أن لا اله الا الله»؛ ﴿فاعلم أنه لا اله الا الله﴾. (۱)
 ج- «أشهد أن محمداً رسول الله»؛ ﴿يس * و القرآن الحكيم * إنك لمن المرسلين﴾. (۲)

د- «أشهد أن امير المؤمنين علياً ولي الله»؛ ﴿انسا وليكم الله و رسوله و الذين امنوا الذين يقيمون الصلوة و يؤتون الزكوة و هم راعون﴾ (۳)، که به اتفاق مفسران این آیه در شأن حضرت علی عليه السلام بوده و ولایت او در کنار ولایت خدا و پیامبرش مطرح شده است.

ه- «حی علی الصلوة»؛ آیات ﴿أقیموا الصلوة﴾ و «حی علی الفلاح»؛ ﴿قد أفلح من تزكى * و ذکر اسم ربّه فصلی﴾. (۴)

قرآن کریم می‌فرماید: ﴿يا أيها الذين امنوا اذا نودى للصلوة من يوم الجمعة فاسعوا إلى ذكر الله﴾ (۵)، مقصود از «ندای برای نماز»، اذان است. الف- قال الصادق عليه السلام: «انّ أوّل من سبق إلى الجنة بلال ... لانه أوّل من اذن»؛ بلال نخستین فردی است که به سوی بهشت سبقت گرفت به دلیل این که نخستین فردی بود که اذان گفت. (۶)

قال رسول الله صلی الله علیه و آله: «قم يا بلال فارحنا بالصلوة». (۷)

۱. محمد / ۱۹.
 ۲. بیس / ۱-۳.
 ۳. مائده / ۵۵.
 ۴. اعلی / ۱۴-۱۵.
 ۵. جمعه / ۹.
 ۶. وسائل / ج ۴ / ص ۶۱۴.
 ۷. کنز العمال / ۲۰۹۵۱.

ب- قال رسول الله ﷺ: «سيأتى على الناس زمان يتركون الاذان على ضعفائهم»؛ زمانی خواهد آمد که مردم اذان را به افراد ناتوان می سپارند.^(۱)

ج- قال على عليه السلام: «اغتنموا الدعاء عند اربع؛ عند قراءة القرآن و عند الاذان و عند نزول الغيث و عند التقاء الصفيين للشهادة»؛ در چهار زمان دعا را غنیمت بشمارید که مستجاب می شود؛ هنگام قرائت قرآن و هنگام اذان و هنگام نزول باران و هنگام رو برو شدن دو لشکر مؤمنین و کفار برای جنگ.^(۲)

د- قال رسول الله ﷺ: «لو علم الناس ما فى النداء و الصف الاول لاستهموا عليه»؛ اگر مردم ارزش اذان گفتن و شرکت در جماعت را می دانستند، هر آینه برای این کار قرعه کشی می کردند.^(۳)

ه- قال على عليه السلام: «من سمع النداء فلم يجبه من غير علة فلا صلاة له»؛ هر کس صدای اذان را بشنود و بدون علت به آن پاسخ ندهد پس نمازی برای او نیست^(۴)، البته سیاق این حدیث مانند «لا صلوة لجار المسجد الا فى المسجد» است که ناظر به نفی کمال است نه نفی صحت. یعنی نماز انسان کامل نیست نه اینکه صحیح نباشد.

و- قال رسول الله ﷺ: «الدعاء بين الاذان و الاقامة لا يرد»؛ دعای

۲. وسائل / ج ۴ / ص ۱۱۱۴.

۴. وسائل / ج ۵ / ص ۳۷۵.

۱. کنز العمال / ج ۷ / ص ۶۹۰.

۳. بحار / ج ۸۸ / ص ۲۰۰.

بین اذان و اقامه رد نمی‌شود. (۱)

ز- مؤذن هم باید عارف به وقت باشد هم خوش صدا باشد؛ قال الصادق علیه السلام: «لا یستقیم الاذان و لا یجوز ان یؤذن به الا رجل مسلم عارف». (۲)

ح- قال علی علیه السلام: «لیؤذن لکم افصحکم». (۳)

ط- حضرت علی علیه السلام فرمود: هر کس صدای اذان را بشنود و از مسجد خارج شود، منافق است مگر این که قصد برگشت داشته باشد. (۴)
ی- کسی که یک سال با نیت صادق اذان بگوید، روز قیامت حق شفاعت دارد. (۵)

ک- پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمود: به یهود و نصاری سلام کنید، به یهود و نصاری امت من سلام نکنید و آن کسی است که اذان را بشنود و به نماز جماعت نرود. (۶)

ل- «اجابة المؤذن یزید فی الرزق» (۷) و «اجابة المؤذن كفارة الذنوب». (۸)

۲. فروغ کافی، ج ۳/ ص ۳۰۷.

۴. وسائل، ج ۴/ ص ۶۲۱.

۶. تنالی الاخبار، ج ۴/ ص ۲۰۴.

۸. مستدرک، ج ۱/ ص ۲۲۷.

۱. وسائل، ج ۴/ ص ۱۱۱۴.

۳. بحار، ج ۸۴/ ص ۱۶۱.

۵. مستدرک، ج ۴/ ص ۲۲.

۷. بحار، ج ۸۴/ ص ۱۷۷.

۱۸- شرافت نماز

قرآن کریم در توصیف مؤمنان می‌فرماید: مؤمنان کسانی هستند که علاوه بر پاسخ مثبت به ندای الهی نماز را اقامه می‌کنند؛ ﴿وَالَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَمْرُهُمْ شُورَىٰ بَيْنَهُمْ﴾^(۱).
 مرحوم طباطبایی رحمته الله می‌فرماید: اگر از میان همه‌ی تکالیف اسلامی خداوند نام نماز را بیان کرد و فرمود: نماز را بر پا می‌دارند، از باب ذکر خاص بعد از عام است که دلالت بر اهمیت و شرافت نماز دارد.^(۲)

۱۹- سفارش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به نماز

هنگامی که آیه شریفه ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ﴾ نازل شد پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله به مدت ۹ ماه در هر پنج وقت نماز (یعنی حدود ۱۳۵۰ مرتبه) به منزل حضرت علی رضی الله عنه و حضرت فاطمه رضی الله عنها می‌آمد و می‌فرمود: نماز، خدا شما را رحمت کند. بعد از آن آیه شریفه ﴿إِنَّمَا يَرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾^(۳) را که درباره معرفی اهل بیت خود بود، تلاوت می‌کرد.^(۴) از این روش پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله دو مطلب اساسی استفاده می‌شود: الف) اهمیت نماز ب) معرفی اهل بیت خود به جامعه اسلامی تا دیگر عذری برای کسی باقی نماند.

۲.المیزان / ج ۱۸ / ص ۹۶.

۴. سفینه ۱۴۶/۵.

۱.شوری / ۳۷.

۳.احزاب / ۳۵.

۲۰- نماز عامل سعادت

از نظر قرآن کریم نماز عامل فلاح و رستگاری و سعادت انسان است. قرآن کریم در اوصاف متقین می فرماید: ﴿الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ ... وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ﴾.^(۱)

وقتی پیامبر اکرم ﷺ اوصاف نماز را برای شخصی بیان کرد آن شخص گفت: و الله لا ازید علیها و لا انقص منها؛ به خدا قسم من چیزی از نماز نه کم می کنم و نه زیاد انجام می دهم. پیامبر اکرم ﷺ فرمود: «أفْلَحَ إِنْ صَدَقَ»؛ این شخص اگر راست بگوید به سعادت دست یافته است.^(۲)

۲۱- نام ها و اوصاف نماز

در قرآن کریم چند نام و وصف برای نماز بیان شده است: قرآن، ایمان، حسنه.

قرآن کریم می فرماید: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِيعَ إِيمَانَكُمْ﴾^(۳)؛ قبله ی مسلمانان در صدر اسلام و در ایامی که پیامبر اکرم ﷺ در مکه تشریف داشتند و حتی بعد از مدت کوتاهی در مدینه به طرف بیت المقدس بود، ولی بعد از آن مسلمانان به طرف کعبه متوجه شدند و کعبه ی معظمه قبله ی مسلمانان شد و این تغییر قبله به دلیل این بود که یهودی ها به

مسلمانان اعتراض می‌کردند و می‌گفتند شما استقلال ندارید و به طرف قبله‌ی ما نماز می‌خوانید. بعد از این که قبله تغییر پیدا کرد، این ذهنیت برای مسلمانان پیش آمد که نمازهایی که به طرف بیت المقدس خوانده‌ایم باطل است، در اینجا بود که آیه نازل شد و قرآن کریم بشارت داد که: خداوند ایمان شما را ضایع نمی‌سازد؛ یعنی نمازهای شما همگی درست است، بنا بر این در این آیه‌ی شریفه به نماز اطلاق ایمان شده است و این به دلیل اهمیت و ارزش و قداست نماز است.

وصف دیگر نماز «حسنة» است. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ ... إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾^(۱).

هم‌چنین به نماز، قرآن فجر اطلاق شده است؛ ﴿وَقِرْءَانَ الْفَجْرِ إِنَّ قِرْءَانَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾. در اهمیت نماز صبح همین بس که هم اطلاق قرآن بر آن شده و هم به طور جداگانه از نمازهای دیگر بیان شده است. چون می‌فرماید: ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لَدُلُوكَ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ﴾، که در این آیه نماز ظهر و عصر و مغرب و عشا در یک جمله بیان شده است، اما نماز صبح به طور ویژه و خاص بیان شده است. «دلوك الشمس» یعنی زوال خورشید که مقصود موقع ظهر است و «غسق الليل» تاریکی شب است، بنا بر این اقامه‌ی نماز از هنگام زوال خورشید تا تاریکی شب شامل چهار نماز می‌شود: ظهر و عصر و مغرب و عشا.

۲۲- اقامه فردی و اجتماعی نماز

در قرآن کریم آیات متعددی در مورد اقامه‌ی نماز مطرح است. از جمله:

- الف- ﴿وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّكْعِينَ﴾.^(۱)
 ب- ﴿وَقُولُوا لِلنَّاسِ حَسَنًا وَاقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ﴾.^(۲)
 ج- ﴿وَأَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَاطِيعُوا الرِّسَالَ لَعَلَّكُمْ تَرْحَمُونَ﴾.^(۳)

اقامه از قیام مشتق شده است. قیام را به نماز نسبت می‌دهند؛ «قد قامت الصلوة»، اما اقامه را به نمازگزار نسبت می‌دهند؛ «قد أقيمت الصلوة». اقامه‌ی نماز یعنی بر پا داشتن نماز و آن به دو صورت تحقق می‌پذیرد: فردی و اجتماعی.

برای اقامه‌ی نماز در جنبه‌ی فردی رعایت اموری لازم است:

- ۱- مراعات وقت نماز: مرحوم بلاغی در تفسیر الاء الرحمن در ذیل آیه‌ی ﴿وَيَقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ﴾^(۴) می‌فرماید: «یواظبون علیها فی أوقاتها»؛ یعنی پرهیزکاران کسانی هستند که نماز را در وقت خودش به جا می‌آورند.

- ۲- اتمام واجبات: امام حسن عسگری علیه السلام در تفسیر آیه‌ی ﴿وَأَقِمُوا

الصلوة ﴿ می‌فرماید: ای باتمام وضوءها و تکبیرها و قیامها و قرائتها و رکوعها و سجودها و حدودها. ^(۱)

۳- اخلاص در نماز: امام حسن عسگری علیه السلام در دنباله‌ی روایت می‌فرماید: «و اخلاصها فی العبادة».

اقامه‌ی نماز از جنبه‌ی اجتماعی آن است که مسئولین نظام اسلامی موظفند مسئله‌ی نماز را در جامعه و حکومت اسلامی احیا کنند؛ ﴿الَّذِينَ
ان مَكَانَهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾. ^(۲)

امیر المؤمنین علیه السلام در عهدنامه‌ی خود به محمد بن ابی بکر که از طرف حضرت، حاکم مصر گردید می‌فرماید: «صل الصلوة لوقتها الموقت؛ نماز را در همان وقت مشخص خود اقامه کن، «و لا تجعل وقتها لغراغ و لا تؤخرها عن وقتها لاشتغال»؛ مبادا آن را قبل از وقت به دلیل فرصتی که داری به جای آوری و یا به دلیل اشتغال و کار دیگر آن را به تأخیر بیندازی، بعد امام علیه السلام می‌فرماید: بدان که تمام اعمال تو باید تابع نماز باشد؛ یعنی نماز در رأس همه‌ی امور است؛ «و اعلم أن كل شيء من عملك تبع لصلواتك». ^(۳)

۲۳- اقامه‌ی نماز برنامه‌ی رسمی انبیاء الهی

قرآن کریم وقتی که از انبیای الهی سخن می‌گوید آنان را چنین می‌ستاید که به امر ما مردم را هدایت می‌کنند و ما به آن‌ها کارهای خوب و اقامه‌ی نماز و پرداخت زکات را وحی نمودیم؛ ﴿و جعلناهم أئمةً یهدون بأمرنا و أوحینا الیهم فعل الخیرات و اقام الصلوة و ایتاء الزکوة و کانوا لنا عابدین﴾^(۱).

با این که فعل خیرات شامل بر پا داشتن نماز هم می‌شود، اما در عین حال نماز را جداگانه بیان کرد و این به دلیل آن است که عطف خاص بر عام مفید اهمیت است.

تعبیر به «کانوا» که دلالت بر استمرار و دوام دارد شاید اشاره به این باشد که آنان حتی قبل از رسیدن به مقام نبوت و امامت بنده صالح خدا بودند که در پرتو آن خداوند مواهب تازه‌ای به آنان بخشید.^(۲)

۲۴- اقامه‌ی نماز هدف هجرت ابراهیم علیه السلام

حضرت ابراهیم علیه السلام هدف از هجرت خود و زن و فرزندش را از سرزمین خوش آب و هوای فلسطین به منطقه‌ی کوهستانی و بی‌آب و گیاه مکه‌ی معظمه موضوع نماز و بر پا داشتن آن بیان می‌کند؛ ﴿رَبَّنَا اِنِّیْ اسکت

من ذَرِّتِي بواد غیر ذی زرع عند بیتک المحرم ربَّنَا ليقیموا الصلوة ﴿(۱)﴾
 مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید: جمله‌ی ﴿ربَّنَا ليقیموا الصلوة﴾
 غرض از اسکان اسماعیل و مادرش می‌باشد و اگر در میان نقاط مختلف
 زمین نقطه‌ای غیر قابل کشت و خالی از هوای معتدل را اختیار نمود
 برای این بوده که ذریه‌اش در عبادت خداوند خالص باشند و امور مادی،
 آن‌ها را به خود مشغول نسازد، چه این که حضرت ابراهیم علیه السلام از خداوند
 تقاضا می‌کند که او و ذریه‌اش را از بر پا کنندگان نماز قرار دهد؛ ﴿ربَّ
 اجعلنی مقيم الصلوة و من ذَرِّتِي﴾. ﴿(۲)﴾

۲۵- رعایت آداب ظاهری و باطنی در نماز

نماز دارای یک سلسله آداب ظاهری و باطنی است که هر مسلمانی
 باید آن‌ها را رعایت کند:

الف- لباس زیبا پوشیدن: قرآن کریم می‌فرماید: ﴿خذوا زینتکم عند
 کلِّ مسجد﴾ ^(۳). در روایت است که امام سجاده علیه السلام به هنگام نماز بهترین
 لباس خود را می‌پوشید (لبس اجود ثیابه) و به آیه‌ی فوق استناد
 می‌نمود. ^(۴)

ب- مسواک زدن: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: فضیلت دو رکعت نماز با

۱. ابراهیم / ۳۷ / میزان / ج ۱۲ / ص ۱۱۱.

۲. وسائل / ج ۳ / ص ۳۳۱.

۳. ابراهیم / ۳۷.

۴. اعراف / ۳۱.

مسواک از هفتاد رکعت نماز بی مسواک بیشتر است؛ «رکعتین بسواک أفضل من سبعین رکعة بغير سواک»^(۱).

ج- عطر زدن: حضرت صادق عليه السلام فرمودند: شخصی که به هنگام نماز عطر استعمال کند فضیلت نمازش هفتاد برابر نمازی است که فاقد عطر باشد؛ «صلاة متطيب أفضل من سبعین صلاة بغير طيب»^(۲).

د- رعایت اول وقت: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: بهترین اعمال نزد خداوند نماز اول وقت است؛ «أفضل الاعمال عند الله الصلاة فی أول وقتها»^(۳).

ه- نماز خواندن در مساجد: قال علی عليه السلام: «لا صلاة لجار المسجد الا فی المسجد الا ان یکون عذر او به علة»^(۴).

و- دعا خواندن قبل از تکبیرة الاحرام: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله قبل از تکبیرة الاحرام عرضه می داشت: ﴿وَجْهتْ وَجْهی لِلذی فطر السَّمواتِ وَالأَرْضِ حنیفاً وَ ما أنا مِنَ المشرکین * انّ صلاتی وَ نسکی وَ محیای وَ مماتی لِلّهِ رَبِّ العالمین﴾^(۵).

حضرت علی عليه السلام قبل از تکبیرة الاحرام عرضه می داشت: «یا محسن قد أتاک المسیئ و قد أمرت المحسن أن یتجاوز عن المسیئ، أنت المحسن

۱. اخصال: ۴۸۱.

۲. وسائل / ج ۳ / ص ۳۱۵.

۳. مستد / ج ۱۰ / ص ۳۱۶.

۴. دعائم الاسلام / ج ۱ / ص ۱۴۸.

۵. سنن ترمذی / ج ۵ / ص ۴۸۷.

و أنا المسیئ». (۱)

ز- پناه بردن به خداوند: ابو سعید خدری می‌گوید: پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله قبل از قرائت، جمله‌ی شریفه «أعوذ بالله من الشیطان الرجیم» را می‌فرمود. (۲)

ح- بلند گفتن «بسم الله»: امام حسن عسگری علیه السلام می‌فرمایند: یکی از نشانه‌های مؤمن این است که «بسم الله» در نماز را بلند بگوید. (۳)

۲۶- سفارش والدین به نماز

یکی از راه‌های اقامه‌ی نماز سفارش پدر و مادر به فرزندان در باره‌ی نماز است. قرآن کریم در آیات مختلفی سفارش خانواده به نماز را از ناحیه‌ی پیامبران الهی مطرح نموده است.

از جمله در مقام تمجید و تکریم از حضرت اسماعیل علیه السلام می‌فرماید: ﴿وكان يأمر أهله بالصلوة و الزکوة﴾^(۴)؛ جمله‌ی ﴿وكان يأمر﴾ دلالت بر استمرار و پیوستگی دارد؛ یعنی حضرت اسماعیل به طور مداوم خانواده‌ی خود را امر به نماز می‌کرد. از این آیه استفاده می‌شود که بر خلاف نوع مردم توجه آن حضرت به امور دینی فرزندانش بیشتر از

۲. وسائل / ج ۶ / ص ۱۳۵.

۴. مریم / ۵۵.

۱. فلاح السائل / ص ۱۵۵.

۳. تهذیب / ج ۶ / ص ۵۲.

توجه به امور دنیوی آن‌ها بوده است.^(۱)

چه این که قرآن سفارش حضرت لقمان به فرزندش را موضوع نماز و سایر فرائض دینی بیان می‌کند: ﴿یا بنی اقم الصلوة و امر بالمعروف و انه عن المنکر و اصبر علی ما اصابک﴾^(۲)، همچنین خطاب به پیامبر ﷺ می‌فرماید: ﴿و امر اهلك بالصلوة و اصطر علیها﴾.^(۳)

هنگامی که این آیه نازل شد، بر طبق برخی از احادیث پیامبر ﷺ مدت ۹ ماه به هنگام نماز می‌آمدند در مقابل منزل حضرت علی علیه السلام و فاطمه علیها السلام می‌فرمودند: «السلام علیکم و رحمة الله و برکاته الصلاة الصلاة یرحمکم الله»^(۴).

این سیره‌ی پیامبر اکرم ﷺ نشانگر اهمیت نماز و مسئولیت والدین نسبت به نماز فرزندان است با این که حضرت علی و فاطمه هیچ نیازی به این سفارش نداشتند در عین حال پیامبر تذکر می‌دهد و این درسی است برای امت اسلامی که نسبت به نماز نسل نو عنایت داشته باشند.

شخصی از حضرت رضاعلیه السلام سؤال کرد: فرزندی دارم که هشت سال از عمرش گذشته ولی نماز نمی‌خواند. حضرت فرمود: «سبحان الله یترک الصلوة» بعد گفت اگر بچه مریض بود چه کند؟ حضرت فرمود: «یصلی علی نحو ما یقدر»^(۵)؛ به هر اندازه که می‌تواند نماز بخواند.

۱. لقمان / ۱۷.

۱. تفسیر کبیر / ج ۲۱ / ص ۲۳۲.

۲. مجمع البیان / ۵۹/۷.

۳. طه / ۱۳۲.

۴. وسائل / ج ۳ / ص ۱۳.

۲۷- ممنوعیت نماز در حال مستی

﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنتُمْ سُكَارَىٰ حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا...﴾^(۱).

از آیه شریفه فوق چند حکم اسلامی استفاده می‌شود.

الف) از نظر قرآن کریم افراد مست نمی‌توانند مشغول نماز شوند و نماز آن‌ها در این حال باطل است. فلسفه‌ی آن هم روشن است. زیرا نماز سخن گفتن با خداوند است و انسان باید بفهمد چه می‌گوید؛ در برخی از روایات آیه‌ی شریفه به مستی خواب تفسیر شده است؛ یعنی در حالی که کاملاً بیدار نشده‌اید نماز نخوانید، ولی این تفسیر از جمله‌ی ﴿حَتَّىٰ تَعْلَمُوا مَا تَقُولُونَ﴾ استفاده می‌شود گرچه در معنای «سکاری» داخل نشود.

ب) باطل بودن نماز در حال جنابت که با جمله ﴿وَلَا جُنُبًا﴾ به آن اشاره شده است سپس استثنایی برای این حکم بیان فرموده و می‌گوید: ﴿إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ﴾ مگر اینکه مسافر باشید و در مسافرت گرفتار بی‌آبی شوید که در این حال نماز خواندن به شرط تیمم جایز است ﴿فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾ ولی بعضی از روایات گوید: مقصود از صلوة در آیه محل نماز گزاردن و مسجد است یعنی در حال جنابت وارد مسجد نشوید مگر اینکه بخواهید عبور کنید.

ج) جواز نماز خواندن یا عبور از مسجد بعد از غسل کردن که با جمله ﴿حتی تغسلوا﴾ بیان شده است.

د) تیمم برای معذورین (افراد مریض یا مسافر در صورت پیدانکردن آب).^(۱)

۲۸- احیای نماز از وظائف مسئولین نظام اسلامی

یکی از وظائف کسانی که قدرت و حکومت در دست آن‌هاست این است که مسئله‌ی نماز را در جامعه احیا کنند. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿الَّذِينَ ان مَكَّنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ وَآمَرُوا بِالْمَعْرُوفِ...﴾^(۲)؛ از این آیه استفاده می‌شود که پایه‌های حکومت اسلامی بر سه محور دور می‌زند:

۱- نماز که پیوند انسان با خداوند است.

۲- زکات که پیوند انسان با دیگران است.

۳- نظارت اجتماعی که امر به معروف و نهی از منکر است.

مرحوم طبرسی می‌فرماید: اگر خداوند از میان همه‌ی عبادات تنها نماز را و از میان همه‌ی جهات مالی زکات را نام برد به دلیل این است که این دو در باب خود عمده و رکن اساسی هستند.^(۳)

۱. حج / ۴۱.

۲. نمونه ۳: ۳۹۵.

۳. مجمع البیان / ج ۷ / ص ۲۳۹.

۲۹- طهارت ظاهری و معنوی در نماز

برای نماز لازم است دو گونه طهارت تحصیل شود: طهارت ظاهری و طهارت باطنی.

نسبت به طهارت ظاهری قرآن کریم می‌فرماید: ﴿اِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ﴾^(۱)، همچنین در حدیث است: «لَا تَقْبَلُ صَلَاةٌ بِغَيْرِ طَهْوَرٍ»^(۲).

طهارت باطنی یعنی انسان قلب خود را از امور مادی و دنیوی مجرّد سازد و حضور قلب خود را حفظ کند. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: کسی که دو رکعت نماز بخواند در آن دو رکعت قلب خود را به چیزی از امور دنیا مشغول نسازد خداوند گناهانش را می‌آمرزد؛ «مَنْ صَلَّى رَكْعَتَيْنِ وَلَمْ يَحْدَثْ فِيهِمَا بَشْيَءٍ مِنْ أُمُورِ الدُّنْيَا غُفِرَ اللَّهُ لَهُ ذُنُوبُهُ»^(۳).

برای این که انسان حضور قلب پیدا کند، باید به تعبیر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله با نماز وداع کند و وداع با نماز به این است که انسان اولاً: بفهمد در حضور خدا ایستاده و با خداوند سخن می‌گوید. ثانیاً: این طور فرض کند که این نماز آخرین نماز من است.

قال رسول الله صلی الله علیه و آله: «صَلِّ صَلَاةَ مَوْءِدٍ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ كُنْتَ لَا تَرَاهُ فَانَّهُ يَرَاكَ»^(۴) و «صَلِّ صَلَاةَ مَوْءِدٍ فَإِذَا دَخَلْتَ فِي الصَّلَاةِ فَقُلْ هَذَا آخِرُ صَلَاتِي مِنَ الدُّنْيَا»^(۵).

۲. کنز العمال / ۲۶۰۰۶.

۱. مانده / ۶.

۴. عوالی اللئالی / ج ۱ / ص ۱۰۱.

۳. بحار / ج ۸۴ / ص ۲۹۴.

۵. سفینه البحار / ج ۵ / ص ۱۵۸.

۳۰- کمک خواستن از نماز

یکی از موضوعاتی که در باره‌ی نماز در قرآن کریم مطرح شده استعانت جستن و کمک خواستن از خداوند به وسیله‌ی نماز است که در دو مورد این مطلب بیان شده است: ﴿استعينوا بالصبر و الصلوة و انّها لكبيرة الا على الخاشعين﴾^(۱) و ﴿استعينوا بالصبر و الصلوة انّ الله مع الصابرين﴾^(۲).

هر انسانی به تنهایی نمی‌تواند مشکلات و دشواری‌های زندگی مادی و معنوی خود را حل کند مگر این که به او کمک شود و بهترین یاری‌دهنده خداوند متعال است، از این رو در نماز به خداوند عرضه می‌داریم: پروردگارا! هم تو را عبادت می‌کنیم و هم از تو مدد می‌جوییم؛ ﴿ایک نعبد و ایک نستعين﴾، از این رو حضرت موسی عليه السلام به قومش می‌گوید: برای پیروزی در مشکلات از خداوند کمک بخواهید و در برابر دشواری‌ها صبر کنید؛ ﴿قال موسى لقومه استعينوا بالله و اصبروا﴾^(۳).

بر طبق این دو آیه برای پیروزی بر مشکلات، دو رکن اساسی لازم است: یکی موضوع صبر و شکیبایی و استقامت در برابر ناگواری‌ها و دیگری مسئله‌ی نماز و پیوند درونی و قلبی با خداوند متعال است. مرحوم طبرسی می‌فرماید: صبر به معنای خودداری از خواسته‌ها و

خویشتن‌داری در برابر هوا و هوس است و صبر بر مصیبت به همین معناست که مصیبت‌زده خود را از بی‌تابی و از جزع و فزع و فریاد زدن نگه می‌دارد.

و به همین مناسبت ماه رمضان که روزه‌دار خودداری از خوردن و آشامیدن می‌کند ماه صبر نامیده شده است، از این رو در حدیث داریم که پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هرگاه با مشکلی مواجه می‌شد که او را ناراحت می‌کرد، از نماز و روزه کمک می‌گرفت.

در حدیث دیگری وارد شده که: «كَانَ عَلِيٌّ عَلَيْهِ السَّلَامُ إِذَا أَهَالَهُ أَمْرٌ فَرَزَعَ قَامَ إِلَى الصَّلَاةِ ثُمَّ تَلَاهُهَا آيَةً»^(۱)؛ هنگامی که مشکلی برای حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَامُ پیش می‌آمد از نماز کمک می‌گرفت.

حضرت صادق عَلَيْهِ السَّلَامُ فرمود: هرگاه با غمی از غم‌های دنیا رو به رو می‌شوید، وضو بگیرید و به مسجد بروید و نماز بخوانید و دعا کنید؛ زیرا خداوند می‌فرماید: ﴿اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾.^(۲)

گرچه قرآن کریم می‌فرماید: از صبر و نماز کمک بگیرید، اما ضمیر «انها» به نماز بر می‌گردد. علامه طباطبایی رَحِمَهُ اللهُ می‌فرماید: زیرا استعانت جستن به صبر با خشوع چندان تناسب ندارد در حالی که با نماز تناسب کامل دارد.

۳۱- نماز وسیله‌ی طرد شیطان

از نظر قرآن کریم کارکردهای نماز در نقطه‌ی مقابل اهداف شیطان است؛ برای مثال:

هدف شیطان آن است که انسان آلوده به گناه شود و نماز انسان را از آلودگی نجات می‌دهد.

قرآن کریم می‌فرماید: شیطان امر به فحشا و منکر می‌کند؛ ﴿وَمَنْ يَتَّبِعْ خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ فَإِنَّهُ يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾^(۱)، اما نماز انسان را از فحشا و منکر باز می‌دارد؛ ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾^(۲)؛ نماز سد محکمی در برابر نفوذ شیطان است.

حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «الصلاة حصن من سطوات الشیطان»^(۳). نماز این فایده را دارد که هم صورت شیطان را سیاه می‌کند؛ «الصلاة تسود وجه الشیطان»^(۴) و هم شیطان را از انسان نمازگزار طرد می‌کند؛ «الصلاة مدحرة للشیطان»^(۵).

۱. نور / ۲۱.

۲. عنکبوت / ۴۵.

۳. غرر الحکم / ۲۲۱۲.

۴. الفردوس / ج ۲ / ص ۴۰۵.

۵. غرر الحکم / ۲۲۱۳.

۳۲- نماز نشانه‌ی بسیاری از کمالات

الف- نماز نشانه‌ی ایمان حقیقی؛ ﴿الَّذِينَ يقيمُونَ الصَّلَاةَ وَ مِمَّا رزقناهم ينفقون﴾ * أولئك هم المؤمنون حقا^(۱).

ب- نماز نشانه‌ی یقین به قیامت؛ ﴿الَّذِينَ يقيمُونَ الصَّلَاةَ وَ يُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَ هُم بِالآخِرَةِ هُم يوقنون﴾^(۲).

ج- نماز نشانه‌ی توبه‌ی واقعی؛ ﴿فان تابوا و اقاموا الصَّلَاةَ وَ اتوا الزَّكَاةَ فَاخوانکم فی الدین﴾^(۳).

د- نماز نشانه‌ی تقوای حقیقی؛ ﴿هدى للمتممّين﴾ * الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَ يقيمُونَ الصَّلَاةَ﴾^(۴).

ه- نماز نشانه‌ی تواضع؛ ﴿... وَ بَشَرِ الْمُخْبِتِينَ﴾ * ... وَ الْمُقِيمِ الصَّلَاةَ﴾^(۵).

و- نماز نشانه‌ی نیکی و نیکان؛ ﴿وَلَكِنَّ الْبِرَّ مِنْ ءامِنٍ بِاللّٰهِ ... وَ اقام الصَّلَاةَ﴾^(۶).

ز- نماز نشانه‌ی احسان؛ ﴿تلك ءآيات الكتاب الحكيم هدى و رحمة للمحسنين﴾ * الَّذِينَ يقيمُونَ الصَّلَاةَ﴾^(۷).

ح- نماز نشانه‌ی هدایت؛ ﴿... قل انّ هدى الله هو الهدى و أقیموا الصَّلَاةَ﴾^(۸).

۱. انفال / ۳-۴.	۲. نمل / ۲.
۳. توبه / ۵.	۴. بقره / ۳.
۵. حج / ۲۴-۳۵.	۶. بقره / ۱۷۷.
۷. لقمان / ۳-۴.	۸. انعام / ۷۲.

۳۳- مطرح بودن نماز - همه ادیان الهی

نماز از جمله عباداتی است که در همه‌ی ادیان و شرایع دینی مطرح بوده است:

الف - حضرت ابراهیم علیه السلام؛ ﴿رَبِّ اجْعَلْنِي مَقِيمَ الصَّلَاةِ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي﴾ (۱)

ب - حضرت اسماعیل علیه السلام؛ ﴿وَكَانَ يَأْمُرُ أَهْلَهُ بِالصَّلَاةِ﴾ (۲)

ج - حضرت شعیب علیه السلام؛ ﴿يَا شُعَيْبُ أَصْلُوكَ تَأْمُرُكَ أَنْ تَتْرِكَ مَا يَعْبُدُ آبَاؤُنَا﴾ (۳)

د - حضرت موسی علیه السلام؛ ﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِذِكْرِي﴾ (۴)

ه - حضرت زکریا علیه السلام؛ ﴿فَنَادَتْهُ الْمَلَكَةُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي الْمِحْرَابِ﴾ (۵)

و - حضرت عیسی علیه السلام؛ ﴿وَ أَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا﴾ (۶)

ز - پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله؛ ﴿وَأْمُرْ أَهْلَكَ بِالصَّلَاةِ وَاصْطَبِرْ عَلَيْهَا﴾ (۷)

۲. مریم / ۵۵

۴. طه / ۲۴

۶. مریم / ۳۱

۱. ابراهیم / ۴۰

۳. هود / ۸۷

۵. آل عمران / ۳۹

۷. طه / ۱۳۲

۳۴- سبقت به نماز

از نظر اسلام نماز بهترین عمل است. قال علی علیه السلام: «اللَّهُ اللَّهُ فِي الصَّلَاةِ فَانْهَاهَا خَيْرَ الْعَمَلِ»^(۱). قرآن کریم به مسلمانان دستور می‌دهد نسبت به کارهای خیر از دیگران سبقت بگیرند؛ ﴿فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ﴾^(۲)، بنا بر این نماز از جمله اموری است که باید نسبت به آن سبقت گرفت و اصولاً ترغیب و تشویقی که نسبت به امر نماز شده در باره‌ی کمتر عبادتی به عمل آمده است، از این رو در اذان و اقامه در شبانه روز ۲۰ مرتبه «حَتَّىٰ عَلَى الصَّلَاةِ» و ۲۰ مرتبه «حَتَّىٰ عَلَى الْفَلَاحِ» و ۲۰ مرتبه «حَتَّىٰ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ» و ۱۰ مرتبه «قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ» گفته می‌شود.

۳۵- همراهی سایر عبادات با نماز

در اهمیت نماز همین بس که بسیاری از فرایض و عبادات در کنار نماز مطرح شده است:

الف- روزه همراه با نماز؛ ﴿اسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾^(۳)؛ در حدیث وارد شده که مقصود از صبر روزه است، البته روزه به عنوان مصداق بیان شده است.

- ب - حج همراه با نماز؛ ﴿وَاتَّخَذُوا مِنْ مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾. (۱)
- ج - جهاد همراه با نماز؛ ﴿إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ ... التَّائِبِينَ الْعَابِدُونَ ...﴾. (۲)
- د - امر به معروف همراه با نماز؛ ﴿يَا بَنِي آدَمَ اصَلُّوا وَامْرًا بِالْمَعْرُوفِ﴾. (۳)

۳۶ - فضایل اخلاقی و اجتماعی همراه با نماز

نماز آن قدر دارای اهمیت است که بسیاری از کمالات و فضایل اخلاقی همراه با آن بیان شده است از جمله:

- الف - عدالت اجتماعی و دعای خالصانه همراه با نماز؛ ﴿قُلْ أَمْرٌ رَبِّي بِالتَّقْطِطِ وَأَقِيمُوا وَجوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾. (۴)
- ب - تلاوت قرآن و انفاق همراه با نماز؛ ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَابَ اللَّهِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَأَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً﴾. (۵)
- ج - صبر همراه با نماز؛ ﴿وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَاءَ وَجْهِ رَبِّهِمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾. (۶)
- د - مشورت همراه با نماز؛ ﴿وَأْمُرْهُمْ شُورَى بَيْنَهُمْ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ﴾. (۷)

۱. بقره / ۱۲۱.

۲. توبه / ۱۱۲.

۳. لقمان / ۱۵؛ یکصد و چهارده نکته در باره‌ی نماز / ص ۸۴.

۴. اعراف / ۲۹.

۵. فاطر / ۲۹.

۶. عدد / ۲۲.

۷. شوری / ۳۸.

۳۷- کمالات انسانی همراه با نماز

کمتر فضیلت و کمالی را می‌توان تصور نمود که در نماز مطرح نباشد:
 * نماز و بهداشت؛ به هنگام نماز باید طهارت تحصیل کرد و وضو گرفت، چه این که به هنگام وضو مضمضه و استنشاق مستحب است و موجب آمرزش گناهان است.

* نماز و زیبایی؛ قرآن می‌فرماید: ﴿خذوا زینتکم عند کلّ مسجد﴾^(۱). در حدیث است که امام سجّاد علیه السلام به هنگام نماز بهترین لباس خود را می‌پوشید؛ «لبس اجود ثیابه» و بعد به این آیه استناد می‌نمود.^(۲)

* نماز و عدالت؛ از شرایط امام جماعت عادل بودن اوست.
 * نماز و نظم و انضباط؛ به هنگام نماز جماعت صفوف مأمومین باید منظم و مرتب باشد و همه با هم باید اعمال نماز را انجام دهند.
 * نماز و رعایت حقوق مردم؛ لباس و مکان نمازگزار باید مباح باشد و اگر غصبی باشد، نماز باطل است.

* نماز و اخلاص؛ در سراسر نماز قصد قربت شرط است، اگر انسان در نماز ریا و تظاهر کند، نمازش باطل است.
 * نماز و سلام؛ در پایان نماز به بندگان صالح سلام می‌کنیم نه این که به قدرتمندان یا ثروتمندان یا بر دانشمندان و ...

* نماز و رهبری معصوم؛ اگر انسان رهبری امامان معصوم علیهم السلام را نپذیرد عبادات او از جمله نماز پذیرفته نمی شود.^(۱)

۳۸- همراه بودن زکات و نماز

در ۲۶ مورد از آیات قرآن، زکات همراه با نماز مطرح شده است به تعبیر دیگر ارتباط با خداوند همراه با ارتباط با مردم بیان شده است، از این همراهی می توان فهمید که مسلمان واقعی کسی است که علاوه بر عبادت فردی (نماز) کمک به مستمندان نیز داشته باشد (عبادت اجتماعی).

امام باقر علیه السلام می فرماید: «ان الله تبارک و تعالی قرن الزکاة بالصلوة فقال: اقيموا الصلوة و اءتوا الزکاة فمن اقام الصلوة و لم یؤت الزکوة فکأنه لم یقم الصلوة»^(۲)؛ خداوند زکات را با نماز همراه ساخته است، از این رو امر به هر دو نموده، بنا بر این اگر کسی نماز را به پا دارد و زکات را پرداخت نکند، گویا نماز را نیز به پا نداشته است. همچنین آن حضرت می فرماید: روزی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله پنج نفر را به دلیل این که نسبت به زکات توجه و اعتنایی نداشتند از مسجد بیرون کرد.^(۳)

۲. وسائل: ج ۶ / ص ۷.

۱. حجة الاسلام قرآنی.

۳. وسائل: ج ۶ / ص ۱۲.

۳۹- پرداخت زکات در نماز

آیه‌ی شریفه‌ی ﴿أَتَمَّا وَلِيكُم اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَالَّذِينَ ءَامَنُوا الَّذِينَ يَقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكٰوةَ وَ هُمْ رَاكِعُونَ﴾^(۱)، به اتفاق فریقین در مورد حضرت علی علیه السلام نازل شده است. زمخشری از علمای اهل سنت می‌گوید: این آیه در شأن علی علیه السلام نازل گشته و سرّ این که لفظ جمع آمده با این که مورد نزول آن یک مرد بیش نبوده، این است که مردم را به این چنین فعلی ترغیب کند و بیان دارد که مؤمنان این چنین سیرت و سنجیه‌ای را کسب کنند که نسبت به کمک به مستمندان حریص باشند و حتی در حال نماز آن را به تأخیر نیندازند.

فخر رازی می‌گوید: این آیه در شأن علی علیه السلام نازل شده است. علما نیز اتفاق کرده‌اند که ادای زکات در حال رکوع واقع نشده جز از علی علیه السلام.^(۲)

۴۰- نماز و ابراز عقاید دینی و مذهبی

نماز از نظر اسلام سخن گفتن با خداوند است. هر مسلمانی در نمازهای خود عقاید خویش را ابراز می‌کند. در سوره‌ی مبارکه‌ی حمد، مجموعه‌ی اعتقادات دینی مطرح است:

* اعتقاد به توحید و یگانگی خداوند؛ ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾.

۱. مانده / ۵۵.

۲. کشف / ج ۱ / ص ۵۰۵؛ تفسیر کبیر / ج ۱۲ / ص ۳۰.

* اعتقاد به قیامت؛ ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾.

* اعتقاد به نبوت و رسالت؛ ﴿أَهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ صراط الّذین أنعمت علیهم.

در آغاز نماز اصول اعتقادی خود را بیان می‌کنیم و در پایان نماز علاوه بر اصول اعتقادی اصول مذهب خود را نیز بیان می‌کنیم. در تشهد می‌گوییم: «اللّهُمَّ صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ»؛ در این جمله‌ی شریفه کلمه‌ی «اللّهُمَّ» نشانگر اعتقاد توحیدی ما مسلمانان است، جمله‌ی «صَلِّ عَلٰی مُحَمَّدٍ» نشانگر اعتقاد به رسالت و نبوت پیامبر اکرم ﷺ است و جمله‌ی «و آلِ مُحَمَّدٍ» نشانگر اعتقاد به امامت و ولایت ائمه‌ی معصومین علیهم‌السلام است.

ممکن است این سؤال به ذهن خطور نماید که خداوند به چه علت این همه لطف و کرم نسبت به محمد و آل محمد روا می‌دارد؟ در پاسخ باید گفت: به دلیل این که خداوند عادل است و به پاس خدمات ارزشمند آن‌ها، مقام و منزلت ایشان را بهتر از همه‌ی انسان‌ها قرار داده و ظرف این پاداش الهی نیز در عالم قیامت است.

۴۱- نماز عامل تکامل

نماز عامل تکامل انسان است. چون عامل اساسی برای رشد و ترقی و تربیت انسان مسئله‌ی تشویق و هشدار است. در نماز، انسان‌ها هم

تشویق به رحمت و لطف خدا می‌شوند؛ ﴿الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ﴾ و هم به آن‌ها هشدار داده می‌شود که خداوند مالک روز قیامت است؛ ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾.

۴۲- نماز و اعتقاد به اختیار

در نماز، انسان اختیار خود را نسبت به اعمالش ابراز می‌دارد و دو عقیده‌ی باطل را که جبر و تفویض است رد می‌کند. زیرا عبارت ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾؛ خدایا فقط تو را عبادت می‌کنیم، دلالت دارد بر این که انسان مجبور نیست، بلکه از روی اختیار و شوق و علاقه، خداوند را عبادت می‌کند. و عبارت: ﴿إِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾؛ خدایا از تو کمک می‌خواهیم، نیز دلالت بر این نکته دارد که تفویض نیست و خداوند ما را به حال خود رها نکرده است، از این رو از او کمک می‌خواهیم.

۴۳- نماز عامل رستگاری

بدون شک و تردید همه‌ی انسان‌ها در جستجوی رسیدن به کمال و سعادت هستند، اما در این که کمال و سعادت انسان در چیست؟ گروه زیادی از انسان‌ها به دلیل عدم اعتقاد به مسائل دینی سعادت خود را در محور مسائل دنیوی و مادی می‌دانند.

بعضی از افراد، کمال و سعادت خود را در ثروت و مال و امکانات

رفاهی می‌دانند مانند دنیا طلبان قوم موسی عليه السلام که گفتند: ﴿يا ليت لنا مثل ما أوتي قارون انه لذو حظ عظيم﴾. (۱)

بعضی مانند منافقان سعادت خود را در پرتو دوستی و ارتباط با کفار و مشرکان می‌دانند؛ ﴿الَّذِينَ يَتَّخِذُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ أُلِيبَتِغُونَ عَنْهُمْ الْعِزَّةَ﴾. (۲)

گروهی از انسان‌ها کمال خود را در محدوده‌ی علوم مادی می‌دانند؛ ﴿فَرِحُوا بِمَا عِنْدَهُمْ مِنَ الْعِلْمِ﴾. (۳)

برخی از افراد سعادت خود را در ثروت فراوان و جمعیت زیاد می‌دانند؛ ﴿إِنَّا أَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَ نَفَرًا﴾. (۴)

بعضی از افراد سعادت و رستگاری خود را در کسب قدرت و برتری بر دیگران می‌دانند؛ ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْيَوْمَ مَنْ اسْتَعْلَى﴾. (۵)

از نظر قرآن کریم نماز عامل فلاح و رستگاری است. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا﴾ (۶)؛ رستگاری انسان در پرتو تزکیه نفس و تهذیب روح امکان پذیر است، اما یکی از راه‌های تزکیه‌ی نفس که موجب رستگاری انسان می‌شود، مسئله‌ی یاد خدا و نماز است، از این رو خداوند می‌فرماید: ﴿قَدْ أَفْلَحَ مَنْ تَزَكَّى * وَ ذَكَرَ اسْمَ رَبِّهِ فَصَلَّى﴾ (۷)،

۲. نساء / ۱۳۹.

۱. قصص / ۷۹.

۴. کهف / ۳۴.

۳. غافر / ۸۳.

۶. شمس / ۹.

۵. طه / ۶۴.

۷. اعلیٰ / ۱۴-۱۵.

البته سعادت مؤمنان نمازگزار در گرو این مهم است که نسبت به نماز حال خشوع داشته باشند؛ ﴿قد أفلح المؤمنون﴾ * الذین هم فی صلواتهم خاشعون﴾.

۴۴- نماز فرع بر یاد خداوند

از نظر قرآن کریم نماز فرع بر یاد خداست؛ ﴿و ذکر اسم ربّه فصلی﴾؛ در این آیه نماز متفرع بر یاد خداوند مطرح شده است زیرا تا انسان به یاد خدا نباشد و نور ایمان در دل او نتابد، به نماز نمی‌ایستد، علاوه بر آن، نمازی ارزشمند است که توأم با یاد خدا و ناشی از آن باشد.^(۱)

۴۵- نماز عامل تحصیل خشنودی خداوند

قرآن کریم وقتی سفارش حضرت اسماعیل به خانواده‌اش را درباره‌ی نماز و زکات مطرح می‌کند، می‌فرماید: ﴿و کان یا امر اهلہ بالصلوٰة و الزکوٰة و کان عند ربّه مرضیاً﴾^(۲)؛ از این آیه استفاده می‌شود که یکی از عوامل مهم و اساسی در تحصیل رضایت الهی، توجه به نماز و زکات است و اگر کسی رضایت حق را جلب کرد به فوز عظیم و به رستگاری بزرگ دست یافته است.

قرآن کریم بعد از آن که نعمت جاویدان بهشت را برای بندگان خاص

خود بیان می‌کند می‌فرماید: ﴿رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ﴾^(۱)، بنا بر این بهترین راه برای این که انسان به مقام رضا و رضوان خدا برسد مسئله نماز است. حضرت علی عَلَيْهِ السَّلَامُ می‌فرماید: «الصَّلَاةُ مِنْ شَرَايِعِ الدِّينِ وَفِيهَا مَرْضَاتُ الرَّبِّ عَزَّ وَجَلَّ وَهِيَ مِنْهَاجُ الْأَنْبِيَاءِ»^(۲).

۴۶- اوصاف برجسته‌ی نمازگزاران

نماز انسان را از صفت حرص و علاقه به دنیا نجات می‌دهد؛ ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ خَلْقٌ هَلُوعًا * إِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ جَزُوعًا * وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا * إِلَّا الْمُصَلِّينَ﴾^(۳). بعد از آن قرآن کریم هشت وصف برای نمازگزاران واقعی بیان می‌کند:

- ۱- نمازشان را مرتب و همیشه به جا می‌آورند؛ ﴿الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ﴾.
- ۲- در اموال آن‌ها حق مشخصی برای سائل و محروم است؛ ﴿وَالَّذِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ حَقٌّ مَعْلُومٌ لِلسَّائِلِ وَالْمَحْرُومِ﴾.
- ۳- به قیامت باور دارند؛ ﴿وَالَّذِينَ يَصَّدَّقُونَ يَوْمَ الدِّينِ﴾.
- ۴- از عذاب الهی هراسناکند؛ ﴿وَالَّذِينَ هُمْ مِنْ عَذَابِ رَبِّهِمْ مُشْفِقُونَ﴾.

انَّ عَذَابَ رَبِّهِمْ غَيْرُ مَأْمُونٍ ﴿۱﴾.

۵- دامان خویش را از بی‌عفتی حفظ می‌کنند؛ ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ * إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ...﴾.

۶- امانت‌ها و تعهدهای خود را رعایت می‌کنند؛ ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ﴾.

۷- برای ادای شهادت حق قیام می‌کنند؛ ﴿وَالَّذِينَ هُمْ بِشَهَادَاتِهِمْ قَائِمُونَ﴾.

۸- نسبت به نماز خود محافظت دارند؛ ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَلَىٰ صَلَاتِهِمْ يُحَافِظُونَ﴾.^(۱)

۴۷- نماز مایه رهائی انسان از علاقه به دنیا

در آیه شریفه، جمله‌ی ﴿إِلَّا الْمَصْلِينَ﴾ استثناء از جمله‌ی ﴿إِنَّ الْإِنْسَانَ خُلِقَ هَلُوعًا﴾ می‌باشد، یعنی انسان‌ها حریص هستند مگر نمازگزاران و سز این که از میان همه‌ی امتیازات مؤمنان که در آیات بعد ذکر شده تنها نماز را مطرح کرد، برای این است که شرافت و عظمت نماز را برساند که از بهترین اعمال است.

علاوه بر این که نماز اثر روشنی در دفع صفت رذیله حرص دارد چون به طور کلی نماز انسان را از فحشا و منکر و کارهای زشت و اخلاق

نایسند باز می‌دارد؛ از جمله اینکه حرص و علاقه‌ی فراوان به دنیا را از بین می‌برد.^(۱)

۴۸ - مداومت بر نماز

مقصود از مداومت بر نماز این نیست که نمازگزاران همیشه در حال نماز هستند، بلکه مقصود این است که در اوقات معین نماز را بجا می‌آورند و اساساً هر کار خیری زمانی در انسان اثر سازنده دارد که تداوم داشته باشد، از این رو پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ می‌فرماید: «ان احبَّ الأعمال الی الله مادام و ان قلَّ»؛ محبوب‌ترین اعمال نزد خداوند چیزی است که مداومت داشته باشد هر چند کم باشد.

از بعضی احادیث استفاده می‌شود که مقصود از تداوم آن است که هر گاه انسان نماز مستحب را بر خود واجب کند همواره به آن ادامه دهد.^(۲) در حدیث دیگری از امام باقر عَلَيْهِ السَّلَام رسیده است که آیه‌ی شریفه‌ی ﴿الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ﴾ اشاره به نماز نافله دارد و آیه‌ی شریفه‌ی ﴿وَالَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ يَحَافِظُونَ﴾، اشاره به نماز واجب دارد.

۴۹- محافظت از نماز

فخر رازی در تفسیرش می‌گوید: مقصود از مداومت بر نماز این است که انسان نماز را در هیچ زمانی از اوقات ترک نکند و معنای محافظت از نماز این است که نسبت به حال نماز سعی و تلاش داشته باشد که به بهترین وجه انجام دهد، و انجام نماز به بهترین وجه به این صورت است که:

اولاً: منتظر اوقات نماز باشد.

ثانیاً: به مقدمات نماز از قبیل طهارت و قبله و مباح بودن لباس و مکان توجه داشته باشد.

ثالثاً: نماز را در مسجد و به صورت جماعت به جا آورد.

رابعاً: به هنگام نماز حضور قلب داشته باشد و تمام توجه او به خداوند باشد و از ریا و تظاهر پرهیز کند، بنا بر این مداومت بر نماز راجع به کمیت نماز است و محافظت راجع به کیفیت نماز است.^(۱)

۵۰- اعتدال در نماز

از نظر اسلام کسی دارای علم و معرفت است که زندگی و برنامه‌های فردی و اجتماعی او به دور از افراط و تفریط باشد. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: «لا یری الجاهل الا مفراطاً او مفراطاً»؛^(۲) شیوه‌ی زندگی جاهل

بر اساس افراط یا تفریط است.

در اسلام در ابعاد مختلف زندگی به موضوع اعتدال و میانه روی سفارش شده از جمله:

* اعتدال در لباس پوشیدن؛ «و ملبسهم الاقتصاد»^(۱).

* اعتدال در راه رفتن؛ ﴿و اقصد فی مشیک﴾^(۲).

* اعتدال در خوف و رجا؛ ﴿یدعون ربهم خوفاً و طمعاً﴾^(۳).

* اعتدال در انفاق؛ ﴿و الذین اذا أنفقوا لم یسرفوا و لم یقتروا و کان بین ذلک قواماً﴾^(۴).

از جمله اموری که باید در آن اعتدال رعایت شود نماز است که در حال نماز انسان صدای خود را نباید زیاد بلند کند و نه خیلی آهسته بخواند. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿و لا تجهر بصلاتک و لا تخافت بها و ابتغ بین ذلک سبیلاً﴾^(۵)؛ یعنی در نماز صدایت را خیلی بلند نکن و خیلی هم آهسته نخوان، بلکه حدّ وسط را انتخاب کن.

امام صادق علیه السلام می‌فرماید: «الجهر بها رفع الصوت و التخافت بها مالک تسمع نفسک و اقرأ بین ذلک»^(۶).

مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید: دلیل این که قرآن کریم حد

۱. نهج البلاغه / خطبه منقین.

۲. لقمان / ۳۱.

۳. سجده / ۱۶.

۴. فرقان / ۶۷.

۵. اسراء / ۱۱۰.

۶. نور الثقلین / ج ۳ / ص ۲۳۲.

وسط را «سبیل» نامیده، آن است که خداوند خواسته این گونه نماز خواندن در میان همه‌ی مسلمانان رسم و سنت شود تا همه‌ی مردم به این طریق نماز بخوانند، البته این در صورتی است که مقصود تک تک نمازها باشد، اما اگر منظور مجموع نمازها باشد، معنای آیه‌ی شریفه این می‌شود که در همه‌ی نمازها چهار نخوان و در همه‌ی آن‌ها آهسته نخوان، بلکه راه میانه و اعتدال را انتخاب کن.

بعضی از نمازها مانند نماز صبح و نماز مغرب و عشا را به صورت جهر و بلند بخوان، اما نماز ظهر و عصر را آهسته بخوان. مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید: این وجه دوم ظاهرتر است.^(۱)

۵۱- نماز راه تحصیل استقامت

قرآن کریم به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله امر به استقامت در راه خدا می‌کند؛ ﴿فَاسْتَقِمْ كَمَا أَمَرْتُ﴾^(۲)، بعد از آن راه تحصیل استقامت را به پیامبر نشان می‌دهد و آن مسئله‌ی اقامه‌ی نماز است، از این رو می‌فرماید: ﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ * إِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّئَاتِ﴾^(۳)؛ یعنی نماز را در دو طرف روز که اول و آخر روز است و نخستین ساعات شب انجام بده، بنا بر این بهترین راهی که انسان

۲. هود / ۱۱۲.

۱. المیزان / ج ۱۳ / ص ۳۷۸.

۳. هود / ۱۱۴.

می‌تواند در پرتو آن استقامت در برابر حوادث و مشکلات پیدا کند، مسئله‌ی نماز است، از این رو در آیات دیگر می‌فرماید: ﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾^(۱)؛ به هنگام مواجه شدن با مشکلات از نماز مدد بگیرید.^(۲)

۵۲- نماز راه تحصیل شرح صدر

راه تحصیل شرح صدر و سعه‌ی صدر در برابر زخم زبان‌ها و مطالب ناهنجار و نسبت‌های ناروا و تهمت‌هایی که به انسان می‌زنند، مسئله‌ی نماز است. خداوند خطاب به پیامبر می‌فرماید: ﴿وَلَقَدْ نَعْلَمُ أَنَّكَ يَضِيقُ صَدْرَكَ بِمَا يَقُولُونَ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾^(۳)، از این آیه دو نکته استفاده می‌شود:

الف- بهترین راه برای شرح صدر و تحمل داشتن در برابر مصائب و حوادث تلخ نماز است.

ب- بهترین ثمره و فائده‌ی نماز این است که انسان به مرحله‌ی یقین می‌رسد؛ ﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾.

مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید: مقصود از «ساجدین» نمازگزاران و دستور به نماز خواندن است و اگر نماز را سجده نامیده به دلیل این است که سجده افضل اجزای نماز است.^(۴)

۱. بقره / ۴۵. اقتباس از سخنان آیه الله خراسانی.

۲. المیزان / ج ۱۲ / ص ۲۸۶.

۳. بقره / ۴۵.

۴. حجر / ۹۷.

۵۳- استعانت از خداوند با نماز

به هنگام مشکلات از خداوند به وسیله‌ی نماز کمک می‌خواهیم؛ ﴿وَأَسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾^(۱)، علاوه بر آن خود نماز را نیز به کمک و عنایت او می‌خوانیم؛ ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ﴾، از این رو هنگامی که در نماز می‌ایستیم در حال قیام می‌گوییم: «بِحَوْلِ اللَّهِ وَ قُوَّةِ أَقْوَمٍ وَ اقْعُدْ»؛ یعنی خدایا به حول و قوه و کمک تو می‌ایستم و می‌نشینم و اصولاً تمام حرکات و سکانات من در پرتو کمک و لطف تو است.

۵۴- نماز، حضور در برابر خداوند

نماز، حضور انسان در برابر خداوند متعال و سخن گفتن با اوست. اینکه در اسلام به نماز اهمیت بالایی داده شده است، ممکن است به این علت باشد که نماز حضور کامل بنده در برابر مولای حقیقی است. ما در هیچ یک از عبادات مثل نماز در حضور خدا نیستیم؛ مثلاً در روزه، انسان می‌تواند هم روزه باشد هم با مردم سخن بگوید، یا انسان طواف خانه‌ی خدا را انجام بدهد و با دیگران هم حرف بزند، اما در نماز در تمام حالات آن، چه قیام چه قعود چه تشهد، انسان حق ندارد با مردم حرف بزند، بلکه باید در تمام احوال نماز فقط با ذات اقدس الهی سخن بگوید. نکته قابل توجه اینکه انسان در نماز بعد از اعتراف به وحدانیت،

ربوبیت، رحمانیت و مالکیت خداوند، لیاقت پیدا می‌کند که از غیاب به حضور راه پیدا کند، عبارت ﴿ایاک نعبد و ایاک نستعین﴾؛ بار خدایا تنها تو را می‌پرستیم و تنها از تو کمک می‌خواهیم، بر این معنا دلالت می‌کند.

۵۵- نماز عبادت موقت

قرآن کریم بعد از آن که موضوع ذکر الهی را بیان می‌کند، بلافاصله موضوع نماز را مطرح می‌سازد. با این که ذکر الهی شامل نماز نیز می‌شود، لیکن به دلیل ارزش و اهمیت، آن را جداگانه بیان می‌کند؛ ﴿أَمَا يَرِيدُ الشَّيْطَانُ وَ يَصِدِّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ عَنِ الصَّلَاةِ﴾^(۱) و ﴿رَجَالَ لَا تَلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَ لَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَ إِقَامِ الصَّلَاةِ﴾^(۲) مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید: یک تقابل بسیار زیبا در این آیه مطرح است. چون تجارت یک حرفه و شغل مستمر و بیع یک حرفه و شغل موقت است، همچنین یاد خدا یک عبادت دائم و مستمر و نماز یک عبادت موقت است، بنا بر این معنای آیه ی شریفه این است که مردان الهی کسانی هستند که حرفه و شغل مستمر و موقت، آن‌ها را از عبادت خدا نه به طور مستمر و نه به طور موقت باز نمی‌دارد.^(۳)

۵۶- نماز ذکر عملی

دلیل این که قرآن کریم بین ذکر خدا و بین اقامه‌ی نماز و پرداخت زکات مقابله انداخته و تفصیل قائل شده با توجه به این که نماز و زکات از مصادیق ذکر خدایند، این معنا را می‌فهماند که مقصود از ذکر الله، ذکر قلبی است که مقابل فراموشی و غفلت از خداوند است و خلاصه مراد از ذکر خدا، ذکر قلبی و مراد از نماز و زکات ذکر عملی است.^(۱)

۵۷- بر پا دارنده‌ی نماز؛ مصلح واقعی

قرآن کریم مصلح واقعی را کسی می‌داند که علاوه بر تمسک به قرآن کریم، نماز را در جامعه به پا دارد؛ ﴿الَّذِينَ يَمْسُكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ أَنَا لَا نَضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ﴾.^(۲)

مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید: اگر خداوند از میان همه‌ی اجزای دین تنها اقامه‌ی نماز را بیان کرد به دلیل شرافتی است که نماز بر سایر اجزای دین دارد و به وسیله‌ی نماز یاد خدا و خضوع در برابر خدا که جان همه‌ی شرایع دینی است حفظ می‌شود.^(۳)

۱. اعراف / ۱۷۰.

۲. المیزان / ج ۱۵ / ص ۱۸۰.

۳. المیزان / ج ۸ / ص ۴۴۰.

۵۸- نماز مظهر ستایش و نیایش

در نماز، خداوند را با جمله‌ی ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾ ستایش و با جمله‌ی ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ نیایش می‌کنیم، و نیایش یک مرحله بالاتر از ستایش است.

توضیح این که: ستایش مربوط به کمالات و زیبایی‌هاست و چون خداوند کمال مطلق است و دارای تمام زیبایی‌هاست، او را ستایش می‌کنیم. در نیایش آن کمالات و اوصاف زیبای خداوند را مسئلت می‌کنیم.^(۱)

در دو مورد در نماز نیایش به کار رفته است: در آغاز نماز می‌گوییم: ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ و در پایان نماز می‌گوییم: «اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدًا وَآلِ مُحَمَّدٍ».

۵۹- نماز هم قرائت قرآن است، هم دعا

در نماز هم قرآن کریم را که سوره‌ی مبارکه‌ی حمد است تلاوت می‌کنیم؛ «لَا يَقْبَلُ اللَّهُ الصَّلَاةَ الْآبِقْرَانَ»^(۲) و هم در نماز دعا می‌کنیم و از خداوند طلب هدایت می‌کنیم؛ ﴿اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾.

۱. اقتباس از سخنان آقای الهی قمشهای. ۲. بحار، ج ۶۵ / ص ۲۳۵.

۶۰- خشوع در نماز

قرآن کریم یکی از اوصاف برجسته‌ی مؤمنان را خشوع در نماز معرفی می‌کند؛ ﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ * الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾^(۱)، چه این که در جای دیگر می‌فرماید: نماز بسیار سنگین است مگر بر خاشعان؛ ﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ وَأَنْهَا لَكَبِيرَةً إِلَّا عَلَى الْخَاشِعِينَ﴾^(۲)، بنا بر این اگر انسان نماز خود را با عشق و علاقه به جا آورد، نشانه‌ی خشوع او نسبت به نماز است و اگر با کراهت و بی‌میلی انجام دهد دلیل بر عدم خشوع است.

خشوع و خضوع از نظر معنا قریب به یکدیگرند، منتها خضوع در تواضع بدن به کار می‌رود و خشوع در تواضع چشم و صدا به کار رفته، چه این که در تواضع قلبی نیز به کار می‌رود؛ ﴿وَخَشَعَتِ الْأَصْوَاتَ لِلرَّحْمَنِ﴾^(۳) و ﴿خَاشِعَةً أَبْصَارَهُمْ﴾^(۴) و ﴿أَلَمْ يَأْنِ لِلَّذِينَ آمَنُوا أَنْ تَخْشَعَ قُلُوبُهُمْ لِذِكْرِ اللَّهِ﴾^(۵).

مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید: کلمه‌ی خشوع به معنای تأثیر خاصی است که به افراد مقهور دست می‌دهد؛ افرادی که در برابر سلطانی قاهر قرار می‌گیرند، تمام توجه آنان به آن شخص بزرگ

۲. بقره / ۴۵

۲. قلم / ۴۳

۱. مؤمنون / ۱-۲

۳. طه / ۱۰۸

۵. حدید / ۱۶

معطوف و از جای دیگر منقطع می‌شود.

ظاهراً این حالت حالتی است درونی که به نوعی عنایت به اعضا و جوارح نیز نسبت داده می‌شود مانند: آن کلام پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به طوری که روایت شده در باره‌ی شخصی که در نماز با ریش خود بازی می‌کرد، حضرت فرمودند: اگر در دل او خشوع بود، جوارح او نیز خشوع پیدا می‌کرد؛ «لو خشعت قلبه لخشعت جوارحه»^(۱).

۶۱- نماز مانع گواهی دادن به دروغ

قرآن کریم می‌فرماید: هنگامی که مرگ یکی از شما فرا رسد باید به هنگام وصیت کردن دو نفر از افراد عادل را به گواهی بطلبید و اموال خود را به عنوان امانت برای تحویل به ورثه به آن‌ها بسپارید که این دو نفر عادل هم وصی هستند، هم گواه؛ ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ ءَامَنُوا شَهَادَةٌ بَيْنَكُمْ إِذَا حَضَرَ أَحَدُكُمْ الْمَوْتِ حِينَ الْوَصِيَّةِ اثْنَانِ ذَوَا عَدْلٍ مِّنْكُمْ...﴾^(۲)، بعد می‌فرماید: این ادای شهادت و گواهی آن دو نفر باید بعد از نماز بوده باشد؛ ﴿مَنْ بَعْدَ الصَّلَاةِ﴾ انتخاب این کار بعد از ادای فریضه‌ی نماز به دلیل آن است که روح خداترسی و توجه به خدا در آنان ایجاد شود، مبادا خلاف گواهی بدهند. چون گواهان باید قسم بخورند که ما حاضر نیستیم حق را به منافع مادی بفروشیم هرچند در مورد خویشاوندان ما باشد؛

﴿فَيَقْسَمَانِ بِاللَّهِ إِنْ أَرْتُمْ لَنْ نُشْتَرِيَ بِهِ ثَمَنًا قَلِيلًا وَلَوْ كَانَ ذَا قُرْبَىٰ﴾، بنابراین احالهٔ این موضوع به زمان پس از نماز برای آن است که هنگام قسم خوردن کسانی که هم وصی هستند هم گواه، از دروغ ومانندان پرهیز کنند.^(۱)

۶۲- نماز برنامه‌ی دائمی پرهیزکاران

قرآن کریم در بیان اوصاف متقین بعد از اصل ایمان مهم‌ترین اصل عملی را مسئله‌ی اقامه‌ی نماز مطرح می‌کند و می‌فرماید: ﴿هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ * الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ﴾^(۲)، جانب این که برگزاری نماز باید یک امر دائمی باشد نه موسمی و مقطعی. چون فعل مضارع دلالت بر استمرار دارد.^(۳)

۶۳- دوری از رذایل و تزیین به فضایل، معیار قبولی نماز

از نظر اسلام در صورتی نماز انسان به درگاه خداوند پذیرفته می‌شود که علاوه بر دوری از رذایل و گناهان، انسان به فضایل اخلاقی مزین شود، البته مرتبه‌ی بالای قبولی، نیازمند به کسب فضایل است. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾^(۴).

حضرت صادق علیه السلام می‌فرماید: هر کس دوست دارد بداند نمازش

۱. تفسیر کبیر / ج ۱۲ / ص ۱۲۵.

۲. بقره / ۳.

۳. عنکبوت / ۴۵.

۴. نور / ج ۱ / ص ۴۵.

پذیرفته شده یا نه، ببیند که آیا نمازش او را از گناه باز داشته یا نه، پس به هر اندازه که نماز او را از گناه باز داشته به همان مقدار نمازش پذیرفته می‌شود؛ «من أحبَّ ان يعلم اقبلت صلوته ام لم تقبل فلينظر هل منعته صلاته عن الفحشاء والمنكر فبقدر ما منعته قبلت منه».^(۱)

و نیز می‌فرماید: خداوند فرموده من نماز شخصی را می‌پذیرم که در برابر عظمت من خاضع و متواضع باشد، علاوه بر آن از خواسته‌های نفسانی پرهیز کند و روز خود را به یاد من باشد و بر انسان‌ها فخرفروشی نکند، به گرسنه غذا بدهد و برهنه را بپوشاند و به مصیبت‌زده مهربانی کند و به غریب پناه دهد؛ «انما اقبل الصلوة لمن يتواضع لعظمتي و يكف نفسه عن الشهوات من اجلي و يقطع نهارة بذكري و لا يتعاضم على خلقي و يطعم الجائع و يكسوا العاري و يرحم المصاب و يوؤى الغريب».^(۲)

۶۴- شباهت‌های نماز با قرآن کریم

نماز شباهت‌های مختلفی با قرآن کریم دارد از جمله:

الف - هر دو شفای دردهای روحی است.

نماز: «فاتحة الكتاب شفاء من كل داء».^(۳)

قرآن: ﴿و ننزل من القرآن ما هو شفاء و رحمة﴾.^(۴)

۲. بحار / ج ۸۴ / ص ۲۴۲.

۴. اسراء / ۸۲.

۱. بحار / ج ۸۲ / ص ۱۹۸.

۳. مجمع البيان / ج ۱ / ص ۸۷.

ب - تماس با هر دو باید با طهارت باشد.

نماز: ﴿و اِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ﴾^(۱).

قرآن: ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾.

ج - هر دو نور الهی هستند.

نماز: پیامبر اکرم ﷺ می فرماید: «الصلوة نور المؤمن و الصلوة نور من الله»^(۲).

قرآن: ﴿قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ﴾^(۳).

د - هر دو ذکر الهی هستند.

نماز: ﴿اقم الصلوة لذكرى﴾^(۴).

قرآن: ﴿نحن نزلنا الذكر و انا له لحافظون﴾.

جالب این که در پرتو هر دو آرامش قلب حاصل می شود؛ ﴿الا بذكر الله تطمئن القلوب﴾^(۵) و اعراض از هر دو معیشت سختی را به همراه دارد؛ ﴿و من اعرض عن ذكرى فان له معيشة ضنكاً﴾^(۶).

ه - هر دو موجب رحمت و لطف خداوند است.

نماز: حضرت علیؑ می فرماید: «الصلوة تستنزل الرحمة»^(۷).

قرآن: ﴿ننزل من القرآن ما هو شفاء و رحمة﴾^(۸).

۱. مستدرک / ج ۳ / ص ۹۲.

۲. طه / ۱۴.

۳. طه / ۱۲۴.

۴. اسراء / ۸۲.

۱. مائده / ۶.

۲. مائده / ۵۱.

۳. رعد / ۲۸.

۴. غرر الحکم / ۲۲۱۴.

۶۵- شباهت‌های نماز و حضرت علی علیه السلام

الف - هر دو ذکر الهی هستند:

در ذیل آیه‌ی ﴿و اعینهم فی غطاء عن ذکری﴾^(۱) روایتی است که می‌فرماید: مقصود از ذکر حضرت علی علیه السلام است^(۲) و ﴿اقم الصلوة لذکری﴾^(۳).

ب - از هر دو به هنگام مشکلات می‌توان استمداد نمود؛

﴿و استعینوا بالصبر و الصلوة﴾^(۴) و در حدیث داریم که حضرت رضای علیه السلام فرمودند: «اذا نزلت بحکم شديدة فاستعینوا بنا علی الله عزّ و جلّ»^(۵)؛ به هنگام مواجه شدن با مشکلات از ما امامان کمک بخواهید.

ج - هر دو ستون دین اسلام هستند؛

«علی عمود الدین»^(۶) و «الصلوة عمود دینکم»^(۷).

د - هر دو معیار و میزان سنجش اعمال هستند؛

«السلام علیک یا میزان الاعمال»^(۸) و «الصلوة میزان»^(۹).

ه - هر دو مایه‌ی پذیرفتن اعمال هستند؛

«لا یقبل الله من عبد حسنة حتى یسأله عن حبّ علی علیه السلام»^(۱۰) و «اول

۱. کهف / ۱۰۱.

۲. نور / ج ۷ / ص ۲۲۹.

۳. طه / ۱۴.

۴. بقره / ۴۵.

۵. بحار / ج ۹۴ / ص ۵.

۶. کافی / ج ۱ / ص ۲۹۴.

۷. بحار / ج ۸۲ / ص ۲۰۹.

۸. زیارت‌نامه‌ی امام علی / مفاتیح الجنان.

۹. بحار / ج ۸۴ / ص ۲۶۴.

۱۰. بحار / ج ۱۶ / ص ۳۱۸.

ما يحاسب به العبد الصلاة ان قبلت قبل ما سويها»^(۱).

و - هر دو دژ محکم خداوند هستند؛

«ولاية علي ابن ابي طالب حصني فمن دخل حصني أمن من عذابي» و

قال علي عليه السلام: «الصلاة حصن من سطوات الشيطان»^(۲).

ز - نماز با معرفت و زیارت با معرفت آن حضرت مایه‌ی آمرزش الهی است؛

«من اتى الصلاة عارفاً بحقها غفر له»^(۳) و در روایت است که زیارت با

معرفت امام علی عليه السلام موجب مغفرت است.

ح - نماز و محبت به حضرت علی عليه السلام ایمان، و ترک هر دو مایه‌ی

کفر است؛

قال رسول الله صلى الله عليه وآله: «علي حبه ايمان و بغضه كفر»^(۴) و قال رسول

الله صلى الله عليه وآله: «بين الايمان و الكفر ترك الصلوة»^(۵).

ط - حضرت علی عليه السلام جامع همه‌ی کمالات است (احسان، صبر،

علم، اخلاص، شجاعت و...) نماز نیز جامع همه‌ی کمالات است

(طهارت، نظم، عدالت و...).

ی - هر دو رکن اسلام هستند؛

«بنی الاسلام علی خمس علی الصلوة ... و الولاية»^(۶).

۲. غرر الحکم / ۲۲۱۲.

۴. سفینه / ج ۲ / ص ۲۱.

۶. وسائل / ۵ / ۱۱.

۱. کافی / ج ۳ / ص ۲۶۸.

۳. خصال / ج ۲ / ص ۶۲۸.

۵. کنز العمال / ص ۱۸۸۶۹ پ.

۶۶- محافظت بر نماز

﴿حافظوا على الصلوات و الصلوة الوسطى و قوموا لله قانتين﴾ فان ختمت فرجالاً او ركباناُ فاذا اتممت فاذكروا الله كما علمكم ما لم تكونوا تعلمون^(۱)؛ یعنی در انجام همه‌ی نمازها مخصوصاً نماز وسطی (نماز ظهر) تلاش و کوشش کنید و محافظت کنید و از روی خضوع و اطاعت برای خدا به پا خیزید، و اگر به دلیل جنگ یا خطر دیگری بترسید، نماز را در حال پیاده یا سواره انجام دهید، اما به هنگامی که امنیت خود را باز یافتید، خداوند را یاد کنید و نماز را به صورت متعارف بخوانید.

در شأن نزول این آیات آمده است: گروهی از منافقان گرمی هوا را بهانه‌ای برای عدم شرکت در نماز جماعت قرار داده بودند و از شرکت در نماز جماعت خودداری می‌کردند، از این رو پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله شدیداً ناراحت شدند و آنان را تهدید به مجازات نمودند. زید بن ثابت نقل می‌کند که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در گرمای زیاد و فوق العاده، نماز ظهر را به جماعت به جای می‌آورد و این کار برای یاران او بسیار سنگین بود، از این رو این آیه‌ی شریفه نازل شد و اهمیت نماز را به طور کلی و نماز ظهر را به طور خاص مورد توجه قرار داد.^(۲)

حفاظت از باب مفاعله است، پس طرفینی است مانند مخاصمه و مقاتله.

در اینجا چگونه محافظت بر نماز به صورت طرفینی تحقق می‌یابد؟

پاسخ: یا محافظت بین انسان و خداوند است؛ یعنی «احفظ الصلاة لیحفظک الله» یا محافظت بین نمازگزار و خود نماز است، و حفظ نماز به یکی از سه شکل است:

الف - نماز انسان را از زشتی‌ها باز می‌دارد؛ ﴿أَنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾.^(۱)

ب - نماز انسان را از بلاها و مصایب نگه می‌دارد؛ ﴿وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ﴾.^(۲)

ج - نماز چون مشتمل بر قرآن است و کسی که محافظت بر نماز و قرآن داشته باشد روز قیامت مورد شفاعت قرآن قرار می‌گیرد.

۶۷- تأکید بر حفاظت از نماز وسطی

مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید: در این که منظور از نماز وسطی چیست شش احتمال ذکر شده است: نماز صبح، ظهر، عصر، مغرب، عشا، جمعه و اختلاف آن به دلیل اختلاف روایات است. مشهور بین فقها این است که مقصود از «صلاة وسطی» نماز ظهر است.^(۳)

شواهد ثابت می‌کند که منظور نماز ظهر است به دلیل این که اولاً: نماز ظهر در وسط روز اقامه می‌گردد. ثانیاً: شأن نزول آیات شریفه

۲. بقره / ۴۵.

۱. عنکبوت / ۴۵.

۳. المیزان ۲ / ص ۳۶۷.

گواهی می‌دهد که مقصود نماز ظهر است. ثالثاً: روایاتی مخصوص در این زمینه وارده شده است.

نماز آن قدر دارای اهمیت است که در هیچ حالی از انسان ساقط نیست، حتی در صحنه‌ی جنگ، از این رو می‌فرماید: به هنگام ترس از دشمن نماز را در حال پیاده یا سواره بجا آورید.

«رجال» جمع «راجل» یعنی پیاده و «رُکبان» جمع «راکب» یعنی سواره؛ ﴿فان خفتم فرجالاً او رکباناً﴾. نماز را در هر حال به جا آورید و به هنگام جنگ طبعاً رو به قبله بودن و انجام رکوع و سجود به طور متعارف شرط نیست و می‌توان با اشاره انجام داد.

چنان که نقل شده امیر المؤمنین علیه السلام در بعضی جنگ‌ها دستور می‌داد که در هنگام جنگ با اشاره نماز بخوانند.

در حدیث دیگری وارد شده که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جنگ احزاب با اشاره نماز خواندند؛ «انَّ النَّبِيَّ صَلَّى يَوْمَ الْاِحْزَابِ اِيْمَاءً».

امام کاظم علیه السلام در مقام پاسخ به سؤالی فرمودند: اگر انسان گرفتار حیوان درنده‌ای شد و نتوانست کوچک‌ترین حرکتی از خود نشان دهد و وقت نماز هم تنگ شده، انسان می‌تواند با همان وضعی که دارد نماز بخواند گرچه پشت به قبله باشد و این نماز همان نماز خوف است که فقهای بزرگوار پیرامون آن مباحثی را مطرح کرده‌اند.^(۱)

۶۸- نماز و خضوع در برابر خداوند

لازم است انسان نماز را برای خداوند از روی اطاعت و بندگی انجام دهد. ﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوَسْطَىٰ وَ قَوْمُوا لِلَّهِ قَانِتِينَ﴾^(۱) زیرا «قنوت» به معنای خضوع در اطاعت است، بنا بر این اگر حرکت و عمل انسان برای خداوند خالی از خضوع در برابر او باشد فاقد ارزش است.^(۲)

۶۹- آثار و برکات نماز

از نظر قرآن کریم هر عبادتی اثر خاص و ویژه‌ای دارد. مثلاً اثر روزه آن است که انسان پرهیزکار می‌شود؛ ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ﴾^(۳) اثر زکات و صدقه واجب آن است که روح انسان پاک و پاکیزه از محبت به مادیات می‌شود؛ ﴿خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا﴾^(۴).

اثر نماز آن است که انسان را از فساد و فحشا باز می‌دارد؛ ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَ لَذِكْرِ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾^(۵).

اثر حج آن است که انسان از مواهب مادی و معنوی حج بهره‌برداری

۲. تفسیر راهنما / ج ۲ / ص ۱۵۶.

۴. توبه / ۱۰۳.

۱. بقره / ۲۳۸.

۳. بقره / ۱۸۳.

۵. عنکبوت / ۴۵.

می‌کند؛ ﴿لِشَهِدُوا مَنَافِعَ لَهُمْ﴾.^(۱)

در این جا این سؤال مطرح است که چرا بسیاری از کسانی که نماز می‌خوانند در عین حال مرتکب گناه و معصیت می‌شوند مگر نماز انسان را از گناه باز نمی‌دارد؟

پاسخ: نماز به طور طبیعی اقتضای ترک گناه و معصیت را دارد نه این که علت ترک معصیت باشد، به تعبیر دیگر نماز و اذکار و کلمات آن مانند خود قرآن کریم است که مردم را دعوت به ترک گناه می‌کند؛ یعنی نهی نماز مانند نهی قرآن تشریحی است نه این که تکوینی باشد و به صورت جبر انسان را از گناه باز دارد، بلکه زمینه‌ی ترک گناه را فراهم می‌کند.^(۲)

نهی نماز از فحشا و منکر از نهی خود خداوند بالاتر نیست. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿إِنَّ اللَّهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْإِحْسَانِ وَيَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْيِ﴾^(۳)؛ با این که خداوند مردم را از فساد و گناه نهی می‌کند، در عین حال برخی از مردم مرتکب اعمال زشت می‌شوند، بنا بر این از آنجا که نماز ذکر خداست؛ ﴿اقِمِ الصَّلَاةَ لَذِكْرِ اللَّهِ﴾، ایمان به خدا و ایمان به معاد و عالم قیامت انسان را از گناه باز می‌دارد. ایمان به روز جزا همانگونه که در نماز اعتراف می‌کنیم، خداوند مالک روز قیامت است،

ایمان به روز حساب و کتاب است و این ایمان باعث می‌شود که انسان در کارهایش حساب و کتاب داشته باشد و مرتکب زشتی‌ها نشود.

۷۰- نماز یاد الهی

قرآن کریم به دنبال آیه‌ی شریفه‌ی ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾ می‌فرماید؛ ﴿وَلَذِكْرُ اللَّهِ أَكْبَرُ﴾؛ مقصود از این آیه این نیست که ذکر خدا از نماز بزرگ‌تر است، زیرا نماز خودش ذکر خداست و هیچ چیزی بزرگ‌تر از خودش نمی‌شود، بلکه مراد آن است که یاد کردن خداوند بزرگ‌تر و مهم‌تر است (با اضافه مصدر به فاعل).

از این رو در حدیثی امام باقر علیه السلام می‌فرماید: «فی قوله تعالیٰ ولذکر اللّٰه اکبر، ذکر اللّٰه لاهل الصلوة اکبر من ذکرهم اياه الا ترى انّه یقول: اذکرونی اذکرکم»^(۱)، به تعبیر دیگر خداوند بزرگ‌ترین و بهترین ذاکر و مذکور است؛ «یا خیر ذاکر و مذکور». خداوند یادکننده‌ی بزرگی است. زیرا بندگان را با لطف و رأفت و مرحمت یاد می‌کند و یادشونده بزرگی هم هست، زیرا بندگان صالح و شایسته، خداوند را در جان و روح خود یاد می‌کنند.

مرحوم طبرسی می‌فرماید: در آیه‌ی شریفه‌ی ﴿ان الصلوة تنهى عن الفحشاء والمنکر﴾ دلالت روشنی است که انجام نماز لطف پروردگار بر

انسان است چون موجب می‌شود تا فعل زشت و معصیت که نه عقل جایز می‌داند و نه شرع آن را مرتکب نشود.^(۱)

حضرت رضاعلی^(ع) به قسمتی از آثار و برکات نماز اشاره نمودند:

الف - نماز اقرار به خداوندی خداوند و دل‌کنند از غیر خداست؛
«انها اقرار بالربوبیة لله عزّ و جلّ و خلع الانداد».

ب - نماز قیام و ایستادن در محضر خداوند با فروتنی و وقار است؛
«و قیام بین یدی الجبار جلّ جلاله بالذلّ و المسکنة و الخضوع و الاعتراف».

ج - نماز اعتراف به خطاها و گناهان گذشته و طلب بخشش و رحمت از خداوند است؛ «و الطلب للاقالة من سالف الذنوب».

د - نماز سجده و تعظیم در برابر عظمت و بزرگی خداوند با گذاشتن پیشانی بر زمین است؛ «و وضع الوجه علی الأرض کل یوم اعضاماً لله عزّ و جلّ».

ه - نماز به یاد خداوند بودن و به یاد خالق نظام هستی بودن است که انسان مبدا نعمت‌های خدا را فراموش کند؛ «و ان یكون ذاکراً غیر ناس».
و - نماز با حالت فروتنی و خشوع باعث طلب زیادی در دین و دنیای حلال است؛ «و یكون خاشعاً متذللاً راعباً طالباً للزیادة فی الدین و الدنیا»، البته در صورتی که انسان مداومت بر نماز و یاد خدا داشته باشد؛

«مع ما فيه من الايجاب و المداومة على ذكر الله عزّ و جلّ بالليل و النهار».

ز - نماز یاد خداوند است در شبانه روز، برای این که انسان خالق و آفریدگار جهان هستی را فراموش نکند و مبدا به دلیل فراموشی خدا دست به گناه و طغیان بزند؛ «لئلا ينسى العبد سيده و مدبّره و خالقه فيبطر و يطغى و يكون في ذكره لربّه».

ح - نماز باعث دوری از گناهان و مفاسد می‌شود؛ «و قیامه بین یدیه زجرأ له عن المعاصی و مانعأ له عن انواع الفساد».^(۱)

۷۱ - استخفاف به نماز

قرآن کریم در باره‌ی نماز عناوین مختلفی را بیان کرده است: مداومت بر نماز، محافظت از نماز و ضایع ساختن نماز. مداومت بر نماز به این معنا است که انسان نماز خودش را هیچ‌گاه ترک نکند. منظور از محافظت این است که در انجام مقدمات نماز از قبیل طهارت و مباح بودن لباس و مکان مقید باشد که مبدا غصبی باشد، علاوه بر آن نماز را در اول وقت و در وقت فضیلتش به جا بیاورد.

حضرت صادق علیه السلام در حدیثی می‌فرماید: «ما من عبد اهتم بمواقیت الصلوة و مواضع الشمس الا ضمنت له الروح عند الموت و انقطاع الهموم و الاحزان و النجاة من النار»؛ من ضامن می‌شوم هر انسانی که به

اوقات نمازش اهمیت بدهد، اولاً: به هنگام مرگ شادمان و خوشحال و مسرور باشد. ثانیاً: غم و غصه در زندگی برای او پیش نیاید. ثالثاً: از عذاب الهی نجات پیدا کند.^(۱)

در حدیث دیگری از امام باقر علیه السلام روایت شده که فرمودند: «اَوَّلُ مَا يَحْسَبُ بِهِ الْعَبْدُ الصَّلَاةَ فَإِنْ قَبِلَتْ قَبِلَ مَا سُوِيَهَا أَنْ الصَّلَاةَ إِذَا ارْتَفَعَتْ فِي وَقْتِهَا رَجَعْتَ إِلَى صَاحِبِهَا وَ هِيَ بِيَضَاءِ مَشْرِقَةِ تَقُولُ حَفِظْتَنِي حَفِظَكَ اللَّهُ»^(۲)؛ یعنی اول چیزی که انسان برای آن مورد محاسبه‌ی الهی قرار می‌گیرد، نماز است که با قبولی نماز سایر اعمال پذیرفته می‌شود و هرگاه نماز در وقتش به جا آورده شود، نماز در عالم معنا به صورت نوری مجسم می‌شود و خطاب به انسان می‌گوید: مرا حفظ کردی، خداوند تو را حفظ کند. اما اگر نماز در غیر وقتش خوانده شود این نماز به صورت یک سیاهی مجسم می‌شود و می‌گوید: مرا ضایع کردی، خداوند تو را ضایع کند.

عنوان سومی که در قرآن کریم است، «اضاعه صلوة» است؛ ﴿اضاعوا الصلوة و اتبعوا الشهوات فسوف يلقون غياً﴾^(۳). پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله برای کسی که نسبت به نماز استخفاف و حالت سهل انگاری داشته باشد ۱۵ عقوبت را بیان فرمودند: برکت از عمرش می‌رود، برکت از رزق و مالش

۲. بحار، ج ۸۳ / ص ۹.

۱. سفینه، ج ۱ / ص ۱۵۰.

۳. مریم، ۵۹.

می‌رود، کم آبرو یا بی‌آبرو می‌شود، کارهای خیرش قبول نمی‌شود، دعایش مستجاب نمی‌شود، از دعای افراد صالح بهره‌ای نمی‌برد. گرسنه و تشنه و ذلیل از دنیا می‌رود، فشار قبر دارد، قبر او تاریک است و تا قیامت در عذاب به سر می‌برد. خداوند به او نظر رحمت نمی‌کند، از او محاسبه‌ی شدید می‌شود و در آتش جهنم افکنده خواهد شد.^(۱)

۷۲- برخورد منفی با نماز

قرآن کریم برخورد مخالفان نماز را به صورت‌های مختلفی بیان کرده است:

الف - بعضی اصلاً نماز نمی‌خوانند؛ ﴿فَلَا صَدَقَ وَلَا صَلَّى﴾.^(۲) کفار علاوه بر این که نماز را ترک می‌کنند، هنگامی هم که به سوی نماز دعوت می‌شوند، نماز را مسخره می‌کنند؛ ﴿وَإِذَا نَادَيْتُمُ إِلَى الصَّلَاةِ اتَّخَذُوا هُزُوًا﴾^(۳)، بنا بر این برخی نماز را ترک می‌کنند.

ب - بعضی هم مانند بنی اسرائیل نماز را ضایع می‌سازند. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشُّهُورَ﴾.^(۴)

ج - برخی هم مانند منافقان نماز را با کسالت و بی‌نشاطی می‌خوانند؛

۲. قیامت / ۳۱.

۱. سفینه البحار / ج ۵ / ص ۱۵۱.

۴. مریم / ۵۹.

۳. مائده / ۵۸.

﴿و إذا قاموا الى الصلوة قاموا كسالى﴾^(۱).

حضرت باقر علیه السلام می‌فرماید: «لا تقم الى الصلاة متكاسلاً و لا متناعساً و لا متثاقلاً فانها من خلل النفاق»^(۲)؛ یعنی مبدا نماز را با حالت کسالت و حالت چرت و سنگینی بخوانی که این طور نمازی از روزنه‌های نفاق است. همچنین می‌فرماید: «لا تتهاون بصلاتك فان النبي قال عند موته ليس مني من استخف بالصلوة»؛ یعنی نسبت به نماز سستی به خرج ندهید و نماز را سبک نشمارید. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله هنگام رحلت خود فرمودند: کسی که نماز را سبک بشمارد از من نیست.^(۳)

امام باقر علیه السلام می‌فرماید: روزی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مسجد نشسته بودند اذا دخل رجل فقام يصلى فلم يتم ركوعه و لا سجوده فقال: «نقر كنقر الغراب لئن مات هذا و هكذا صلواته ليموتن على غير ديني»؛ این شخصی که نمازش را همانند کلاغی که سوک بر زمین می‌زند و بر می‌دارد انجام داد اگر به همین حال از دنیا برود به دین من از دنیا نرفته است.^(۴)

۱. نساء / ۱۴۲.

۲. تفسیر عیاشی / ج ۱ / ص ۱۳۷.

۳. وسائل / ج ۳ / ص ۱۵.

۴. محجة البيضاء / ج ۱ / ص ۳۲۰.

۷۳- موانع قبولی نماز

از نظر قرآن کریم بزرگ‌ترین مانع و مهم‌ترین عامل باز دارنده از نماز، شراب و قمار شمرده شده است. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿أَتَايَا الشَّيْطَانَ أَنْ يُوَقَّعَ بَيْنَكُمْ الْعَدَاوَةَ وَالْبَغْضَاءَ فِي الْخَمْرِ وَالْمَيْسِرِ وَيَصُدَّكُمْ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَعَنِ الصَّلَاةِ﴾^(۱)؛ یعنی شیطان می‌خواهد به وسیله‌ی شراب و قمار بین شما دشمنی ایجاد کند و شما را از یاد خدا و نماز باز دارد. در روایات بعضی از عوامل که مانع قبولی نماز است بیان شده و باید سعی و تلاش کرد که این اعمال ناپسند انجام نشود تا نماز انسان در درگاه الهی پذیرفته شود:

الف - غیبت نمودن از مسلمان؛

پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «مَنْ اغْتَابَ مُسْلِمًا أَوْ مُسْلِمَةً لَمْ يَقْبَلِ اللَّهُ صَلَاتَهُ وَلَا صِيَامَهُ أَرْبَعِينَ يَوْمًا وَلَيْلَةً إِلَّا أَنْ يَغْفِرَ لَهُ صَاحِبُهُ»؛ کسی که از مسلمانی غیبت کند، تا چهل روز نماز و روزه‌اش در درگاه الهی پذیرفته نخواهد شد مگر این که آن طرف این شخص غیبت کننده را حلال کند.^(۲)

ب - پرداخت نکردن زکات؛

پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «لَا يَقْبَلُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ صَلَاةَ رَجُلٍ لَا يُؤَدِّي

الزَّكَاةَ».^(۳)

۲. جامع الاخبار / ص ۴۱۲.

۱. مانده ۹۱.

۳. حلیة الاولیاء / ج ۹ / ص ۲۵۰.

ج - نگاه قهرآمیز به پدر و مادر؛

حضرت صادق علیه السلام فرمودند: «من نظر الی ابویه نظر مساقت و هما ظالمان له لم یقبل الله له صلاة»^(۱)؛ کسی که با عصبانیت و تندی و حالت غضب به پدر و مادر خود نگاه کند، گرچه پدر و مادر به او ظلم کرده باشند، نمازش پذیرفته نخواهد شد.

د - حق الناس؛

اگر حق مردم به عهده‌ی انسان است و انسان حق مردم را پرداخت نمی‌کند، این نپرداختن حق مردم مانع قبولی نماز است.^(۲)

ه - ارتزاق از مال حرام؛

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «من أكل لقمة حرام لم تقبل له صلاة اربعین ليلة».^(۳)

۷۴ - نماز و آغاز به نام خداوند

بهترین عمل نماز است؛ امیر المؤمنین علیه السلام می‌فرماید: «اللّٰهُ اللّٰهُ فِی الصَّلٰوةِ فَانَّهَا خَیْرُ الْعَمَلِ»^(۴) و با بهترین نام خداوند (الله) شروع می‌شود؛ ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾. کلمه‌ی «اللّٰهُ» جامع‌ترین نام خداوند است. این نام مبارک ۲۶۹۷ بار در قرآن کریم مطرح شده است.

۲. تنبیه الخواطر / ج ۱ / ص ۵۳

۴. کافی / ج ۷ / ص ۵۲

۱. کافی / ۲ / ص ۳۴۹

۳. سفینه / ج ۱ / ص ۲۴

تفاوت کلمه‌ی «اللّه» با «اله» این است که «اله» بر هر معبودی که عبادت‌کنندگان او را پرستش کنند اطلاق می‌شود حق باشد یا باطل. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿لَا تَتَّخِذُوا الْهَيْنَ اٰثِنِيْنَ﴾^(۱) و ﴿اَرَايْتَ مِنْ اَتَّخِذُ الْاٰلِهَةَ هَوَاهُ﴾^(۲) و ﴿اَنْتَ فَعَلْتَ بِالْهَتَا﴾^(۳). لکن کلمه‌ی مقدس «اللّه» فقط بر خداوند متعال اطلاق می‌شود. چون جامع همه‌ی صفات جلال و جمال خداوند است و این معنا بر غیر او اطلاق نمی‌شود.^(۴)

۷۵- ادب ورود در نماز

سوره‌ی مبارکه‌ی حمد که اولین سوره‌ی قرآن کریم است، با آیه‌ی کریمه‌ی ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ آغاز می‌شود. «بِسْمِ اللّٰهِ» هم در آغاز سوره و هم در آغاز کتاب الهی آمده است و خداوند با این کار ادب دینی ورود به کار و شروع عمل را به ما می‌آموزد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: هر کاری که با نام خداوند آغاز نگردد، ابتر است؛ «کل امر ذی بال لم یذکر فیه بسم الله فهو ابتر»^(۵)، ابتر به معنای منقطع الاخر و بی‌فرجام است.

«بِسْمِ اللّٰهِ» نه تنها سرآغاز کتاب الهی است، بلکه سرآغاز همه‌ی کتب آسمانی بوده است. در حدیث است: «ما أنزل الله من السماء کتاباً إلا

۲. فرقان / ۴۳.

۴. تفسیر تسنیم / ج ۱ / ص ۲۷۹.

۱. نحل / ۵۱.

۳. انبیاء / ۶۲.

۵. بحار / ۳۰۵/۷۶.

و فاتحته بسم الله الرحمن الرحيم». شروع هر کار با نام خدا روش همه‌ی انبیای الهی بوده، از این رو وقتی کشتی نوح در میان امواج طوفان به راه افتاد حضرت نوح علیه السلام به یاران خویش گفت: سوار شوید که حرکت و توقف این کشتی به نام خداست؛ ﴿و قال اركبوا فيها بسم الله مجریها و مرسیها﴾^(۱). حضرت سلیمان علیه السلام نیز هنگامی که ملکه‌ی سبا را به ایمان دعوت کرد، دعوتنامه‌ی خود را با نام الهی ﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾ آغاز کرد.^(۲)

شروع به نام خدا مایه‌ی برکت کار می‌شود. حضرت علی علیه السلام فرمود: «بسم الله» مایه‌ی برکت کارهاست، همچنین در روایت است که وقتی شخصی «بسم الله» را می‌نوشت فرمود: «جوّدها»؛ آن را نیکو بنویس.^(۳)

۷۶- قداست نام خداوند

نماز با مقدس‌ترین نام خداوند شروع می‌شود؛ ﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾. «بسم الله» نشانه‌ی قداست کار است.

«بسم الله» بیانگر جهت‌گیری اعتقاد انسان به خداوند متعال است.

«بسم الله» نشانه‌ی توحید و اعتقاد به یگانگی خداوند است.

﴿بسم الله الرحمن الرحيم﴾ در نماز اولین قدم بندگی و عبودیت انسان است. و نشانه‌ی ضعف انسان در برابر خدا و نیاز انسان به کمک

۲. نمل / ۳۰: تفسیر نسیم / ج ۱ / ص ۲۹۶.

۱. هود / ۴۱.

۳. کنز العمال / حدیث ۲۹۵۵۸.

الهی است. چون کلمه‌ی «باء» به معنای استعانت است؛ یعنی از خداوندی که جامع همه‌ی کمالات است و دارای رحمت واسعه است کمک می‌طلبیم.

از نظر قرآن کریم هر انسانی در برابر نام مقدس خداوند دو وظیفه دارد: وظیفه‌ی اول تسبیح نام خداست؛ ﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾ و ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾. همان گونه که ذات اقدس خداوند منزّه از عیب و نقص است و ما باید هر نقصی را از او سلب کنیم، نام مقدس او را نیز باید تسبیح و تقدیس کنیم و یکی از مراتب تسبیح و تنزیه نام خدا آن است که نام هیچ کس را نباید در ردیف نام مبارک او ذکر کرد، از این رو بعضی می‌گویند: اول خدا بعد فلانی؛ این سخن باطلی است.^(۱)

در روایت دارد که وقتی آیه‌ی شریفه ﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾ نازل شد، پیامبر ﷺ فرمود: آن را در رکوع خود قرار دهید؛ «اجعلوها فی رکوعکم»، (سبحان ربّی العظیم و بحمده). وقتی آیه‌ی ﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾ نازل شد فرمود: «اجعلوها فی سجودکم»، (سبحان ربّی الاعلی و بحمده).

وظیفه‌ی دوم این است که انسان‌ها نام خدا را مبارک بدانند و از آن تبرک بجویند؛ ﴿تَبَارَكَ اسْمُ رَبِّكَ ذِي الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ﴾.^(۲)

۷۷- نماز جلوه‌ی رحمت خداوند

هر انسان نمازگزاری حداقل در شبانه روز در نمازهای واجب سی بار رحمت خداوند را متذکر می‌گردد. زیرا بیست بار جمله‌ی ﴿بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ و ده بار جمله‌ی ﴿الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ﴾ را در نماز می‌خواند؛ اگر هر انسانی با توجه این جملات را بگوید، یقیناً رحمت الهی در روح او متجلی می‌گردد و انسان مظهر رحمت خداوند می‌گردد و به مردم رحم می‌کند و اگر همه به یکدیگر رحم کنند، تمام مفساد و مشکلات از بین می‌رود.

نکته‌ی قابل توجه این که تفاوت «رحمن» با «رحیم» در آن است که «رحمن» صیغه‌ی مبالغه است و دلالت بر کثرت رحمت می‌کند و «رحیم» صفت مشبّهه است و دلالت بر ثبات و دوام رحمت حق دارد.

۷۸- یاد قیامت در نماز

یکی از مسایل مهمی که در نماز مطرح است، یاد قیامت است. وقتی در نماز می‌گوییم: ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾، اقرار به مالکیت خداوند در قیامت می‌کنیم که در روز قیامت به حساب و کتاب همه‌ی انسان‌ها رسیدگی می‌شود. گرچه مسئله‌ی مالکیت خداوند منحصر به قیامت نیست. خداوند مالک دنیا نیز هست، اما در قیامت برای انسان روشن می‌شود که مالک حقیقی خداوند متعال است و به تعبیر دیگر ظرف ظهور مالکیت

خداوند قیامت است؛ ﴿لمن الملك اليوم لله الواحد القهار﴾. (۱)
 امام سجاده علیه السلام وقتی در نماز به جمله‌ی ﴿مالک يوم الدين﴾
 می‌رسید، آن قدر این آیه را تکرار می‌کرد که نزدیک بود جان به جان آفرین
 تسلیم کند؛ «کان اذا قرء مالک يوم الدين یکررها حتی کان أن یموت». (۲)

۷۹- نماز و طلب هدایت

یکی از مسائل بسیار مهمی که در نماز از خداوند طلب می‌کنیم،
 طلب هدایت به صراط مستقیم است؛ ﴿اهدنا الصراط المستقیم﴾.
 «صراط مستقیم» یعنی راه روشن و راهی که منزّه از افراط و تفریط
 است.

الف- «صراط مستقیم» راه خداوند است؛ ﴿هذا صراط ربک
 مستقیماً﴾. (۳)

ب- «صراط مستقیم» راه رسالت پیامبر اکرم است؛ ﴿یس * و القرآن
 الحکیم * انک لمن المرسلین * علی صراط مستقیم﴾. (۴)

ج- «صراط مستقیم» راه انبیا، صدیقین، شهدا و صالحین است. در
 نماز می‌خوانیم ﴿اهدنا الصراط المستقیم﴾، صراط مستقیم را قرآن در
 آیه‌ی بعد توضیح داده است؛ ﴿صراط الذین أنعمت علیهم﴾.

و کسانی که خداوند به آن‌ها نعمت داده عبارتند از انبیا و صدیقین و شهدا و صالحین که آن‌ها را این چنین معرفی می‌کند: ﴿من يطع الله و الرسول فأولئك مع الذين أنعم الله عليهم من النبيين و الصديقين و الشهداء و الصالحين و حسن أولئك رفيقاً﴾.^(۱)

د- «صراط مستقیم» راه امامت است. در زیارت جامعه خطاب به امامان معصوم علیهم‌السلام می‌خوانیم: «من اعتصم بکم فقد اعتصم بالله»؛ هر کس به شما متوسل شود به خداوند متوسل شده است. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿و من يعتصم بالله فقد هدی الی صراط مستقیم﴾^(۲)، بنا بر این از ضمیمه نمودن آن فراز زیارت جامعه و آیه‌ی شریفه، روشن می‌شود که هر کس به امامان معصوم علیهم‌السلام متوسل شود به صراط مستقیم راه پیدا کرده است.

حالا این صراط مستقیم که راه خدا و انبیا و اولیا و صدیقین و شهداست، چه راهی است که مردم در نماز به دنبال آن هستند؟ از آیه‌ی شریفه‌ی ﴿ان الله ربی و ربکم فاعبدوه هذا صراط مستقیم﴾^(۳)، استفاده می‌شود که صراط مستقیم راه بندگی خدا است. نه این که انسان بنده‌ی هوا و هوس خود باشد، نه این که انسان بنده‌ی هوا و هوس طاغوت‌ها باشد یا بنده‌ی هوا و هوس مردم باشد.

۲. آل عمران / ۱۰۱.

۱. نساء / ۶۹.

۳. آل عمران / ۵۱.

راه خدا و راه بندگی خدا یک راه ثابت و پایدار است، اما راهی که انسان از دیگران انتخاب کند همیشه در حال تغییر و تحول است؛ ﴿اهدنا الصراط المستقیم﴾.

«مستقیم» یعنی ثابت و پایدار و دارای قوام. نکته‌ی جالب این که اگر کسی صراط مستقیم و راه پایدار را ادامه داد خود این رونده هم دارای ثبات و استقامت می‌شود، از این رو قرآن می‌فرماید: ﴿انَّ الَّذِینَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفَ عَلَیْهِمْ وَلَا هُمْ یَحْزَنُونَ﴾^(۱). اگر کسی معتقد به خدا و قیامت بود و تمام کارهای او برای خدا بود، خود او صراط مستقیم می‌شود؛ «نحن الصراط المستقیم»^(۲).

۸۰- پاداش نماز

در مورد پاداش نماز تعبیرات مختلفی در قرآن کریم وارد شده است از جمله این که قرآن کریم می‌فرماید: ﴿لِیُوفِیْهِمْ أَجْرَهُمْ وَ یَزِیدَهُمْ مِنْ فَضْلِهِ﴾^(۳) و ﴿لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَ مَغْفِرَةٌ وَ رِزْقٌ كَرِیمٌ﴾^(۴). قرآن کریم بد اقامه‌ی نماز اطلاق «حسنة» نموده است؛ ﴿لئن أقمتم الصلوة ... ان الحسنات یذهبن السیئات﴾^(۵) و در جای دیگر می‌فرماید: هر کسی

۲. تفسیر تسنیم / ج ۱ / ص ۴۷۰.

۴. انفال / ۴.

۱. احقاف / ۱۳.

۳. فاطر / ۳۰.

۵. هود / ۱۱۴.

عمل حسنه‌ای نزد ما بیاورد، خداوند ۱۰ برابر به او پاداش می‌دهد؛ ﴿من جاء بالحسنة فله عشر امثالها﴾^(۱).

البته هر عمل حسنه‌ای که انسان انجام بدهد، ۱۰ برابر پاداش دارد چه روزه، چه تلاوت قرآن، چه جهاد در راه خدا، چه انفاق به مستمندان، اما در سوره‌ی هود به اقامه‌ی نماز اطلاق حسنه شده است.

مرحوم مجلسی در بحار و مرحوم کلینی در کافی و مرحوم صدوق در من لا یحضره الفقیه و شیخ طوسی در تهذیب از امام صادق علیه السلام نقل می‌کند که ثواب و پاداش یک نماز واجب از ۲۰ حج بیشتر است؛ «صلاة فريضة خير من عشرين حجة». بعد از نقل این حدیث به حدیث اشکالی وارد می‌کند و چند پاسخ می‌دهد.

اشکال این است که در برابر این روایت که می‌گوید ثواب یک نماز از بیست حج بیشتر است، روایتی داریم که می‌گوید ثواب و پاداش حج از نماز بیشتر است، علاوه بر آن خود حج مشتمل بر نماز است مثل نماز طواف.

الف - نماز که بر حج برتری دارد حمل شود بر نمازهای واجب پنج‌گانه که ثواب نماز واجب از حج مستحبی طبعاً بیشتر است، اما آنجا که ثواب حج بیشتر گفته شده، مقصود حج واجب است که نسبت به نماز مستحبی ثوابش بیشتر است.

ب - گفته شود ثواب نمازی که از ۲۰ حج بیشتر است یا ثواب حجی که بیش از نماز است، بستگی دارد به تفاوت احوال و اشخاص و درجات معرفت و علم و عمل انسان که گاهی نماز شخصی به دلیل معرفت و کمال و اخلاص و سایر جهات از ثواب ۲۰ حج شخص عادی بیشتر است و گاهی ثواب یک حج برای شخص با معرفت و کمال از ثواب نماز شخص عادی بیشتر است.^(۱)

۸۱ - هشدار نسبت به ترک نماز

روز قیامت از مجرمان سؤال می‌شود که چه عاملی باعث ورود شما به جهنم گردیده است؟ می‌گویند: ما اهل نماز نبودیم؛ ﴿فی جنات یتساءلون * عن المجرمین * ما سلککم فی سقر﴾
﴿قالوا لم نک من المصلّین﴾^(۲)

تعبیرات تکان دهنده‌ای در اسلام در باره‌ی ترک نماز وارده شده از جمله: شرک، کفر، حبط عمل، مردن به دین یهود یا نصاری، حشر با قارون و ورود به جهنم؛ ﴿واقیموا الصلوة و لا تكونوا من المشرکین﴾^(۳)، از این که می‌فرماید مانند مشرکان نباشید، معلوم می‌شود ترک نماز مایه‌ی شرک است. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: ترک نماز نشانه‌ی کفر

۲. مدثر / ۴۰ - ۲۳.

۱. بحار الانوار / ج ۸۲ / ص ۲۲۷.

۳. روم / ۳۱.

است؛ «بین الایمان و الکفر ترک الصلاة»^(۱).

امام علی علیه السلام فرمودند: «من ترک صلاته حتی تفوته من غیر عذر فقد حبط عمله»^(۲)؛ هر کس نمازش را بدون عذر ترک کند، عمل او نابود خواهد شد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «من ترک الصلوة لا یرجوا ثوابها و لا یخاف عقابها فلا أبالی ان یموت یهودیاً أو نصرانیاً أو مجوسیاً»^(۳).

۸۲- نماز نور خداوند

از نظر اسلام نماز نور است و برای انسان نورانیت می آورد. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «الصلوة نور المؤمن و الصلوة نور من الله»^(۴). قرآن کریم می فرماید: منافقان خطاب به اهل ایمان می گویند: به ما توجه کنید تا از نور شما بهره مند شویم. به آن ها گفته می شود به دنیا برگردید و از آنجا کسب نور کنید؛ ﴿یوم یقول المنافقون و المنافقات للذین ءامنوا انظرونا نقتبس من نورکم قیل ارجعوا وراءکم فالتمسوا نوراً﴾^(۵). با توجه به حدیث پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله که فرموده «الصلوة نور» روشن می شود که اهل ایمان که نورانی هستند، این نور را به وسیله ی عبادت خدا و نماز که مظهر بندگی انسان است به دست آورده اند.

۱. کنز العمال، ج ۱۸۸۶۹.

۲. بحار، ج ۸۲ / ص ۲۰۱.

۳. بحار، ج ۸۲ / ص ۲۰۱.

۴. مستدرک، ج ۳ / ص ۹۲.

۵. حدید / ۱۲.

۸۳- سجده در نماز

یکی از ارکان مهم نماز مسئله‌ی سجده است. سجده بهترین عملی است که انسان می‌تواند در پرتو آن به خداوند متعال نزدیک شود و در بارگاه الهی قرب و منزلت پیدا کند. قرآن کریم دستور به سجده می‌دهد و بعد نتیجه‌ی آن را قرب به خدا معرفی می‌کند.^(۱)

از این رو حضرت رضاع عَلَيْهِ السَّلَام می‌فرماید: «اقرب ما يكون العبد الى الله و هو ساجد».^(۲)

الف - مرحوم محدث قمی در سفینه البحار می‌فرماید: «فسر السجود بغاية الخضوع والتذلل»؛ سجده نهایت تذلل و خاکساری انسان در برابر خداوند و عالی‌ترین درجه عبودیت انسان است. سجده تمایل رسیدن به سعادت انسانی است.

شخصی از پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تقاضا کرد که در قیامت با آن بزرگوار محشور بشود، پیامبر اکرم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمودند: مرا با سجده طولانی کمک کن تا در قیامت با من محشور شوی؛ «انذار ان يحشرك الله معي فاطل السجود بين يدي الله الواحد القهار».^(۳)

ب - سجده از نظر اسلام مخصوص خداوند است و اگر در قرآن کریم موضوع سجده‌ی ملائکه نسبت به حضرت آدم مطرح است، از باب

۲. عیون اخبار الرضا / ج ۲ / ص ۷.

۱. علق / ۱۹.

۳. بحار / ج ۸۵ / ص ۱۶۴.

تعظیم و تکریم حضرت آدم بوده و آلا سجده برای خداوند بوده همان گونه که سجده‌ی برادران یوسف در باره‌ی حضرت یوسف علیه السلام نیز به منظور تکریم و تعظیم برادر بوده وگرنه سجده جز برای خداوند جایز نیست.

ج - سجده رمز دوران زندگی انسان و مردن انسان و زنده شدن او در عالم قیامت است. حضرت علی علیه السلام می‌فرماید: سجده اولی که انسان انجام می‌دهد به این معناست که انسان از خاک خلق شده، سجده‌ی دوم رمز این است که انسان بالاخره به خاک بر می‌گردد و سر برداشتن از سجده‌ی دوم رمز این است که انسان در قیامت از خاک بیرون می‌آید و زنده می‌شود. ^(۱)

﴿منها خلقناکم و فیها نعیدکم و منها نخرجکم تارةً اخرى﴾ ^(۲)

د - قرآن کریم وقتی اصحاب پیامبر صلی الله علیه و آله را معرفی می‌کند می‌فرماید: اثر سجده در چهره‌ی آنان آشکار است؛ ﴿سیماهم فی وجوههم من اثر السجود﴾. ^(۳)

و - یکی از القاب مبارک امام زین العابدین علیه السلام سجاد است و علت آن این است که اثر سجود در مواضع سجده حضرت دیده می‌شد.

ز - در باره‌ی امام کاظم علیه السلام می‌خوانیم: «حلیف السجدة الطویلة و

الدموع الغزيرة و المناجات الكثيرة و الضراعات المتصلة؛^۱ امام کاظم علیه السلام هم پیمان با سجده‌های طولانی بود و همدم اشک‌های فراوان و مناجات فراوانی با خداوند داشت و تضرع و ناله‌ی او به درگاه الهی به طور پیوسته بود.

۸۴ - قداست و عظمت مساجد

خداوند در قرآن می‌فرماید: کیست ستم‌کارتر از منع‌کننده از یاد خدا در مساجد الهی و تلاش‌گر در ویرانی آنها.

﴿و من أظلم ممن منع مساجد الله ان يذكر فيها اسمه و سعی فی خرابها أولئك ما كان لهم ان يدخلوها الا خائفين لهم فی الدنيا خزي و لهم فی الآخرة عذاب عظیم﴾^(۱)

از جمله‌ی ﴿مساجد الله﴾ استفاده می‌شود که مساجد از قداست و عظمت خاصی برخوردار است. چون کلمه‌ی «مساجد» اضافه به «الله» شده و این نشانه‌ی آن است که مساجد خانه‌های خداوند در زمین است. چنان که در حدیثی از امام صادق علیه السلام رسیده که می‌فرماید: «انما أمر باتیان المساجد لانها بیوت الله فی الأرض»^(۲)؛ بر شما باد آمدن به مساجد، زیرا مساجد خانه‌های خداوند در زمین هستند.

۸۵- مساجد محل عبادت خداوند

از جمله‌ی ﴿ان یذکر فیها اسمہ﴾ استفاده می‌شود که مساجد محل عبادت و پرستش الهی است و هر کاری غیر از عبادت در مساجد انجام بگیرد، لغو و بیهوده است، چنان که پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «کل جلوس فی المسجد لغو الا ثلاثة قرائة مصل او ذکر الله او سائل عن علم»^(۱)؛ یعنی هر نوع جلوس و نشستی در مسجد لغو و بیهوده است مگر این که انسان نماز بخواند یا به یاد خدا مشغول باشد یا مسایل علمی مطرح شود.

۸۶- ویران کننده مساجد ظالم ترین انسان

این که می‌فرماید کسی که تلاش در تخریب و ویرانی مساجد می‌کند ظالم ترین انسان است. به قرینه تقابل روشن می‌شود کسی که در عمران و آبادی مساجد تلاش کند در بهترین وضعیت ایمانی به سر می‌برد.^(۲) خرابی و ویرانی مسجد منحصر به تخریب فیزیکی نیست که مسجدی را خراب کنند و به جای آن منزل یا مغازه بسازند، بلکه هر برنامه‌ای که از رونق مسجد بکاهد تلاش در ویرانی مسجد محسوب می‌شود.^(۳)

۲. تفسیر کبیر / ج ۴ / ص ۱۲.

۱. بحار / ج ۷۷ / ص ۸۶.

۳. اقتباس از تفسیر نمونه / ج ۱ / ص ۴۱۱.

۸۷- شرایط آباد کنندگان مسجد

از نظر اسلام مسجد مرکز عبادت و بندگی خداست و مرکز اجتماع فرهنگی مسلمانان است، از این رو هم متولیان مسجد باید افراد صالح و شایسته و مؤمن باشند و هم برنامه‌هایی که در مسجد اجرا می‌شود باید سازنده و رشد دهنده و آموزنده باشد، بنا بر این معماران و آباد کنندگان مساجد باید اهل ایمان و تقوا و پرهیزکاری باشند نه کسانی که اعتقادی به خدا و قیامت ندارند، از این رو قرآن کریم می‌فرماید: ﴿ماکان للمشرکین ان یعمروا مساجد الله﴾^(۱)؛ مشرکان و بیگانگان از دین اسلام حقی در آبادی و تعمیر مساجد ندارند.

در آیه‌ی بعد می‌فرماید: ﴿انما یعمر مساجد الله من ءامن بالله و الیوم الاخر و اقام الصلوة و اتی الزکوة و لم یخس الا الله فعسی اولئک ان یكونوا من المهتدین﴾^(۲)؛ یعنی مساجد خدا را تنها کسانی باید آباد کنند که به خداوند و روز قیامت معتقد باشند، علاوه بر آن نماز را بر پا دارند و زکات اموالشان را پرداخت کنند و جز از خداوند متعال ترس و هراس ندارند، امید است که چنین افرادی از هدایت یافتگان باشند، بنا بر این از این آیه استفاده می‌شود که متولیان و معماران مساجد باید دارای سه شرط باشند:

الف - از جهت اعتقادی: مؤمن به خدا و قیامت باشند؛ ﴿من ءامن بالله و الیوم الآخر﴾.

ب - از جهت علمی: نماز را بر پا دارند و اهل زکات باشند؛ ﴿و اقام الصلوة و اتی الزکوة﴾.

ج - از جهت روحی: شجاع و با صلابت باشند؛ ﴿و لم یخش الا الله﴾^(۱).

۸۸- ترس از خداوند از اوصاف متولیان مساجد

قرآن کریم همان وصفی را که برای انبیا ذکر می‌کند، برای متولیان مسجد نیز ذکر می‌کند، و آن این که جز از خداوند متعال خشیت و ترس نداشته باشند؛ ﴿الذین یبلغون رسالات الله و یخشونه و لا یخشون احداً الا الله﴾^(۲).

در روایات عناوین مختلفی در باره‌ی مسجد بیان شده است از جمله:
الف - اهمیت مسجد سازی. پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: هر کسی مسجد بسازد اگر چه به اندازه‌ی لانه‌ی مرغی باشد خداوند در بهشت خانه‌ای برای او بنا می‌کند؛ «من بنی مسجداً و لو كمفحص قطة بنی الله له بیتاً فی الجنة»^(۳).

ب - مسجد بازار آخرت است؛ «المساجد سوق من اسواق الاخرة

۱. احزاب / ۳۹

۱. تفسیر نور / ج ۵ / ص ۳۳

۳. بحار / ج ۷۷ / ص ۱۲۱

قراها المغفرة و تحفتها الجنة»^(۱).

ج - تشکیل جلسات قرائت قرآن و تفسیر قرآن و اصولاً مباحث مختلفی که در زمینه قرآن کریم است باید در مساجد باشد؛ «انما نصبت المساجد للقرآن»^(۲).

د - در روایات برای کسانی که به مساجد رفت و آمد می‌کنند بهره‌های فراوان و برکات زیادی ذکر شده از جمله دوست خوب پیدا کردن، اطلاعات و آگاهی‌های مفید پیدا نمودن، دوری از گناه و معصیت و مشمول رحمت خداوند شدن؛

«من اختلف الى المسجد اصاب احد الثمان اخاً مستفاداً في الله. أو علماً مستطرفاً أو آية محكمة أو رحمة منتظرة أو كلمة تردّه عن ردئ او يسمع كلمة تدلّه على هدى او يترك ذنباً خشية او حياء»^(۳).

۸۹- وظایف مسلمان نسبت به مساجد

هر مسلمانی نسبت به مساجد الهی وظایفی دارد:

الف - اولین وظیفه این است که عبادت و نماز و دعای خود را در مسجد انجام دهد. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿و اقموا وجوهکم عند کل مسجد و ادعوه مخلصین له الدین﴾^(۴)؛ یعنی توجه خویش را در هر

۲. وسائل / ج ۳ / ص ۲۹۳

۴. اعراف / ۲۹.

۱. مستدرک / ج ۳ / ص ۳۶۱

۳. امالی صدوق / ۳۱۸.

مسجد و به هنگام عبادت به سوی خداوند نمایید و تنها او را بخوانید در حالی که دین خود را برای او خالص گردانید.

مرحوم طبرسی در تفسیر این آیه‌ی شریفه می‌فرماید: مفسران چند وجه را در معنای آیه‌ی شریفه بیان کرده‌اند:

۱- نماز را در هر مسجدی که رسیدید بخوانید و نگویید در مسجد خودمان باید نماز بخوانیم.

۲- نمازهای روزانه را در مسجد بخوانیم.

۳- نماز را با نیت خالص بخوانیم.^(۱)

ب - اگر خطری از ناحیه‌ی دشمنان متوجه مساجد شد، انسان مسلمان باید دفاع نماید و اصولاً یکی از اهداف تشریح جهاد و دفاع حفظ مساجد و حفظ مراکز عبادی مسلمانان است که خداوند می‌فرماید: ﴿و لولا دفع الله الناس بعضهم ببعض لهدمت صوامع و بیع و صلوات و مساجد یذکر فیها اسم الله کثیراً﴾^(۲)؛ یعنی اگر خداوند بعضی از مردم را به وسیله‌ی بعض دیگر دفع نکند، مراکز عبادی و مساجد خدا که نام خدا در آن بسیار برده می‌شود، نابود می‌گردد.

ج - هر مسلمانی هنگام رفتن به مسجد بهترین و زیباترین لباس خود را بپوشد؛ ﴿یا بنی ادم خذوا زینتکم عند کل مسجد﴾^(۳). در روایت

۱. مجمع البیان / ج ۲ / ص ۴۱۱.

۲. حج / ۴۰.

۳. اعراف / ۳۱.

است که حضرت امام حسن مجتبیٰ علیه السلام وقتی به نماز بر می‌خواست، زیباترین لباس خود را می‌پوشید، علت را جويا شدند فرمود: «انَّ اللّٰهَ جمیل و یحب الجمال فاتجمل لربی»، بعد همین آیه‌ی شریفه را تلاوت فرمودند.^(۱)

از روایات و وظایف و احکام دیگری درباره‌ی مسجد استفاده می‌شود از جمله:

- ۱- خواندن دعا به هنگام ورود و خروج.
- ۲- مقدم داشتن پای راست هنگام ورود و پای چپ هنگام خروج.
- ۳- خواندن نماز تحیت.
- ۴- رفتن به مسجد با طهارت.
- ۵- حرمت تنجیس مسجد ۶- پرهیز از خوابیدن در مسجد
- ۷- پرهیز از اعلام اشیای گمشده ۸- پرهیز از خرید و فروش در مسجد ۹
- پرهیز از سخنان بیهوده ۱۰- تمیز نگه داشتن مسجد: «من کنس المسجد یوم الخمیس لیلة الجمعة فاخرج منه التراب ... غفر الله له».^(۲)
- ۱۱- پرهیز از مجالست با اهل دنیا؛ «یأتی فی آخر الزمان قوم یأتون المساجد فیقعدون حلقاً نکرهم الدنیا و حبّ الدنیا لا تجالسوهم فلیس لله فیهم حاجة».^(۳)

۱. مجمع البیان / ج ۱ / ص ۴۱۲.

۲. وسائل / ج ۳ / ص ۵۱۱.

۳. وسائل / ج ۳ / ص ۴۹۳.

۹۰- مسجد مرکز عبادت

از نظر قرآن کریم مساجد مرکز عبادت خداست و غیر خدا نباید پرستش شود. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿وَأَنَّ الْمَسَاجِدَ لِلَّهِ فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا﴾^(۱) و ﴿وَمَسَاجِدُ يُذْكَرُ فِيهَا اسْمُ اللَّهِ كَثِيرًا﴾^(۲)؛ در مساجد باید نام خدا و یاد خدا فراوان مطرح شود.

نماز از جمله عباداتی است که ثواب و فضیلت آن در مکان‌ها و زمان‌های مختلف به دلیل شرافت زمان و مکان تفاوت پیدا می‌کند. مثلاً ثواب نماز در شب و روز جمعه غیر از سایر ایام هفته است. نماز در شب قدر یقیناً ثواب بیشتری دارد. همان گونه که از نظر مکان نماز فضیلت و ثواب آن متفاوت است؛ مثلاً نماز در مسجد الحرام ثواب صد هزار رکعت نماز را دارد؛ «صلاة في مسجد الحرام افضل من مائة الف صلاة»^(۳).

نماز در مسجد پیامبر اکرم ﷺ معادل ۱۰ هزار نماز است؛ «صلاة في مسجد المدينة عشرة الاف صلاة»^(۴). همچنین نماز در مسجد کوفه برابر هزار نماز است؛ «صلاة في مسجد الكوفة الف صلاة»^(۵).

نماز در مسجد محله برابر با ۲۵ نماز است و نماز در مسجد بازار برابر

۱- جن / ۱۸، ۲- حج / ۴۰

۳- بحار / ج ۹۹ / ص ۲۴۱، ۴- بحار / ج ۹۹ / ص ۳۷۸

۵- بحار / ج ۱۰۰ / ص ۴۰۰

با ۱۲ نماز است؛ «صلاة في مسجد القبيلة خمس عشرون صلاة و صلاة في مسجد السوق اثنتا عشرة».^(۱)

۹۱- نماز جماعت

قرآن کریم در سوره‌ی بقره موضوع نماز جماعت را بیان کرده است؛ ﴿أَقِمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ﴾^(۲)؛ این آیه‌ی شریفه خطاب به یهودیان است. در جمله‌ی ﴿أَقِمُوا الصَّلَاةَ﴾ امر به اصل آوردن نماز است. جمله‌ی ﴿وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ﴾ امر به جماعت است و علت این که فرموده ﴿وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ﴾، آن است که نماز یهودیان پیش از اسلام رکوع نداشته است و بعد از اسلام موظف شدند نمازشان را همانند نماز مسلمانان بخوانند و با رکوع انجام دهند.^(۳)

۹۲- توجه به جنبه‌های اجتماعی نماز

جملاتی که در نماز گفته می‌شود به صورت جمع بیان شده مانند: «نعبد»، «نستعین»، «اهدنا». این تعبیرات نشانگر آن است که اسلام به جمع و جماعت توجه دارد. همان گونه که در پایان نماز «السلام علیکم» و «السلام علینا» نیز به صورت جمع بیان شده است، همه‌ی این‌ها دلیل

۲. بقره / ۴۳.

۱. بحار / ج ۱۰۲ / ص ۲۷۰.

۳. تفسیر کبیر / ج ۳ / ص ۴۷.

بر این است که در نماز به جنبه‌ی اجتماعی نیز توجه شده است. شخصی خدمت پیامبر ﷺ رسید و گفت: چشم من ضعیف است و نمی‌توانم به مسجد بیایم و کسی نیست که با یاری او به مسجد بیایم. پیامبر ﷺ فرمود: ریسمانی را از منزل خود به مسجد ببرد و به کمک آن در جماعت حضور پیدا کن؛ فقال: یا رسول الله انا ضریر البصر و ربما اسمع النداء و لا اجد من یقودنی الی الجماعة و الصلوة معک فقال له النبی: «شدّ من منزلك الی المسجد حبلاً و احضر الجماعة».^(۱)

شرکت در نماز جماعت انسان را از نفاق حفظ می‌کند.^(۲)

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: کسی که صدای اذان را بشنود و بدون دلیل نماز جماعت را ترک کند، نماز (او ارزشی) ندارد؛ «من سمع النداء فلم یجبه من غیر علة فلا صلاة له»^(۳) و همچنین فرمودند: هر کسی که برای خواندن نماز جماعت به طرف مسجد حرکت کند، به شماره‌ی هر قدمی که بر می‌دارد هفتاد گناه او از بین می‌رود و هفتاد ثواب برای او ملاحظه می‌شود و به همین اندازه رفعت درجه و مقام پیدا می‌کند.

در ارزش نماز جماعت همین بس که هر انسانی برای شرکت در نماز جماعت از منزل خارج شود یا در مسجد به انتظار نماز جماعت به سر برد، خداوند به چنین شخصی که در انتظار نماز بوده پاداش نماز را

۲. مستدرک - ج ۱ / ص ۴۸۸.

۱. وسائل - ج ۳ / ص ۳۷۷.

۳. وسائل - ج ۵ / ص ۳۷۵.

عنایت می‌فرماید. (۱)

پیامبر اکرم ﷺ فرمودند: «لئن اُصلی الصبح فی جماعة احبّ الی من ان اُصلی لیلتی حتی اصبح»^(۲)؛ اگر نماز صبح را به جماعت بخوانم در نظرم محبوب‌تر از عبادت و شب زنده‌داری تا صبح است، به دلیل همین فضیلت و پاداش‌هاست که اگر تعداد نمازگزاران از ۱۰ نفر بیشتر شود پاداش آن را ملائکه نمی‌توانند ثبت و ضبط کنند.

پیامبر اکرم ﷺ می‌فرماید: «صلاة الرجل فی جماعة خیر من صلاته فی بیته اربعین سنة» قیل یا رسول الله صلاة یوم؟ فقال ﷺ: «صلاة واحدة»^(۳).

۹۳- نماز جمعه

﴿اذا نودی للصلوة من یوم الجمعة فاسعوا الی ذکر الله و ذروا البیع و اذا رأوا تجارة أو لهواً أنفضوا إليها و ترکوک قائماً قل ما عند الله خیر من اللّٰه و من التّجارة و الله خیر الرازقین﴾^(۴)

الف - «فودی» از ماده‌ی ندا به معنای بانگ بر آوردن است و در اینجا به معنای اذان است. زیرا در اسلام؛ ندایی برای نماز جز اذان نداریم. چنان

۲. کنز العمال / ج ۸ / ح ۲۲۷۹۲.

۴. جمعه / ۹ - ۱۱.

۱. کنز العمال / ج ۸ / ح ۲۲۸۱۸.

۳. مستدرک / ج ۱ / ص ۴۸۸.

- که قرآن می‌فرماید: ﴿و اذا ناديتم الى الصلوة اتخذوها هزواً﴾.^(۱)
- ب - در این که چرا روز جمعه را جمعه نامیده‌اند به دلیل اجتماع مردم برای اقامه‌ی نماز باشکوه جمعه است.
- ج - در اهمیت نماز جمعه همین بس که در این آیه تعبیر به سعی و تلاش برای آن شده است. در مورد شرکت در نماز جماعت روایت داریم که با طمأنینه و وقار حرکت کنید؛
- «اذا اقمتم الصلوة فلا تأتوها و انتم تسعون و أتوها و انتم تمشون و عليكم السكينة»، بنا بر این جمله‌ی ﴿فاسعوا﴾؛ بشتابید دلالت بر اهمیت نماز جمعه دارد.
- د - منظور از «ذکر الله» نماز جمعه است، به دلیل این که نماز جمعه مشتمل بر یاد خداوند است.

۹۴- مقدم داشتن نماز جمعه بر هر کار

جمله‌ی ﴿و ذروا البيع﴾؛ یعنی خرید و فروش را رها کنید، این جمله در حقیقت نهی از هر عملی است که انسان را از نماز جمعه باز دارد و منحصر به خرید و فروش نیست، بلکه شامل اجاره و صلح و مضاربه و درس و بحث و سایر مشاغل نیز می‌شود.

جهت این که مسئله‌ی خرید و فروش را مطرح کرد، این است که

موضوع خرید و فروش روشن‌ترین عملی است که انسان را از نماز جمعه باز می‌دارد.^(۱)

۹۵- نماز جمعه و رسیدن به خیر حقیقی

الف) سر این که فرمود آنچه نزد خداست از لهو و تجارت بهتر است، این است که ثواب خدا خیر حقیقی و دائمی و همیشگی است، اما آنچه در لهو و تجارت است اگر خیری در آن باشد، خیر خیالی و باطل و غیر دائمی است، چه بسا اشتغال به لهو و سرگرمی‌های غیر مفید خشم خدا را در بر دارد.

کلمه‌ی «خیر» در آیه‌ی شریفه به معنای تفضیلی نیست و الا لازم می‌آید لهو و تجارت خیر باشد و آنچه نزد خداست بهتر از آن باشد با این که اصولاً لهو در مقابل و مقایسه با آنچه نزد خداست اصلاً خیر نیست. کلمه‌ی «خیر» مانند کلمه‌ی «خیر» در آیه‌ی شریفه‌ی ﴿ارباب متفرقون خیر ام الله الواحد القهار﴾^(۲) است، این چنین نیست که داشتن ارباب متفرق خوب باشد، و خدا از آن‌ها بهتر باشد، بلکه اصلاً آن‌ها خیر نیستند.^(۳)

از جمله‌ی ﴿ترکوک قائماً﴾ استفاده می‌شود که پیامبر ﷺ نماز جمعه

را ایستاده می‌خواند و اولین کسی که نماز جمعه را نشسته خوانده معاویه بوده است.

۹۶- دنیا پرستان و رهاکردن نماز جمعه

اصحاب پیامبر ﷺ از نظر ایمانی در یک درجه نبودند؛ بعضی برای اعزاز شدن به جبهه و جهاد می‌آمدند و به دلیل نبود امکانات، پیامبر ﷺ نمی‌توانست آنان را اعزام کند، گریه‌کنان بر می‌گشتند؛ ﴿وَأَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا أَلَّا يَجِدُوا مَا يَنْفِقُونَ﴾^(۱)، بعضی هم به دلیل مسایل مادی پیامبر را تنها می‌گذاشتند؛ ﴿وَتَرَكُوا قِثْمًا﴾.

ویژگی‌های نماز جمعه

از مهم‌ترین نمازهای واجب، نماز جمعه است. نماز جمعه در اسلام از اهمیت خاص و امتیازات ویژه‌ای برخوردار است. برخی از خصوصیات و ویژگی‌های نماز جمعه عبارت است از:

۱- نماز جمعه باید به جماعت خوانده شود و با کمتر از پنج نفر نمی‌توان نماز جمعه را اقامه کرد.

۲- نماز جمعه دو رکعت است و جای نماز ظهر را می‌گیرد و دو خطبه‌ای که قبل از نماز جمعه خوانده می‌شود، در حقیقت به جای دو

رکعت محسوب می‌شود.

۳- نماز جمعه همانند نماز صبح است و مستحب است که حمد و سوره را بلند بخوانند و نیز مستحب است که در رکعت اول سوره‌ی جمعه و در رکعت دوم سوره‌ی منافقین خوانده شود.

۴- در نماز جمعه دو قنوت مستحب است؛ یکی قبل از رکوع رکعت اول و دیگری بعد از رکوع رکعت دوم.

۵- خواندن دو خطبه قبل از نماز جمعه واجب است چنان که ایستادن خطیب به هنگام ایراد خطبه واجب است و شخصی که خطبه می‌خواند همان شخص باید نماز جمعه را بخواند.

۶- ستایش و حمد و سپاس خداوند در هر دو خطبه واجب است.

۷- توصیه و سفارش نمازگزاران به تقوا و پرهیزکاری واجب است.

۸- درود فرستادن و سلام بر پیامبر و ائمه معصومین علیهم‌السلام نیز لازم است.

۹- لازم است خطیب جمعه در خطبه‌ها مصالح و مفاسد دنیا و دین مردم را بیان کند و مردم را از حوادث روزگار و اخبار جهان آگاه سازد.

۱۰- مستحب است امام جمعه به هنگام ایراد خطبه شمشیر یا عصایی در دست داشته باشد.^(۱)

در حدیث آمده است که اگر کسی در سرما و گرما در نماز جمعه

شرکت کند، اهل بهشت است؛ قال رسول الله ﷺ: «الا أخبركم باهل الجنة؟ من لا يشغله عن الجمعة حر شديد و لا برد شديد».^(۱)

حضرت علی علیه السلام فرمود: اگر کسی سه هفته پشت سر هم بدون عذر نماز جمعه را ترک کند از جمله ی منافقان به حساب می آید؛ «من ترك الجمعة ثلاثاً متتابعة لغير علة كتب منافقاً».^(۲)

در روایات اهل بیت از نماز جمعه با تعبیرات خاصی یاد شده که بیانگر اهمیت نماز جمعه است؛

۱ - نماز جمعه حج مساکین است؛ «و الجمعة حج المساکین».^(۳)

۲ - نماز جمعه تکریم از مؤمنان است؛ «ان الله اكرم المؤمنين بالجمعه».^(۴)

۳ - نماز جمعه جهت توبیح و ملامت منافقان است؛ «توبيخاً للمنافقين».^(۵)

۴ - نماز جمعه پیوند با امام و رهبر مسلمین است؛ «و لا الجمعة الا بامام».^(۶)

و خلاصه روز جمعه که سید الايام است، بر پایی نماز جمعه در آن روز باعث می شود خداوند رحمت خویش را شامل حال مؤمنین بنماید.

۲. مستدرک / ج ۸ / ص ۲۹۱.

۴. مستدرک / ج ۶ / ص ۶.

۶. مستدرک / ج ۶ / ص ۱۳.

۱. کنز العمال / ج ۷ / ح ۲۱۰۸۵.

۳. وسائل / ج ۵ / ص ۱۱.

۵. مستدرک / ج ۶ / ص ۶.

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «و هی ساعة یرحم الله فیها المؤمنین و المؤمنات»^(۱).

۹۷- نماز شب

قرآن کریم هشت ویژگی برای اهل ایمان بیان می‌کند که قسمتی از آن در باره‌ی افرادی است که اهل تهجد و نماز شب هستند و بعد در پایان می‌فرماید: پاداش نماز شب را هیچ فردی جز خداوند نمی‌داند؛ ﴿أَمَّا یُؤْمِن بآیاتنا الذّین اذا ذکروا بها خرّوا سجّداً و سبحوا بحمد ربهم و هم لا یتکبرون﴾^(۲). در این آیه به چهار ویژگی مؤمنان اشاره شده است: اولاً می‌فرماید: تنها کسانی به آیات ما ایمان می‌آورند که هرگاه این آیات به آن‌ها یادآوری می‌شود به سجده می‌افتند. ثانیاً تسبیح الهی را به جا می‌آورند. ثالثاً حمد و سپاسگزاری خدا را انجام می‌دهند. رابعاً اهل تواضع و فروتنی هستند و هیچ‌گونه استکباری ندارند.

در آیه‌ی بعدی می‌فرماید: ﴿تتجافی جنوبهم عن المضاجع یدعون ربهم خوفاً و طمعاً و مما رزقناهم ینفقون﴾^(۳)؛ در این آیه نیز به چهار ویژگی دیگر مؤمنان اشاره شده است: اول این که پهلوهای خود را از بسترها در دل شب دور می‌سازند. دوم و سوم این که آنان پروردگار خود

۲. سجده / ۱۵.

۱. مستدرک / ج ۶ / ص ۴۱.

۳. سجده / ۱۶.

را با بیم و امید می‌خوانند؛ ﴿يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفًا وَ طَمَعًا﴾؛ یعنی آن‌ها اهل خوف و رجا هستند نه از عذاب او احساس ایمنی می‌کنند و نه از رحمت الهی نا امید می‌باشند. آخرین ویژگی مؤمنان این است که از آنچه به آن‌ها روزی دادیم انفاق می‌کنند.

در سومین آیه به پاداش بزرگ و مهم و ارزشمند مؤمنان نماز شب خوان اشاره می‌کند و می‌فرماید: ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ مَّا أُخْفِيَ لَهُم مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ جَزَاءً بِمَا كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾^(۱)؛ یعنی هیچ کس نمی‌داند چه پاداش مهمی به عنوان چشم روشنی برای آن‌ها در نظر گرفته شده و این پاداش فوق العاده بزرگ جزای اعمالی است که انجام دادند.

تعبیر به هیچ کس نمی‌داند؛ ﴿فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ﴾ و نیز تعبیر به آنچه مایه‌ی روشنی چشم‌هاست؛ ﴿قُرَّةِ أَعْيُنٍ﴾، بیانگر عظمت و بزرگی این پاداش الهی است.^(۲)

۹۸- راز پنهان بودن پاداش نماز شب

مرحوم طبرسی در مجمع البیان می‌فرماید: در اینجا این سؤال مطرح است که چرا این پاداش عظیم مخفی نگه داشته شده است؟ وی سه پاسخ برای این سؤال بیان می‌کند:

۱- امور مهم و بسیار بالارزش آن چنان است که با الفاظ و کلام به

۲. تفسیر نمونه / ج ۱۷ / ص ۱۴۸.

۱. سجده / ۱۷.

آسانی حقیقت آن را نمی‌توان درک کرد و با این حال گاهی اخفا و ابهام نشاط انگیزتر است.

- ۲- اصولاً چیزی که مایه‌ی روشنی چشم‌هاست آنقدر دامن‌ه‌اش گسترده است که علم و دانش انسان به تمام خصوصیات آن نمی‌رسد.
- ۳- چون این پاداش برای نمازی بیان شده که خود مخفی است، پس متناسب با عمل مخفی آن است که جزا و پاداش این عمل هم مخفی باشد.

در حدیثی آمده است که پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله فرمودند: «ان الله يقول اعدت لعبادی الصالحین ما لایبین رأی و لا اذن سمعت و لا خطر علی قلب بشر»؛ خداوند می‌فرماید: من برای بندگان صالح خود نعمت‌هایی را فراهم کردم که هیچ چشمی ندیده و هیچ گوشی نشنیده و بر قلب هیچ فردی خطور نکرده است.^(۱)

۹۹- دستور نماز شب به پیامبر اکرم

در دو مورد در قرآن کریم دستور به نماز شب به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله داده شده است؛ ﴿و من اللیل فتهجد به نافلة لک﴾^(۲) و ﴿یا ایها المزمل * قم اللیل الا قلیلاً * نصفه او انقص منه قلیلاً * اوزد علیه و رتل القرءان

ترتیباً^(۱)؛ یعنی ای جامه به خود پیچیده شب را جز اندکی به پاخیز
نیمی از شب را یا اندکی از آن کم کن یا مقداری بر نصف بیفزای و قرآن را
شمرده شمرده و به صورت واضح و روشن تلاوت کن، به دلیل این که ما
سخن و گفتار سنگینی را به تو القا می‌کنیم؛ ﴿إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا
ثَقِيلًا﴾، بعد می‌فرماید: این دستور به عبادت شبانه و تلاوت قرآن برای
این است که برنامه‌ی مناجات شبانه و تلاوت قرآن و تهجد در شب
پابرجاتر و با استقامت‌تر است؛ ﴿إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأً وَأَقْوَمُ
قِيلًا﴾. به دنبال آن می‌فرماید: این دستور به نماز شب بدین جهت است
که تو در روز سعی و تلاش فراوانی داری و فرصت عبادت زیاد را با
خداوند نداری؛ ﴿إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا﴾.

منظور از «قول ثقیل»، قرآن کریم است و سنگینی آن به واسطه
یکی از این چند وجه است: یا محتوا و مطالب عالی آن سنگین است به
طوری که این کلام الهی را تنها کسی می‌فهمد که از طهارت روح و
باطنی پاک برخوردار باشد، یا عمل کردن به دستورات و فرامین قرآن
کریم بسیار سخت و سنگین است و یا این که اجرای قوانین آن در جامعه
بشری سنگین است؛ نشانه این مطلب مصائب و ناملایماتی است که
پیامبر در این مسیر تحمل کرد؛ او را مسخره کردند، به ایشان اهانت
کردند، جنگ به راه انداختند و ...

۱۰۰ - نماز شب مستحب مؤکد

آیا این قیام شبانه بر پیامبر ﷺ و مسلمانان واجب بوده و بعداً این حکم و جوب نسخ شده است؟ مرحوم علامه طباطبایی می‌گوید: دلیلی نداریم که قیام شب و نماز شب بر مسلمانان واجب بوده و بعداً و جوب آن نسخ شده، بلکه از ابتدا بر پیامبر واجب و بر سایر مسلمانان مستحب مؤکد بوده است.

الف - در بیان اینکه منظور از «ناشئة اللیل» چیست اقوالی ذکر شده است به این شرح:

الف - «ناشئة» یعنی ساعت‌های شب که حادث می‌شود. ب - ایستادن به هنگام شب ج - ایستادن در همه شب د - اول شب. از مجموع اقوال چهارگانه می‌توان استفاده کرد که مقصود برنامه‌ی قیام برای تلاوت قرآن و نماز شب است. در حدیث است: «قیامه عن فراشه لا یرید الا الله».

ب - «اشد وطأ» یا به معنای مشقت و زحمتی است که قیام شبانه دارد یا به معنای تأثیرات ثابت و راسخی است که در پرتو این عبادت در روح انسان حاصل می‌شود و انسان به واسطه‌ی آن می‌تواند تهذیب نفس کند و منظور از «أقوم قیلاً» اشاره به تلاوت قرآن است که سخنی پابرجا و ثابت است.^(۱)

۱۰۱- سحر بهترین فرصت برای نماز شب

بهترین فرصت برای نماز شب و مناجات با خدا، هنگام سحر است. زیرا اولاً: فرصت عبادت در روز کم است. ثانیاً: خالی از ریا نیست. ثالثاً: توجهی که انسان در شب دارد در روز ندارد. رابعاً: عبادت هر چه مخفی‌تر باشد فضیلت آن بیشتر است، از این رو قرآن کریم دلیل مناجات شبانه را اشتغالات در روز می‌داند؛ ﴿ان لك فى النهار سبحةً طويلاً﴾؛ «سبح» به معنای دویدن و راه رفتن در آب است که در اینجا کنایه از اشتغالات روزانه است. در آیه‌ی دیگر می‌فرماید: ﴿وجعلنا النهار معاشاً﴾.

قرآن کریم بعد از دستور به نمازهای پنج‌گانه که واجب است، موضوع نماز شب را بیان می‌کند و به پیامبر خطاب می‌کند: قسمتی از شب را برخیز و قرآن و نماز بخوان که این برنامه یک وظیفه‌ی اضافی برای توست تا خداوند تو را به مقام محمود و پسندیده برساند و مبعوث سازد؛ ﴿و من الليل فتهجد به نافلة لك عسى ان يبعثك ربك مقاماً محموداً﴾.^(۱) مفسران بزرگوار تعبیر ﴿و من الليل فتهجد به﴾ را اشاره به نماز شب دانسته‌اند، گرچه آیه‌ی شریفه صراحتی در این معنا ندارد، لیکن شواهد و قراین نشان می‌دهد که منظور نماز شب است.

«تهجد» از ماده‌ی «هجد» به معنای خواب است، لیکن وقتی به

باب تفعل می‌رود، به معنای از بین بردن خواب و انتقال به حال بیداری می‌باشد.^(۱)

ضمیر «فتهجّد به» گرچه به قرآن بر می‌گردد، لیکن مقصود نماز شب است و اصولاً متهجّد به کسی می‌گویند که نماز شب می‌خواند.

۱۰۲- وجوب نماز شب بر پیامبر اکرم ﷺ

کلمه‌ی «نافله» به معنای زیادی است؛ یعنی این برنامه‌ی نماز شب یک برنامه‌ی اضافی است علاوه بر نمازهای واجب. بسیاری از مفسران این جمله را دلیل بر این معنا دانسته‌اند که نماز شب بر پیامبر اکرم ﷺ واجب بوده، چون می‌فرماید: ﴿نافلة لك﴾ این برنامه لزوم و وجوبش مربوط به شخص پیامبر اکرم ﷺ است.

علاوه بر آن کلمه «فتهجّد» فعل امر است و دلالت بر وجوب دارد، اما نماز شب برای سایر مردم مستحب مؤکد است و اصولاً یکی از مختصات پیامبر وجوب نماز شب بر آن حضرت است.

۱۰۳- مقام شفاعت پیامبر اکرم ﷺ در پرتو نماز شب

مرحوم علامه طباطبایی می‌فرماید: از آنجا که مقام محمود به طور مطلق بیان شده و با هیچ قیدی ذکر نشده، روشن می‌شود که مقامی

است مورد پسند همه‌ی انسان‌ها و آن مقام، منصب شفاعت است.
 فخر رازی گوید: نکره بودن کلمه‌ی «محموداً» دلالت بر عظمت این
 مقام دارد.^(۱)

۱۰۴ - نماز مسافر

﴿و اذا ضربتم فی الارض فلیس علیکم جناح ان تقصروا من الصلوة ان
 خفتم ان یفتنکم الذین کفروا ان الکافرین کانوا لکم عدواً مبیناً﴾^(۲)، در این
 آیه‌ی شریفه حکم نماز مسافر بیان شده که واجب است انسان مسافر
 نماز خود را به صورت قصر و شکسته بخواند.

هنگامی که سفر می‌کنید گناهی بر شما نیست که نماز را کوتاه کنید
 اگر از فتنه و خطر دشمن می‌ترسید. در اینجا این سؤال مطرح است که
 آیه‌ی شریفه نماز قصر و شکسته را برای مسافر مشروط به مواجه شدن
 با خطر دانسته با این که اصولاً حکم نماز مسافر قصر و شکسته است چه
 در سفر بترسد یا نترسد، لکن مقید ساختن حکم قصر به ترس از دشمن
 به یکی از چند دلیل زیر است:

الف - این قید، ناظر به مسلمانان در صدر اسلام است و به اصطلاح
 قید غالبی است؛ یعنی غالباً سفرهای مسلمانان در صدر اسلام همراه با
 ترس بوده و آلا به طور کلی نماز مسافر شکسته است.

ب - مسئله‌ی نماز قصر در ابتدا به هنگام خوف و ترس از دشمن تشریح شده، بعداً این حکم توسعه پیدا کرده است و در همه‌ی موارد عمومیت پیدا کرده است.^(۱)

۱۰۵ - نماز در میدان جنگ

از دیدگاه قرآن کریم نماز به اندازه‌ای اهمیت دارد که حتی در صحنه‌ی جنگ نیز نباید ترک شود، از این رو قرآن کریم به پیامبر اکرم ﷺ دستور می‌دهد که به هنگام جنگ نماز جماعت را به صورت شکسته به طرزی بخواند که تمام رزمندگان از ثواب نماز جماعت بهره‌مند شوند، در ضمن این که هوشیاری و احتیاط لازم را در برابر دشمن حفظ کنند.

از این رو می‌فرماید: هنگامی که در میان آنان هستی باید مسلمانان به دو گروه تقسیم شوند: نخست عده‌ای با حمل اسلحه با تو به نماز بایستند، سپس هنگامی که این گروه سجده کردند و رکعت اول نماز آنان تمام شد، تو در جای خود می‌ایستی و آنان با سرعت رکعت دوم را بجا می‌آورند و به میدان جنگ بر می‌گردند.

گروه دوم که نماز نخوانده‌اند جای گروه اول را می‌گیرند، البته این گروه دوم نیز باید مسلح باشند تا مبدا غافلگیر شوند؛

۱. تفسیر نمونه / ج ۴ / ص ۹۵؛ مجمع البیان / ج ۲ / ص ۱۰۱.

﴿و اذا كنت فيهم فاقمت لهم الصلوة فلتقم طائفة منهم معك و لياخذوا اسلحتهم فاذا سجدوا فليكونوا من ورائكم و لتأت طائفة اخرى لم يصلوا فليصلوا معك و لياخذوا حذرهم و اسلحتهم﴾^(۱)، بنا بر این نماز خصوصاً به جماعت به اندازه‌ای دارای اهمیت و ارزش است که حتی در میدان جنگ هم نباید ترک شود، از این رو پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در جنگ نماز جماعت را با مسلمانان بجا آورد.

چه این که امیر المؤمنین علیه السلام در جنگ صفین نگاه به آسمان می‌کرد، ابن عباس گفت این چه کاری است؟ فرمود: به زوال می‌نگرم تا به هنگام ظهر نماز بخوانیم. ابن عباس گفت: آیا الان زمان نماز است؟ حضرت فرمود: (آری)، چرا که ما برای نماز می‌جنگیم؛ و هل هذا وقت الصلوة ان عندنا لشغلاً بالقتال عن الصلوة فقال علی علیه السلام: «ما نقاتلهم؟ انما نقاتلهم علی الصلوة»^(۲).

در روز عاشورا به هنگام جنگ شخصی به امام حسین علیه السلام عرض کرد: الان وقت نماز است. امام حسین علیه السلام فرمود: نماز را یادآور شدی، خداوند تو را از نمازگزاران قرار دهد؛ «ذکرت الصلوة جعلك الله من المصلين».

۱۰۶ - نماز دافع و رافع اعمال ناپسند

از نظر قرآن کریم نماز هم دافع اعمال ناپسند و زشت است؛ یعنی نماز انسان را از گناه باز می‌دارد و هم رافع اعمال ناپسند و گناهان است؛ یعنی نماز گناهان انسان را از بین می‌برد.

الف - قرآن کریم می‌فرماید: ﴿ان الصلوة تنهى عن الفحشاء و المنکر﴾^(۱). به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله گفتند: شخصی نماز می‌خواند در عین حال مرتکب گناه نیز می‌شود. حضرت فرمودند: روزی این نماز او را از گناه باز می‌دارد؛ «انّ صلواته تنهاه یوماً»، چیزی نگذشت که او از ارتکاب به گناه توبه کرد.

ب - قرآن کریم می‌فرماید: در پرتو اقامه‌ی نماز که حسنه است سیئات انسان از بین می‌رود؛ ﴿و اقم الصلوة طرفی النهار و زلفاً من اللیل انّ الحسنات یذهبن السیئات﴾^(۲).

پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله می‌فرماید: «... فانّما مثل الصلوة کمثل نهر الجاری کما صلی صلوة کفرت ما بینهما من الذنوب»؛ نماز همانند نهری جاری است که باعث پاکیزگی انسان از آلودگی‌ها می‌گردد.^(۳)

۱۰۷- نماز مایه‌ی پاکیزگی از گناهان

از نظر قرآن کریم اقامه‌ی نماز مایه‌ی پاکیزگی از گناهان و آلودگی‌های روحی است؛ ﴿و اقم الصلاة طرفی النهار و زلفاً من اللیل ان الحسنات یدهن السیئات﴾^(۱). این حقیقت که نماز انسان را از بدی‌ها و زشتی‌ها پاکیزه می‌گرداند، در احادیث نیز بیان شده از جمله:

حضرت علی رضی الله عنه می‌فرماید: «الصلوة صابون الخطایا»^(۲)؛ نماز صابون و وسیله‌ی پاکیزه شدن از گناهان است و نیز می‌فرماید: «انها لتحط الذنوب حطّ الورق»^(۳)؛ نماز گناهان را می‌ریزد همان گونه که برگ درخت می‌ریزد.

در بیانی دیگر در ذیل آیه‌ی شریفه‌ی فوق می‌فرماید: از پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله شنیدم که فرمود: امیدوار کننده‌ترین آیه در قرآن آیه‌ی ﴿و اقم الصلاة طرفی النهار...﴾ است و سوگند به کسی که مرا به عنوان بشیر و نذیر مبعوث ساخته، هر کسی به طرف نماز برود و وضو بگیرد، گناهان او از بین می‌رود.^(۴)

۲. شرح نهج البلاغه / ج ۲ / ص ۳۱۳.

۱. هود / ۱۱۴.

۴. مجمع البیان / ج ۳ / ص ۲۰۱.

۳. نهج البلاغه / خطبه ۱۹۹.

۱۰۸ - بهره‌مندی مؤمنان از نماز

از نظر قرآن کریم تنها اهل ایمان از نماز بهره می‌برند، گرچه نماز بر همه‌ی مسلمانان واجب است. قرآن کریم می‌فرماید: ﴿إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَّوْقُوتًا﴾^(۱)؛ نماز بر مردم با ایمان یک امر تثبیت شده است. دلیل این که تنها اهل ایمان را ذکر کرد، آن است که تنها مؤمنان از نماز بهره‌مند می‌شوند.

چنان که قرآن کریم برای همه‌ی مردم مایه‌ی هدایت است؛ ﴿هُدًى لِلنَّاسِ﴾^(۲)، اما تنها اهل ایمان و تقوا از آن بهره‌مند می‌شوند؛ ﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾^(۳).

چه این که پیامبر اکرم ﷺ برای هدایت و ارشاد همه‌ی مردم مبعوث شده است؛ ﴿وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِّلنَّاسِ﴾^(۴)، اما خداوند بهره‌مندی از رسالت پیامبر ﷺ را تنها برای مؤمنان بیان می‌کند؛ ﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِّنْ أَنفُسِهِمْ﴾^(۵).

۲. بقره / ۱۸۵.

۴. سبأ / ۲۸.

۱. نساء / ۱۰۳.

۳. بقره / ۲.

۵. آل عمران / ۱۶۴.

۱۰۹- نماز اولین و آخرین سفارشی پیامبران

وقتی حضرت عیسی علیه السلام به دنیا آمد، اولین سفارشی را که از ناحیه‌ی خداوند مطرح ساخت، نماز بود؛ ﴿و اوصانی بالصلوة و الزکوة ما دمت حیا﴾^(۱). حضرت صادق علیه السلام فرمودند: محبوب‌ترین عمل به سوی خدا نماز است که آخرین سفارش انبیا نیز می‌باشد؛ «أحبّ الاعمال الی الله عزّ و جلّ الصلوة و هی آخر وصایا الانبیاء»^(۲).

۱۱۰- زینت مادی و معنوی در نماز

انسان در نماز لازم است دو نوع زینت داشته باشد:

الف - زینت ظاهری؛ در روایت است که امام سجاده علیه السلام به هنگام نماز زیباترین لباس خود را می‌پوشید؛ «لبس اجود ثیابه» و بعد این آیه را تلاوت می‌فرمود: ﴿خذوا زینتکم عند کلّ مسجد﴾^(۳).

ب - زینت معنوی؛ که عبارت از حالت خشوع در نماز است. در حدیث است که امام علیه السلام می‌فرماید: «الخشوع زینة الصلوة»^(۴) و قرآن کریم در وصف مؤمنان می‌فرماید: آنان کسانی هستند که در نماز خویش خشوع دارند؛ ﴿قد أفلح المؤمنون * الذین هم فی صلواتهم خاشعون﴾^(۵).

۲. کافی / ج ۳ / ص ۲۵۱.

۴. بحار / ج ۷۷ / ص ۱۳۳.

۱. مریم / ۳۱.

۳. اعراف / ۳۱.

۵. مؤمنون / ۱-۲.

۱۱۱- تأثیر و تأثر متقابل در نماز و گناه

همان طوری که اگر اقامه نماز در جامعه زنده شود گناه و فساد از بین می‌رود، اگر افرادی تن به گناه و معصیت بدهند، دیگر توفیق نماز خواندن را به نحو صحیح پیدا نمی‌کنند.

قرآن کریم می‌فرماید: ﴿ان الصلوة تنهى عن الفحشاء و المنکر﴾^(۱)، بنا بر این اگر نماز باشد خبری از گناه نیست، و همین طور اگر نماز در جامعه احیا نشد، بلکه تضییع شد، آنگاه گناه و فساد رواج پیدا می‌کند؛ ﴿فخلف من بعدهم خلف اضاعوا الصلوة و اتبعوا الشهوات﴾^(۲).

۱۱۲- ضرورت نشاط در نماز

منافقان نماز خود را با حال کسالت و بی‌رغبتی بجا می‌آورند و در اعمال عبادی خود ریا و تظاهر می‌کنند؛ ﴿و اذا قاموا الى الصلوة قاموا کسالی یراؤون الناس﴾^(۳)، از این آیه می‌توان چنین استفاده نمود که در نماز دو امر لازم است: نماز را با حال نشاط و علاقه به آن انجام دادن و از ریا و تظاهر احتراز نمودن، و اگر مسلمانی با حال کسالت و سنگینی نمازش را بجا آورد، نشانه‌ی نفاق اوست چنان که امام باقر علیه السلام

۱. عنکبوت / ۴۵.

۲. مریم / ۴۵؛ اقتباس از سخنان آیت الله جوادی آملی.

۳. نساء / ۱۴۲.

می‌فرماید: «لا تقم الى الصلوة متكاسلاً و لا متناعساً و لا متثاقلاً فانها من خلل النفاق...»^(۱)

۱۱۳- کمیت و کیفیت در نماز

نماز از جمله اموری است که هم به کمیت و هم به کیفیت آن توجه شده است:

کمیت: از سویی قرآن کریم می‌فرماید: نماز ذکر است؛ ﴿اقم الصلوة لذكری﴾^(۲)، از سوی دیگر قرآن می‌فرماید: ﴿اذکروا الله ذکراً کثیراً﴾، بنا بر این غیر از نمازهای واجب لازم است نمازهای مستحب را نیز بجا آورد تا کثرت، صدق نماید، البته روشن است که نماز یک مصداق از ذکر است.

کیفیت: مهم‌تر از کمیت در نماز؛ کیفیت آن است که باید نماز را با توجه به خدا و حضور قلب و حالت خشیت و خشوع بجا آورد.

قرآن کریم در وصف مؤمنان می‌فرماید: آن‌ها در نماز خود خشوع دارند؛ ﴿قد أفلح المؤمنون * الذین هم فی صلواتهم خاشعون﴾^(۳). با نگاهی به سیره‌ی عملی پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان معصوم علیهم السلام می‌بینیم که آن بزرگواران در نماز خویش به هر دو جهت عنایت داشتند.

۱. تفسیر عیاشی / ج ۱ / ص ۱۳۷.

۲. طه / ۵۴.

۳. مؤمنون / ۱-۲.

پیامبر اکرم آن قدر عبادت می‌کرد و نماز می‌خواند که در شأنش آیه شریفه ﴿طه﴾ * ما أنزلنا عليك القرآن لتشتقي ﴿^(۱) نازل شد. در روایت نیز وارد شده که پیامبر ﷺ می‌فرمود: من از نماز سیر نمی‌شوم؛ «انسی لا اشبع من الصلوة».^(۲)

امام باقر علیه السلام می‌فرماید: امام سجاده علیه السلام در هر شبانه روز مانند امیر المؤمنین علیه السلام هزار رکعت نماز می‌خواندند؛ «یصلی فی الیوم و اللیلة ألف رکعة كما كان يفعل امیر المؤمنین»، و در نماز رنگ امام علیه السلام متغیر می‌شد و اندام او می‌لرزید، در این روایت هزار رکعت نماز ناظر به کمیت نماز، و ترس و خشیت از خداوند، ناظر به کیفیت و حضور قلب در نماز است. در روایت است که حضرت رضا علیه السلام نیز در هر شبانه روز هزار رکعت نماز می‌خواندند و حضرت به دعبل شاعر فرمودند: این پیراهن را بگیر که من در آن هزار شب و در هر شب هزار رکعت نماز (یک میلیون رکعت) خوانده‌ام؛ «احتفظ بهذا القمیص فقد صلیت فیہ ألف لیلة فی کل لیلة ألف رکعة».^(۳)

۲. بحار / ج ۱۶ / ص ۲۴۹.

۱. طه - ۱.

۳. مستدرک سفینه / ج ۶ / ص ۳۱۹.

۱۱۴ - نماز نشانه‌ی خرد

از دیدگاه قرآن کریم، یکی از اوصاف برجسته‌ی خردمندان اقامه‌ی نماز است؛ ﴿أَمَّا يَتَذَكَّرْ أُولَئِذَا ابْتِغَاءَ لِقَاءِ رَبِّهِمْ أَدَّبُوا النَّفْسَ الَّتِي نَفَخَتْ فِي رِجْلِهَا وَتَلَّوْا الْحُرُوفَ عَلَیْهَا تَتْلُو ذُرًّا مَعْرُوفًا﴾ (۱) و عدم اعتنا به این فریضه‌ی الهی علامت بی‌عقلی است.

از این رو قرآن کریم گاهی علت ورود تبه‌کاران به جهنم را بی‌عقلی آنان بیان می‌کند؛ ﴿لَوْ كُنَّا نَسْمَعُ أَوْ نَعْقِلُ مَا كُنَّا فِي أَصْحَابِ السَّعِيرِ﴾ (۲)، گاهی علت ورود آنان به جهنم را عدم توجه به نماز ذکر می‌کند؛ ﴿مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ ۚ قَالَ لَوْ لَمْ نَكُ مِنَ الْمَصْلُومِينَ﴾ (۳).

شخصی نزد امام صادق علیه السلام از فردی ستایش کرد. امام علیه السلام از نماز او سؤال کرد؛ «ذکرت لابی عبدالله رجلاً من اصحابنا فاحسنت علیه الثناء فقال لی: «کیف صلاته» (۴). شخص دیگری نزد امام صادق علیه السلام از فردی تمجید کرد، امام علیه السلام از عقل او سؤال کرد. او گفت: عقل درستی ندارد، امام فرمود: بنابراین کارهای او بی‌ارزش است؛ قلت له (ابی عبدالله) جعلت فداک ان لی جاراً کثیر الصلوة و الصدقة و کثیر الحج لا بأس به قال: «یا اسحاق کیف عقله؟» قال قلت له جعلت فداک لیس له عقل، قال: «لا یرتفع بذلک منه» (۵).

۱. رعد / ۱۹ - ۲۲.

۲. ملک / ۱۰.

۳. مدثر / ۴۲ - ۴۳.

۴. فروع کافی / ج ۳ / ص ۴۸۱.

۵. اصول کافی / ج ۱ / ص ۱۸.

از این دو روایت که یک مرتبه امام علیه السلام از نماز سؤال می‌کند و بار دیگر از کسی عقل طرف را سؤال می‌کند، روشن می‌شود که مسئله‌ی نماز نشانه‌ی عقل و خرد انسانی است.

در پایان از خداوند متعال مسئلت دارم که نماز همه ما مسلمانان را به لطف و کرم خود بپذیرد چه اینکه به فرموده حضرت امام صادق علیه السلام گاهی پنجاه سال از عمر انسان می‌گذرد اما یک نمازش پذیرفته نمی‌شود و چه چیزی سخت‌تر از این خواهد بود؟

والله انه لیاتی علی الرجل خمسون سنة و ما قبل الله منه صلاة واحدة
فای شئ اشد من هذا؟...^(۱)

فهرست عناوین کتابهای اسناد اقامه نماز به ترتیب سال انتشار

- ۱- آشنایی با نماز (نوجوانان)
- ۲- راز نماز (جوانان)
- ۳- پرنوی از اسرار نماز
- ۴- نماز نشانه حکومت صالحان
- ۵- سرچشمه امید
- ۶- هزار کتاب و رساله پیرامون نماز
- ۷- تنهایی آفرینش
- ۸- هدایت نوجوان بسوی نماز
- ۹- یکصد و چهارده نکته پیرامون نماز
- ۱۰- نماز در اسارت
- ۱۱- آموزش نماز (نوجوانان)
- ۱۲- سیصد و سیزده سخن پیرامون نماز
- ۱۳- نماز بهشت خلوت انس
- ۱۴- اقامه نماز در دوران کودکی و نوجوانی
- ۱۵- معراج سبز
- ۱۶- نشانه های نور
- ۱۷- بهداشت مسجد
- ۱۸- جشن شکوفه ها
- ۱۹- ملکه جنگل
- ۲۰- نافله باغ
- ۲۱- نام دیگر زمین
- ۲۲- همراه با نماز
- ۲۳- داستان نماز عارفان
- ۲۴- در قلمرو راز
- ۲۵- پرواز
- ۲۶- حی علی الصلوة
- ۲۷- یک صبح برماجرا
- ۲۸- آداب و مستحبات نماز
- ۲۹- داستانها و حکایتهای نماز
- ۳۰- نماز بیوند خلق و خالق
- ۳۱- نماز در آینه حدیث
- ۳۲- نماز در آینه قرآن
- ۳۳- نماز محبوب عارفان
- ۳۴- نماز و نمازگزاران
- ۳۵- نمازهای مستحبی
- ۳۶- جاده سجاده
- ۳۷- در رواق نور
- ۳۸- شکفتنی دیگر
- ۳۹- آموزش خط نستعلیق در عرصه نماز
- ۴۰- پیام معنویت
- ۴۱- تفسیر نماز
- ۴۲- زنگ نماز
- ۴۳- گل نسبیج خدا
- ۴۴- مجموعه اشعار نماز و عاشورا
- ۴۵- نشانه های حقگزاری نماز
- ۴۶- آبشار رحمت
- ۴۷- پشانی سوخته
- ۴۸- چهارصد سخن پیرامون نماز
- ۴۹- طهارت روح
- ۵۰- بهترین پناهگاه
- ۵۱- امام در سنگر نماز

فهرست عناوین کتابهای ستاد اقامه نماز به ترتیب سال انتشار

۷۸- باغ بی فصل	۵۲- پرستش آگاهانه
۷۹- مثل فرشته	۵۳- قهرمان دبیرستان امیرکبیر
۸۰- نماز زیباترین جلوه نیایش	۵۴- و نماز یعنی رهبری
۸۱- نماز و زندگی (جلد اول)	۵۵- پادشاهای نمازگزاران
۸۲- نماز و نوسازی معنوی	۵۶- سحر خوان
۸۳- آنجا که خدا را می توان یافت	۵۷- نماز از دیدگاه دانشمندان و متفکران
۸۴- نماز ذروه ناز	۵۸- پیام معنویت (به خط نستعلیق)
۸۵- نماز و تربیت	۵۹- مرغ سحر
۸۶- یاد شیرین تو	۶۰- سجاده عشق (نماز شب)
۸۷- منظومه نماز	۶۱- محراب عشق (نماز جماعت)
۸۸- نقش نماز در زندگی زوجهای جوان	۶۲- مسجد نمونه
۸۹- نماز زیباترین الگوی پرستش	۶۳- نماز ابرار
۹۰- نماز شناسی (جلد اول)	۶۴- آموزش نماز
۹۱- تماشای افق (مجموعه شعر)	۶۵- دوست من نماز
۹۲- در جاری زلال زمزم	۶۶- کوتاه و خواندنی از نماز
۹۳- شیر و خط (نمایشنامه)	۶۷- پاداش زهرا
۹۴- نماز عاشقی	۶۸- لبخند شیرین پیامبر
۹۵- نماز شناسی (جلد دوم)	۶۹- مجموعه مقالات برگزیده
۹۶- مقامات عرفانی نماز در قرآن	۷۰- معارفی از نماز
۹۷- بازگشت به اصل	۷۱- من نماز می خوانم زیرا...
۹۸- گوشه هایی از تجلی نماز در ادبیات فارسی	۷۲- نماز حقیقت درخشنده
۹۹- چهل حدیث و چهل خاطره از حضرت امام (ره)	۷۳- نماز راهی به سوی کامیابی
۱۰۰- نیایش سرخ	۷۴- نماز یا بهترین راه خودسازی
۱۰۱- نماز و زندگی (جلد دوم)	۷۵- پژواک عشق
	۷۶- نور مؤمن
	۷۷- واگویی راز در آینه عرفان نماز

فهرست عناوین کتابهای ستاد اقامه نماز به ترتیب سال انتشار

- ۱۰۲- نماز و اخلاق دانشجویی
- ۱۰۳- نسیم انس
- ۱۰۴- نماز، حکومت، تربیت (جلد اول)
- ۱۰۵- در باغ سبز (جلد ۱)
- ۱۰۶- در باغ سبز (جلد ۲)
- ۱۰۷- در باغ سبز (جلد ۳)
- ۱۰۸- در باغ سبز (جلد ۴)
- ۱۰۹- در باغ سبز (جلد ۵)
- ۱۱۰- جوانه های جوان (جلد ۱)
- ۱۱۱- جوانه های جوان (جلد ۲)
- ۱۱۲- جوانه های جوان (جلد ۳)
- ۱۱۳- جوانه های جوان (جلد ۴)
- ۱۱۴- آرامش زلال
- ۱۱۵- ضیافت عشق
- ۱۱۶- مردی با نماز تمام
- ۱۱۷- تصویر نماز در فرهنگ عامیانه
- ۱۱۸- چرا نماز بخوانیم؟
- ۱۱۹- نماز و مفاهیم نمادین
- ۱۲۰- نماز، حکومت، تربیت (جلد دوم)
- ۱۲۱- راز نماز
- ۱۲۲- نماز و جامعه‌شناسی
- ۱۲۳- ماه خورشید نما
- ۱۲۴- کلام بر تر
- ۱۲۵- شیوه‌های گسترش فرهنگ نماز در قرآن
- ۱۲۶- اذان و اقامه در اسلام
- ۱۲۷- مجموعه خاطرات نماز شهیدان
- ۱۲۸- سیمای متعهدین
- ۱۲۹- کتابچه تمرین نماز
- ۱۳۰- نهج البلاغه
- ۱۳۱- شی در پایتخت بهشت
- ۱۳۲- نماز و دانشگاه (۱)
- ۱۳۳- درآمدی بر جایگاه مسجد در تمدن اسلامی
- ۱۳۴- یکصد پرسش و پاسخ درباره نماز
- ۱۳۵- زکات در اندیشه‌ها
- ۱۳۶- دو گفتار (پیرامون نماز و زکات)
- ۱۳۷- نقش نماز در هویت بومی انسان مسلمان
- ۱۳۸- روایت مهر
- ۱۳۹- پرواز هشق
- ۱۴۰- راهبردهای روانشناختی تبلیغ
- ۱۴۱- حضوری عاشقانه
- ۱۴۲- نماز و دانشگاه (۲)